CAPUEEL, E

[sic - Bibl. Med. Ned.]

8 ounsen olis
4 [illegible] minste
4 ouns
8 ouns vlasn
1 ouns sands

[Door E Campbell]

[illegible] van vastijn naer — —
en van advent naer — —
Den 12 Januarius van vastijn na[illegible]
Den 22 Januarius 2 vastnys sa[illegible]
en van advent naer — — —
en Sanctus van vastijn naer — —
en van advent naer — — —
Den 26 Januarius 2 vastijns

vn7

ENCHIRIDION MEDICUM

OFT

MEDICYN BOEXKEN

Waer in verhandelt worden veele sieckten die dagelyckx voorvallen, daer by de remedien om die te genesen.

Hier by een Tractatie van de *Chirurgie* en de remedien, om veele accidenten te genesen.

Oock een Correctie en claer licht aengaende de *Pharmacie*, om veele medicamenten te bereyden op eene bequame maniere.

Waer van diversche vermaerde Doctooren Approbatie hebben gegeven.

Uyt-gegeven door een Lief-hebber der selver conste

T'ANTWERPEN,
By JEAN FRANÇOIS LUCAS by de Borse aen de zyde van de Mair 1723.

Met Approb. en Privil. van syne Keyserlyke en Conincklyke Majestyt, &c.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

EXTRACT

Uyt d'Acte van

PRIVILEGIE.

KEyser CAREL by de gratie Godts Coninck van Castilien, van Leon, van Arragon, &c. Van beyde de Sicilien, van Jerusalem, van Portugael, van Navarre, &c. &c. heeft geoorloft en geconsenteert, oorloft en consenteert by desen, dat JOANNES FRANCISCUS LUCAS ter exclusie van alle andere alleen sal mogen drucken het Boeck genaempt *Enchiridium Medicum*, ofte *Medicyn-Boexken*, &c. gedurende den tyt van 6. volgende jaren: verbiedende alle andere Druckers ende Boeckverkoopers, den voorsz. Boeck geduerende den voorsz. tydt in't geheel oft in deele naer te drucken oft te conterfeyten, oft elders gedrukt synde, in dese Landen te brengen, verkoopen oft distribueren, op pene van confiscatie der selve, ende tot dien, eene amende van dertig rins guldens voor jeder Exemplair contrarie bevonden, als breeder blykt in d'Acte daer van synde.

Gegeven binnen dese Stadt Brussel den 3. December 1722. Was geparapheert *De Ma. Vt.*

Onderteekent

LOYENS.

* 2.

DEn Autheur van dit Tractatie en de volgende, heeft synen naem niet gestelt om diversche redenen: Daerom, soo heeft hy andere (die de selve somtyts hebben gelesen) versocht, dat sy wilden de vrientschap doen, van hun gevoelen te schryven, of dese Tractatjes bequaem waeren, om gedruckt te worden, tot dienst van onsen even-naesten, van de welcke ick (onder veel andere) oordeele dese genoechsaem te syn.

APPROBATIO.

Q*Uandoquidem in mundo nihil ſit amæ-nius quam gaudere ſanitate perfectâ, & dum illa amittitur, vel depravatur, ut iterum per bona & exquiſita remedia corrigatur & reſtituatur, hæc duo, quiſquis eris, & revolves hoc opuſculum intitulatum :* Enchiridion Medicum *cum annexis: ſolidè invenies, etiam uſque ad admirationem, & felix qui gaudebis de amore & labore talis viri, qui mihi optimè notus per multos annos verè ſe monſtravit in praxi filium Hyppocratis, cujus proinde opuſculum merè amore proximi elaboratum, non ſolum modo dignum eſt, ut imprimatur, ſed ut impreſſum imprimat in corde legentis amorem & reſpectum amori & lobori incogniti autoris debitum.*

Datum Antverpiæ 27. *Novembris* 1721.

JOANNES BAPTISTA BOM
Medicus Civitatis, Caſtrique juratus & pro hoc tempore Collegii Medicorum præſes.

APPROBATIO.

L*Ibellum intitulatum Enchiridion Medicum, utiliter poteſt imprimi, cum omnia quæ continet, ſunt rationi conſentanea, & experientia confirmata, adeoque reipublicæ neceſſaria, ita ſubſcribit,*

Datum Mechelìniæ 18. *Januar.* 1722.

R VAN BLINCKEN.
Med. Noſocomy Cæſar. & Reg.

APPROBATIO

L*Ibellus* Enchiridion Medicum *intitulatus*; *quin perutiliter imprimi possit, quis dubitet, quandoquidem Auctor incognitus (cape bene) omnem suam experientiam sexaginta annorum spatio, non in hac solum patria, ubicumque verum locorum summo cum labore acquisitam, amoris in proximum gratia publico notum faciat.*

Datum Antverpiæ 8. *Octobris* 1722.

F. VRYLINCK
M. S.

APPROBATIO

L*Ibellum sine nomine authoris cui titulus* Enchiridion Medicum, *pervolvi, ac praxim satis compendiose collectam, plurima experientia confirmatam, inveni adeoque utiliter in commune bonum imprimi posse judico.*

Datum Antverpiæ 18. *Decemb.* 1722.

FRANÇOIS VANDEN BERGHE,
hujus civitatis Medicus juratus, nec non Anatomiæ & Chirurgiæ Prælector.

Approbatio Censoris ordinarii Imprimi poterit datum

Antverpiæ 21. *Novemb.* 1722.

FRANCISCUS GOOS
S. T. & J. U. L. Can. Grad. & Lib. Censor.

VOOR REDEN

Et blyckt in alle konſten ende wetenſchappen (waer van Godt alleen den Autheur is) die de menſchen hebben bekomen, door hun verſtant, ſtudie ende neerſtigheyt: oock in deſe wetenſchap waer van ick handele: als *Galenus*, *Meſue*, *Andromachus* ende veel andere van onſen tyt: dat die genegen ſyn, om de ſelve aen hunnen naeſten bekent te maecken ende mede te deelen ende dat uyt goetheyt ende miltheyt, om deught te doen aen andere, die deſe wetenſchap niet en hebben, en willen leeren.

Ende al is't dat ſy van de ſelve konſte ende wetenſchap ſyn, ſoo ſyn ſy noch genegen om wat nieuws te leſen: want altyt vint-men ſaecken die-men voor deſen noyt en heeft geweten ende die goet ſyn, waer door men komt tot eene groote perfectie, waer van den verſtandigen Leſer (door het gebruyck) ſal connen oordeelen.

Dit Tractatie, al is't dat het cleyn is, handelt nochtans van de meeſte ende gemeynſte voorvallen die daer dagelyckx ſyn: ende ſulcke, die ick in den tyt van

ſeſtig jaeren, *Pharmacie*, wat van de *Medicyne* ende *Chirurgie*, in diverſche Rycken, Landen ende Steden hebbe geoeffent, daer den noot ende liefde het ſelfde vereyſchte, ende ſomtyts geene Doctoren en waeren. Welcke remedien ſyn van experte Doctoren ende veel andere, die ick met moeyte ende neerſtigheyt vergadert hebbe; oock eenige die ſonder my, noeyt in het publick ſouden gekomen hebben.

Alle de Autheuren, die in eenige jaeren van de Medicyne hebben geſchreven komen (by naer) overeen, ende ſeggen: dat het ſuer ofte *ſuccus pancreaticus* aldermeeſt in de ſieckten prædomineert, en de oorſaecke is van de ſelve: ende daerom ſulcke Medicynen ordonneren, die het ſelve verſoeten, uyt-dryven door het ſweeten, oock het ſlym, de tincture van de galle doen ſcheyden; ſoo dat-men oock ſeer dickwils (naer eene Medicyne) eene concoctie in de *urine* gewaer wort ende den ſiecken geneeſt.

Siet hier van *Paulus Barbette* Medicyne Doctoor tot Amſterdam in ſyne *praxis* ende derde hooft ſtuck *p. 92.* alwaer hy ſeght door wat oorſaecken de koortſen gemeynelyck komen; ende ſoo gaet hy

van het eene hooft-ſtuck tot het ander, daer hy by naer de ſelve oorſaecke voorſtelt.

Siet oock *Fredericus Deckers*, in ſyne bemerckingen, op de ſelve *Praxis* ende in het ſelve hooft-ſtuck.

Deſgelyckx *F. de le Boe Sylvius* ſeght in ſyne *Praxis lib.* 1. *Cap.* 27. *p.* 379. van de oorſaecke der geſtadige koortſen dat het de galle of eene dicke lympha is, onder welcke hy oock het *ſuccus pancreaticus* rekent, &c. Ende *p.* 381. ende 382. ſeght hy aldus; ick meyne dat de oorſaecke van alle gaende, ende komende koortſen het ſuer ſap van het klier-bedde ofte *pancreas* is: welckers gedeelte in een ofte in veel verſtopte zyde buyſen des ſelfs ſtil gehouden wort, ende dat dan naer ſyne gewoonte ſcherper geworden ſynde, ende met die ſuere ſcherpigheyt door de *pituita* ofte ſlym (die meer ofte min lymig, ende d'oorſaeke van de voorſeyde verſtoptheyt is) door-drinkt, ende in den dunnen derm uyt-geſtort ſynde, aldaer met de galle ende ſlym eene quade giſtinge verweckt.

Joannes Fernelius getuygt, dat de oorſaecke van de lanck-duerende ende dwalende koortſen dickmael in het *pancreas*

ſchuylt. *Lib. 6. de Patholog. Cap. 7. p. 303.* deſe door groote experientie, &c. Deſe Autheuren hebbe ick gevolgt.

Eer ick voorder gaen, ſal dienen tot waerſchouwinge, dat'er een groot miſverſtant geſchiet in het mengelen van de *Sudorifera*, ende alle de mengelingen die van *cornu cervi*, *corallum rubrum*, *oculi cancri*, *lapis bezoar*, *ſalia* ende al dat van de ſelve nature is, gemaeckt worden: om dat deſe fermenteren in de mengelingen ende daer door hunne krachten verlieſen, voor dat ſy gebruyckt worden: by exempel den Doctoor ordonneert een *ſudoriferum* ofte *mixtura* van de voorſchreven poeyeren: al ſoo haeſt als daer by wort gemengelt, oock eenigh water, *aqua prophylactica*, *ſyrupus limonum* ofte jet dat ſuer is, ſoo geſchiet'er dadelyck eene fermentatie: deſe Medicyne wort gedragen tot den ſiecken, ende blyft daer ſomtyts noch eenige uren ſtaen voor dat die gebruyckt wort, de onwetende geven dat ſomtyts aen den ſiecken cout, ſomtyts niet omgeroert: wat is hier van te verwachten, anders niet, als een medicament verloren, ſonder eenige baete?

Om deſe faute te beteren, moet-men weten, dat ſoodanige medicamenten niet

en mogen gemengelt worden voor datmen die ingeeft, maer op den selven tyt als-men die wilt ingeven: by exempel: men sal van de *cornu cervi*, *oculi cancri* ende *lapis bezoar* saemen een poeyerken maecken, oock van de *salia* besonder: het gedistilleerde water, *aqua cardui benedicti*, *prophilactica* en *syrupus limonum* sal men oock te saemen mengelen: wanneer dan den siecken in staet is om dit medicament te nemen, soo moet-men dese gedistilleerde wateren wat werm maecken, ende dan de voorschreven poeyeren daer in mengelen, ende dadelyck ingeven en wel decken. Op dese maniere sal de fermentatie geschieden in de maege, den siecken sal dadelyck sweeten, ende den Doctoor sal hebben het gene hy pretendeerde.

Noch een groot misverstant geschiet'er in dese occasie, den Doctoor ordonneert een *sudoriferum antifebrile* ende belast, dat den siecken in-te-geven in *paroxismo* ofte het aen-komen van de koortse; die den siecken dienen, volgen het geordonneerde, ende soo haest als sy sien dat den siecken begint te veranderen en de koortse begint te komen, soo geven sy het *sudoriferum* in, maer wat geschiet'er?

den ſiecken is ende blyft noch eene ure in de koude ende ſomtyts langer, ende het medicament is in de mage verteirt, eer het lichaem in ſtaet is om te ſweeten, en de Medicyne is ſonder vrucht.

Om deſe faute te beteren moet men weten: dat een ſiecken niet bequam is om eenige Medicynen te nemen in *parox-iſmo* ofte t'aen-komen van de koortſe, om te ſweeten (om de reden die ick nu geſeyt hebbe) maer den ſiecken moet daer toe wel gediſponeert weſen, ick en ſegge niet dat het lichaem behoorde ont-laſt te weſen van de grofſte ſtoffe, ſoo door eenige *laxativa* ofte *enemata*, want ick ſupponere dat het ſelve geſchiet is; maer dat den ſiecken ſoodanig moet we-ſen, dat de coude over is, ende dat de hitte nu begint, op dat aengeſien het bloet alſdan begint te rarifieren, dit ſae-men met de fermentatie van het medica-ment noch ſoude avanceren, ende den ſiecken dadelyck beginnen te ſweeten, ende ſoo ſal het medicament ſyn effect hebben.

Voor alle de remedien die-men ge-bruyckt om de koortſe te breken gelyck ick ſal thoonen elck op ſyn plaetſe in het vervolg van dit tractatie: oock in veele

andere sieckten des lichaems; is seer dienstigh, ja nootsaeckelyck het bloet te suyveren, op de maniere als ick sal schryven, te weten: die af-gaende koortsen hebben; ende als dit sal geschiet syn, soo worden die lichtelyck genesen.

Maer door eene nieuwe ingebrachte practycke worden dese seer dienstige Medicynen meestendeel achter-gelaten; daer ick ende veele andere connen getuygen van over festigh en meer jaeren, dat die veel wierden gebruyckt: ende dat waeren Doctooren, die t'hun wel verstonden, en de siecken geluckiglyck genasen, ende gelyck alle de medicamenten, die eene precipitatie maecken in de masse van het bloet, het selve doen scheyden: oock een *sedimentum* maecken in de *urine*, soo geschiet dit altyt. Nu ordonneert men cordialen in alle siecken, koortsen, &c.

Ende wat uyt-werckinge hebben die cordialen, die altemael gemaeckt syn van *tincturen*, die gemaeckt worden met den *Alcohol vini*, dat is: *spiritus vini rectificatus* als het bloet ontsteken en de koortsen augmenteren. Ende tot meerder bewys: hebbe ick gesien, dat eene sekere Jouffrouw liggende in eene brandende koort-

ſe, ſulcken cordiael gebruyckte ende het eene naer het andere, ten leſten quam ſy in ſulcken raſernye, dat dry perſoonen haer niet en conden houden: ende is geſtorven.

Ter contrarie, als jemant light in eene felle koortſe, ende dat hy nu buyten ſyn ſelven is, ofte de reden niet en gebruyckt: geeft hem een *ſudoriferum*, hy ſal wel ſweeten, tot ſyn ſelven komen, de koortſe ſal gebroken ofte ſeer weynig weſen, het water ſal dick en troubel weſen, ende den ſiecken ſal geneſen.

Wat aengaet eenige *ſimplicia*, van de welcke ick op ſyn plaets wat hebbe geſchreven ſal ick hier in paſſant wat ſeggen van het gene ick geſien hebbe, in de creeften oogen die in groote quantiteyt gemaeckt waeren, van aerde daer men de toeback-pypen af maeckt, ende van Hollant waeren geſonden aen eenen Droogiſt in Brabant, den welcken de ſelve terſtont wederom ſont.

Des gelyckx hebbe ick geſien, dat'er fraude geſchiet in de *cornu cervi*, die ſeer net was geſchaeft, ende als die nu eenige uren was gekoockt, quam daer uyt, een weynig bruyn water; de oorſaecke was dat dien veel jaeren oudt was. Dier-

gelycke gecalcineert ſynde, ſoo en fermenteerde die niet met den azyn: het welcke de prouve is van deſe beyde.

Op eenen tyt in een ſeker Gaſt-huys ſynde wiert my getoont eene partye *Criſtal de Roche*, het welcke eenen Doctoor ordonneerde tegen het ſuer in de mage ofte *ſuccus pancreaticus*, ende by gebreck van het ſelve, het glas van eenen romer, waer in ick ſeer verſtelt ſtont, de wylmen ſoo veele *ſimplicia* vint die het ſelve ſeer wel doen.

Ten leſten: alle de remedien die ick ſchryve tegen de koortſen ende andere ſieckten, als die den eerſten keer niet helpen, ſoo mogen die noch meer keeren gebruyckt worden, gelyck in veele andere Medicynen geordonneert wort.

Ende die ick geſchreven hebbe tegen de *tertiana* ſyn oock goet tegen de *quartana*, beſonderlyck, die van myn Heer *Gyſebrechts*, en de volgende met de *China chinæ*, *Saſſaphras lignum colubrinæ*, &c. wel obſerverende, dat ick geſchreven hebbe.

Daer-en-boven mogen deſe remedien wel (by naer) voor ſekere genees-middelen gehouden worden, om dat ſy, door

het gebruyck ende ondervindinge van veele jaeren, ſoo van my, Doctooren, ende meer andere genoegh geproeft en gebruyckt ſyn, met een gewenſcht ſucces. Ende noyt in het publick geweeſt ſyn, als weynige van die ende oock alleen by myn naeſte vrienden.

Ende het ſelve ſegge ick van die, voor ſoo weynig dat die ſyn, die ick geſchreven hebbe aengaende de Chirurgie.

ENCHIRIDION MEDICUM

DAT IS

MEDICYN BOECKSKEN

Behelsende dese volgende Remedien.

Van de vierden dagsche Koortse *Quartana intermittens.*

Egens de Peruviaense Schorse *China Chinæ*, is te Noteren

Ten 1. is het vrughteloos, alsmen dat te vroeg gebruyckt, maer seer goet naer dat den siecken de koortse ontrent dertigh dagen heeft gehadt.

Ten 2. om dat dese siecken veel lympha, oft water in hun bloedt hebben, waer in veel saute, en suere humeuren syn, is het nootsaeckelyck dickwils te gebruycken Creeften-oogen, herthoorn, gecalcineerde mosselschelpen, &c. Daer by oock somtyts eene kleyne purgatie; oock binnen den tyt, eermen de remedie geeft om de koortse te breken.

Ten 3. de dosis van de *China Chinæ* is, van eene dragme tot twee; neemt eene halve pinte Spaensche-Wyn, ende van die acht oncen, doet die in een bekerken, doet het poeder daer by, sluyt het toe, stelt het in eene werme plaetse, ende laet het weycken vier uren voor dat de koortse comt; laet den sieken dan in een werm bedde gaen, ende wel gedeckt synde, wacht soo lange tot dat de koude over is, ende hy begint heel werm te worden, maeckt dan de Medicyne werm, roert die wel om, ende geeft die; de reste vanden Wyn condt die werm synde oock geven. De koortse sal voort gaen, om dat de wermte van het Lichaem, het bloedt doet fermenteren, daer by de fermentatie door de Medicyne, soo sal den sieken lichtelyck tot sweeten komen. Hier van hebbe ick geschreven in de voorreden.

Ten 4. als hy dit heeft genomen, en magh hy niet drincken als naer dry uren, als den noot niet en praemt: maer op andere koortsdagen magh hy drincken, soo haest als hy in de hitte is.

Ten 5. het is gemeyn, dat jemant die dese siekte heeft genegen is tot eten, ende drincken, uyt oorsaecke dat sy veel suer in de mage hebben, ende gemeynelyck valt hunnen appetyt, op het gene hun contrarie, ende schadelyck is: om dese reden, segge ick met andere, dat in dese koortse, de diëte meerder helpt als de Medicynen: daerom sullen sy hun wachten, van al het gene merkelyck saut, suer, rouw, ende hert is om verteiren, ende matelyck eten van gesonde spysen.

Ten 6. op de koorts-dagen, moet hy eten vier of vyf uren voor dat de ſelve gewoon was te komen, niet veel, ende dat light is om verteiren: op dat de koortſe geen voetſel en vint: het welcke hy noch eenigen tyt ſal onderhouden al is't dat de koortſe niet meer en komt.

Ten 7. indien het gebeurt, door faute van quaet gouvernement, ongeſonde ſpyſe, ofte anderſints, dat de koortſe wederom quamp; ſoo ſal hy noch eens purgeren, op den dagh voor het tweede acces, ende op den koorts-dagh het poeder gebruyken, ende alles onderhouden als voorſchreven is. Dit is de maniere geweeſt over veel Jaeren: maer ick rade te gaen, tot de volgende remedien, die ick ſekerder gevonden hebbe.

Of

Neemt eene goede handt vol groene, ofte gedroogde Meliſſe, ſnyt die kleyn, ſtelt die te weycken in eene halve pinte Francen Wyn, in een potteken ofte bekerken, op wat werme aſſchen, dat het niet en kockt, perſt het dan uyt, ende als den ſieken dan in de wermte van de koortſe is, gelyck ick boven hebbe geſeyt, geeft het hem werm in, dit magh, in de ſelve ſiekte noch eenige reyſen gegeven worden, als het de eerſte keer niet en helpt, oock in de tertianen, ende andere koortſen, gebruykende tuſſchen beyden Kreftenoogen, Herts-hoorn, gebrande moſſelſchelpen, &c.

Men can op deſe maniere oock gebruyken Thymus, *Cardus benedictus*, *Centaurium minoris*, *&c.*

Al is dit eene cleyne remedie, daerom en moeten wy die niet voor geringe achten, oock niet onſe Nederlantſche Cruyden; want ick hebbe in vele jaeren door experientie bevonden, dat deſe remedie aen de *China Chinæ* niet en moet wycken, ende de ſelve noch te boven gaet, om diverſche redenen; niet alleen dat deſe remedie ſekerder de koortſen geneeſt, maer oock geene obſtructien in het Lichaem veroorſaeckt, maer het bloet rarifieert, ende præcipiteert, door het ſweeten, het welcke in alle koortſen noytſakelyk ende voordeelig is: ende dit geſchiet noch beter, alſmen een weynig, voor het nemen van deſe infuſie eene dragme *oculi cancri* geeft.

Dat de *China Chinæ* dickwils obſtructien maeckt, can ick getuygen, dat die van eenen Doctor ontrent viertig-mael is gegeven, aen eenen ſieken, ende is vol van obſtructien geſtorven: het welck ſomtyts door deſe reden geſchiet.

Om dat'er ſommige quaet-willige menſchen ſyn, die goede dingen bederven, ende vervalſchen, meynende daer door te winnen, ende contrarie ſchade doen aen hunne ziele. Soo machmen wel gelooven, dat de *China Chinæ* can gemengelt worden, met de Schorſen van jonge Eycken Boomen, oock van jonge tacken van Kriekelaers, waer van ſommige ſchryven, dat die goet ſyn, ick ſegge contrarie, die de uytterſte dunne baſten afdoen, ende den van coleur accorderen, maer niet in den ſmaeck; want deſe adſtringeren, datmen uyt den ſmaeck can proeven: maer de *China Chinæ* is gants bitter, ende van binnen fynder van

balt; hier door hervallen, quelen, en ſterven ſommige Menſchen.

Of

℞ *Rad. gentianæ pulv.*
Cort. Chinæ chinæ. pulv.
Flo. cent. min. pulv.
Theriacæ Androm. an. dragm. unam. ſemis.
ſyr. papav. rhæad. q. ſ.
M. f. conditum.

De doſis is van eene dragme tot onderhalve, op ſulken tyt, en ordre als boven.

Of

℞ *Fol. ſenæ dragmas tres.*
Turbith dragm. unam.
Cinnamomi dragm. ſemis.
croci
Zinzib. an. ſcrup. unum.
Fiat pulvis pro iij. *doſibus ad uſum.*

Dit moet gebruyckt worden, twee uren voor het acces, met wat werme wyn.

Of

℞ *Baccar. lauri.*
Macis.
ſem. ſinapi albi an. ſcrup. un. gr. xv.
F. pulvis.

Dit wort gebruyckt gelyck de *China chinæ*; in een lepel.

Naer alle deſe is oock ſeer dienſtig den *Extractum Jalappæ*, beſchreven in het eynde van

dit Tractatie, alwaer oock ſtaet de maniere hoe-men de ſelve moet gebruycken, &c.

Onder alle de Remedien, die ick nu (tegen de quartane) hebbe geſchreven, volgens deſe: die ſelden manqueren.

℞ *Corn. cervi uſti ſubt. pulv.*
ocul. canc. ſubt. pulv. añ. dragm. un. ſem.
lap. bezoar. Occident.
ſal. tart. Vitriol. an. dragm. unam.
M. divid. in VI. *dos æqual.*

Van deſe alle dage twee gebruyckt, een s'morgens, het ander naer den middag ten vijf uren, met een weynig Wyn, Bier, ofte Vleeſch-ſop.

Ende op den koorts-dagh, ſoo haeſt als de koude over is, ende de wermte begint: om reden als boven geſeyt is.

Hier mede ſal-men ſien eene concoctie in de urine, ende dat de koortſe in elck acces ſal verminderen, ſoo de koude, als de lanckdurigheyt, oock in den Winter.

Als den ſieken in ſulken ſtaet ſal weſen, ſal hy gebruyken den volgenden Extract.

℞ *Cort. China chinæ uncias duas.*
lign. Saſſaph. uncias quatuor.
colub. unciam unam.
baccar. junip. uncias duas.
ſummit. cent. minor. m. ij.
ſal. armon. dragm. tres.
F. puppa.
Infundantur per noctem in lib. V. *vini Rhenani vel albi Gallici in loco calido.*

De dosis is een half pont, dat is de helft van eene halve pinte. Alle vier uren, beginnende den dagh voor het acces, wat werm gemaekt.

Wie dese remedie gevonden heeft, ende syn selven vermaert gemaeckt in vele Steden van Nederlant, oock in Vranckeryck, is my bekent; maer het is hem niet bekent, hoe dat jemant die bekomen heeft alsoo hy dit hout voor een groot secreet, gelyck het verdient. Maer hoe seker dat eene remedie is, soo moetmen nochtans onderhouden de maniere en gebruycken Medicynen, die't Lichaem suyveren, door sweeten, purgeren, &c. Soo door den Extractum Jalappæ eene infusie van Sene-blaren, op de maniere, als ick daer naer sal seggen: de Pillekens Splenetici, &c. Op dat sy seker syn, ende niet hervallen, dat anders somtyts geschiet.

Noch eene experte remedie van eenen Doctor is dese.

℞ *Conf. Flor. & rad. cichor. an. unciam unam*
extrait. agrimon.
car. benedict.
Chamæd.
cent. minor.
fumar. an. unciam semis.
spec. aiatrium santal.
diascord Fracast. an. dragm. tres.
pulv. China chinæ. uncias duas.
syr. de cichor. cum rheo. q. s.
M. f. conditum Molle. dosis dragm. duas.

Dit moet gebruyckt worden s'morgens, ende naer mid-dagh ten vyf uren.

Den *Extractum Jalappæ*, is oock eene seer goede remedie tegen de *Quartane*, ende andere Koortsen.

DEse remedie is gevonden in het Cabinet, ende onder de brieven van den Aerts-Hertogh Leopoldus, ende kan oock gebruyckt worden, voor eene seer dienstige purgatie, in diversche occasien: want het purgeert alle rauwe, wint-achtige water, slym, ende gal-achtige humeuren.

Om dit te gebruyken voor de koortse, moet-men dat nemen op den selven dagh, als-men die verwagt: al-hoe-wel dit tegen de reden schynt te stryden, ende niet ordinairelyck pleegt te doen.

Hier van schryft *Fredericus Deckers* Medicyne Doctor tot Amsterdam, in syne byvoegselen van de *Praxis Barbettiana*, alwaer hy van de koortsen handelt; met dese woorden: of-men wel eene purgatie mag geven, op den selven dagh, aen jemant die de koortse verwacht, is by Artsen ingeschil. *Petrus Monravius* by *Crato libro secundo Epistolarum pagina* 417. segt: indien gy een sieken, die met eenige gaende, ende komende koortse gequelt is, als'er eenig teeken van kokinge (al-hoe-wel noch on-vol-komen) in de *urine* vertoont, op den selven dagh van de verheffinge eene purgatie in-geeft, soo dat sy al vier of vyf uren eer de koortse komt, haere werckinge gedaen heeft; soo sult gy sien dat'er geen verheffinge meer komen sal. Ick hebbe dit dickmaels gedaen, ende in veele soo bevonden.

Dit geſchiet noch beter, wanneer men den ſieken eenige dagen deſe Poederkens geeft, een s'morgens, het ander naer den middag, oock op den koorts-dag. Dit heeft oock plaetſe in de enckele en dobbele *Tertiane*; hier door geſchiet het, dat'er naer weynige dagen, eene concoctie komt in de *urine*, den ſieken wort van dagh tot dagh beter, het bloet is geſcheyden. Als-men dan op den volgenden koortsdagh eene remedie geeft om de koortſe te breken, ſoo is men ſeker van de geneſinge.

℞ *Corn. cerv. uſti ſubt. pulv.*
Ocul. canc. ſubt. pulv.
ſal. tart. vitriol. an. dragm. duas.
lap. bezoar occident. dragm. un.
M. f. pulvis divid. in vj. *doſi æqual.*

In de continuele koortſen geve ick van dit pulvis, alle twee uren een ſcrupel, oock wel eene halve dragme, tot dat den ſieken tot ſweeten komt, wanneer ick geve om te drincken eene limonade. Maer niet als'er eenen hoeſt is, ende dan moet het *ſal tartari* oock in het pulvis niet ſyn.

Van de anderdagſche Koorts.
Febris Tertiana intermittens.

EErſt ende voor al is te noteren, het gene ick boven hebbe geſeyt, ende onder-vonden, oock met diverſche ſchryvers beweſen, dat het ſuccus *Pancreaticus*, ofte ſuere galle, de eerſte, ende meeſte oorſaecke is van veele ſiekten, wanneer het veel is, ofte predomineert:

daerom achte ick feer fulke Medicynen, de welcke door eene tegenftrydinge eene fermentatie in't lichaem veroorfaeken, de fuericheyt præcipiteren, ende wegh-nemen, ofte voor een groot deel verminderen; beginnende van de mage, Alvleefch, ofte *Pancreas*, Milte, ende voorder door de geheele maffa van het bloet. Hier is noch te noteren: dat defe Medicynen oock feer lichtelyck doen fweeten, ende het fuer, fout, phlegma, &c. Uyt-dryven, de flym verdunnen, ende alfoo het bloet teenemael fuyveren.

Daer is noch te noteren: dat, wanneer het fuer in de voorfchreven partyen, ende het bloet blyft; foo bevint-men dat in het water, ofte *urine* geene kokinge vertoont; maer dat het root, vierig, ende claer is, ende blyft: oock naer dat het eenigen tyt geftaen heeft: ende contrarie, wanneer de fuericheyt is gepræcipiteert, ende wegh-genomen; foo bevintmen dat'er dadelyck in de *urine* eene fittinge ofte *fedimentum* vertoont, ende dat de koortfe van tyt tot tyt vermindert. De oorfaeke hier van is defe: door het weg-nemen van de fuerigheyt, die in de voorfchreven deelen, ende bloet was, foo wort oock de fermentatie van het bloet weg-genomen, ende de koortfe: want de koortfe en is niet anders, als een al te haeftigen omloop, ofte circulatie van het bloet, de welcke door eene fermentatie gefchiet. Als nu het water, ofte *urine* dick, ende gefoncken is, foo is het een feker teecken, dat de tincture van de galle (die in abundantie in het bloet was) voor het meeftedeel is gefcheyden, ende het lichaem in ftaet is gekomen, ende

bequaem gemaeckt, om, door eenige purgerende Medicynen te komen tot eene volle gesontheyt, dat sonder de selve soo lichtelyck niet en geschiet; maer contrarie somtyts langen tyt gaen quelen, ende komen te vallen in eene *Quartane:* namentlyck als hun bloet verbrant is.

Gelyck ick geseyt hebbe; dat het vrugteloos is, in, ende voor de *Quartane* te geven eenige genees-middelen, voor den dertigsten dagh: soo hebbe ick, ende andere bevonden vrugteloos te syn, voor de *Tertiane* te geven de genees-middelen, voor den achtsten dag: behalven (is seer dienstig) eene bloet latinge, wanneer dat'er eene abundantie is, op: dat de koortse, niet en vermeerdert, alsoo het selve door de galle, ende ontstekinge van het bloet, gemeynelyck veroorsaekt.

Als'er dry à vier accessen syn gepasseert, hebbe ick altyt genesen, die dese volgende Medicynen hebben gebruyckt. Oock die veranderende, ende somtyts purgerende, naer iders staet, ende de siekte vereyscht.

℞ *Corn. Cerv. usti subt. pulv.*
ocul. canc. subt. pulv.
sal. tart. vitriol. an. dragm. semi.
syr. limon. unc. semi.
aq. cinnam. dragm. duas.
Cardui benedict. uncias tres.
Misce f. sudoriferum.

Ofte het volgende, oock met veranderinge, na een igelyckx gesteltenisse.

℞ *Corn. cerv. ſpag. præp. & ſubt. pulv. lap. bezoar. occident. an. gr.* viij.
Antimon. diaphor. gr. xij.
Pulv. comitiſſ. de kent. dragm. ſemi
ſyr. limon. unc. ſemi
Aq. cinnamoni dragm. duas
Card. ben. unc. tres.
M. f. ſudoriferum.

Deſe *Sudorifera* hebben wat anders, ende meerder als de voor gaende, om dat ſy de fermentatie van de koortſe verminderen, door het ſweeten, als-men dit geeft op ſulcken tyt, als ick in de voor-reden hebbe geſeyt; het *ſuccus Pancreaticus* gaet uyt, ende daer komt altyt eene concoctie ende *ſedimentum* inde *urine.*

Oft indien den ſieken niet bequaem en is, om ſoo een *ſudoriferum* te gebruycken, ſoo can men van die gelyke *ſimplicia* eene mixture maeken, ende van die ſoo by dage, als by nachte, alle ure een lepel vol of twee ingeven; maer deſe Mixturen (om dat ſy eenigen tyt moeten ſtaen, ende in het mengelen fermenteren) en ſyn ſoo krachtig niet, om de reden die ick boven hebbe geſeyt. Oock kan hy nemen van een diergelyck *pulvis*, alle twee uren een ſcrupel.

Wanneer de *Tertiane* dobbel is, ſoo komt die door deſe Medicynen ſeer lichtelyck tot eene enkele; dan geeft-men op den goeden dagh eene lichte purgatie ende men gaet voort, met de poeyeren, ende is't van noode moetmen noch eens purgeren ende ſweeten.

Met dese, ende diergelycke Medicynen, hebbe ick dickwils oock de dobbele *Tertiane* in vyf dagen genesen.

Hier soude noch veel te seggen syn vande juleppen, die ick oordeele, door lange experientie de bequaemste te syn, de limonade, oock in alle siekten, te weten: wanneer daer geenen hoest en is, noch oppressie op de borst. Dese ordonnere ick altyt te nemen dry halve pinten Peerl-gerste water, eene halve pinte Franschen-Wyn, Suyker eene halve Citroen het sap uytgeperst, ende de gele schelle daer in laeten wyken, hier van de sieken te laten drinken, soo veel sy willen, wanneer sy in de hitte van de koortse syn: tot groote verlichtinge van de selve. Daer syn tegenwoordig eenige Doctoren die seggen: dat het suer sap van de Citroenen niet goet en is, ende het bloet doet dick worden, ende daer-om ordonneren sy de *Cordialia*; soo sy seggen: om het bloet te verdunnen: maer de oude verstaen het anders: ende seggen dat het Citroen-sap seer goet is, de *putrifactie*, die in het bloet is, doot, en doet scheyden, oock in de hiete, ende pestilentiele siekten, ende Peste, leest hier van *Paulus Barbette P. M.* die geweest is Doctor tot Amsterdam, *Fredericus Deckers*, en andere, die gevonden hebben de *Aqua Prophylactica*; daer sy groote kueren mede gedaen hebben; waer van veele Doctoren, experientie genomen hebben, ende ick kan getuygen. Staet *Praxis Barbett.* 102. *Pharm. Bruxell.* 17. dese hebbe ick gestelt, op het eynde van dit Tractatie.

Van de geduerige Koortſe.
Febris continuo.

DEſe komt niet alleen uyt een abundantie van het bloet, maer oock dat het ſelve ontſteken, ende verbrandt is: hier van komt eene *Limpha*, de welcke altyt ſuer wort, ende ſigh onthout in diverſche partien van het lichaem, in de mage, *Pancreas*, milte, klieren; de lever is gemeynelyck verſtopt, ende vol gele galle, &c.

In deſe ſiekte is altyt dienſtig een ader te openen, om dat: deſe ſiekte gemeynelyck komt in volle lichaemen, ende wel te letten hoedanig het bloet is.

Tot de geneſinge, dient onder alle andere, een exempel. Een perſoon is ſubyt gevallen in eene continuele koortſe: naer den derden dag, hebbe ick alles onderſocht, ende bevonden, dat hy vol obſtructien was. Ick hebbe hem gegeven een *Sudoriferum*, dat inde derdendaghſche koortſe beſchreven is; waer van hy heeft geſweet, dat ſy hem dry-mael hebben verandert van lynwaet: het ſweet hadde eene merckelyke ſoutigheyt, ende ſurigheyt; ende den volgenden dagh was hy ſonder koortſe, tot viertien dagen toe; hy, meynende dat hy wel geneſen was; voorſeyde ick hem, dat hy noch eenige Medicynen moeſte gebruycken, ofte dat hy lichtelyck ſoude hervallen: de reden daer by, dat hy weynig apetyt hadde, dat den buyck noch hert was, dat'er noch weynig kokinge, of *ſedimentum* in de *urine* was, &c. Het gebeurde dat hy wederom eene continuele

koortse kreeg, maer niet soo straf als te vooren: wanneer ick hem noch eens het *sudoriferum* gaf, waer van hy sweete als te vooren, den volgenden dagh was hy wederom sonder koortse; doen quampt een *sedimentum* in de *urine*, daer by eene *Diarrhea*, die hem acht dagen by bleef, wanneer hy veel gele galle loste, seven of acht keeren daghs, ende is genesen, ende heeft syne voorige krachten haest gekregen.

Noteert, als de koortse noch niet af en gaet, ende dat'er noch geen *sedimentum* in de *urine* en is; is het seer dienstig te geven, alle twee uren van dit *pulvis*.

℞ *Cornu cervi usti subt. pulv.*
ocul. canc. subt. pulv.
Antimon. diaphorët. an. dragm. unam
M. f. pulv. divid. in viij. *dosib. æqual.*

Dese houden den sieken in een klyn sweet, ende de koortse vermindert, dagelyckx.

Hier komt wederom wel te pas, de Limonade, ofte eene *Ptisana*, naer de gestelteniße van den sieken.

Remedie om in korten tyt de pynen van het Fleresyn te verdryven: in wat deel van het Lichaem het oock is.

WAer door dese siekte komt, en is niet van nooden te schryven, aengesien t'selve genoch geschreven is: oock diversche namen, naer de plaetse daer het sigh onthout: als *Chiragra*, *Gonagra*, *Sciatica* & *Podagra*.

Dat is in de Handen, Knien, Heupe ende Voeten.

Als de pyne groot is, door de ſcherpigheyt van het humeur, ſoo en hebbe ick geen beter ende ſekerder remedie gevonden als deſe.

℞ *Aq. ſpærmat. ranar. lib.* j.
ſpir. vini lib. ſemi
Camphor. aragm. ſem.
opii. ſcrup. un.
M. f. ſ. Artem.

Maeckt hier van werm, ſoo veel als gy voor eene keer van nooden hebt; nemt eene compreſſe van vier dobbel ſervet, maeckt die daer in nat, ende legt die op de partie: is't dat het in twee uren niet geſwollen is, ververſt het noch eens. Als het geſwollen is legt daer ſchoone doecken op, ende deſe ſal van ſelfs vergaen, noteert: dat deſe remedie noyt gebruyckt en wort, ſonder dat de pyne wegh gaet.

Sommige meynen, dat door den *opium* de partie een weynig verdooft, ende verſwackt wort, het welcke ick noyt bevonden hebbe, daer ick nochtans de ſelve remedie ſeer dickwils gebruyckt hebbe, oock aen veele diverſche menſchen. Is't nochtans, dat jemant daer voor vreeſt, die kan (naer de geneſinge) de partie wat baeyen, in werme Wyn, waer in eenige *Balſamique* cruyden geweyckt ſyn.

Wanneer het Flereſyn komt in eenige partie, daer kalck is, ſoo gebruyckt-men den *unguentum nutritum*, maer die moet vers gemaeckt ſyn, anders is die rens, ende doet quaet.

Wan-

Wanneer men gewaer wort, dat het kalck eenige rootheyt, ende ſweringe veroorſaeckt, dan gebruyckt-men daer by den *unguentum baſilicum:* ofte men maeckt eene *cataplaſma* van eenige verſagtende cruyden ende blommen, wat roggemeel, ende wat boter, deſe in ſoete melck gekockt. Sommige doen hier by wat vygen geſtampt, oock een weynig Honinck.

Een Heer die ick eenige remedien hadde gegeven, heeft my ontboden ende getoont een ſtuck kalck, dat uyt ſynen elleboge gekomen was, het welcke ick gewegen hebbe, ende paſſeerde thien dragmen, en in den anderen elleboge was oock eenen als een knicker.

Naer de groote pynen, voornamelyck in de Voeten, ende daer geen kalck en is, hebbe ick bevonden, dat'er eene doove pyn bleef, daer by eene groote ſwillinge die eenige weken duerde, den Chirurgyn geloofde dat dit oock ſoude vergaen door de natuerelycke wermte, maer contrarie; ſoo en konde hy van ſyn bedde niet komen, noch ſtaen. In deſe gelegentheyt, hebbe ick hem gemaeckt deſe *Fomentatie*, ende hy was in vier dagen geneſen.

℞ *herb. abſynthij.*
altheæ.
malvæ.
ſcord.
Flor. camomillæ
Melilot.
roſar. rubrar.
ſambuci: an. mij.
Vini albi Gall. q. ſ. f. ſ. Artem.

Laet dese infunderen in een bequaem vat wel gesloten, op heete assen, daer naer neemt eenen dobbellen doeck, legt die in eene schotel, ende legt daer op soo veel van dese cruyden en blommen als genoch is voor eenen keer; legt den doeck daer over, legt dien heel werm op de partye, met een windel wat vast gemaeckt: legt dan den Voet, ofte Voeten in eenen nieuwen dicken wollen dweyl, ofte een wel gewolt Schapen vel, ende dan wel gedeckt, doet dit twee-mael daeghs, ende de swellinge sal haest vergaen.

Daer syn noch eenige andere remedien aengaende het Fleresyn.

℞ *Ol. de palmæ. uncias duas.*
Bol. veri
Antipleur. Helmontii. an. unc. sem.
Misce.

Maeckt hier van een plaester, ende appliceert die oock op partyen daer kalck is.

Noteert: dat dese Olie komt van *Angola*, ende daer vers ende wit is, ende geëten als boter, ende als die out is wort die geel, en rens, ende heeft eene andere uytwerckinge.

Ofte

℞ *sapon. coïs.*
salis cois.
album. ovorum
Acet. Vini an. part. æqual.
M.

Men gebruyckt dit met eene compresse, daer in nat gemaeckt, ende die op eene taliore werm gemaeckt.

Van het Graveel. *Nephritis.*

P*Aulus Barbette* handelt hier van in't breede in syne *Praxis*, in het vierde boeck het achtste Capittel: ick sal hier noch eenige seer dienstige stellen, die altyt eenen goeden effect hebben. Ende daer by sal ick met de reden, ende door het gebruyck van cleyne Medicynen claer toonen, hoe dat jemant, die syn leven lanck het Graveel heeft gehadt (naer dat de nieren eens gesuyvert syn) noyt Graveel sal hebben, noch eenige pyne.

Als jemant die het Graveel heeft geen bloet noch etter en lost, het welcke een teecken is, dat'er geen ulceratie en is in eenige partye, noch in de nieren, t'gene ick somtyts hebbe gesien: soo is de volgende remedie wel de eerste, die-men kan gebruycken, ende ick hebbe die door lange experientie soo bevonden.

℞ *Ol. amygd. dulc. rec. expreß.*
succ. limon. rec. an. unc. unam.
facchar. candi albi. unc. semi
Vini Rhenani uncias viij.
M. f. Haustus.

Geeft dit een weynig werm gemaeckt, ende omme geroert.

Als de pyne groot was, hebbe ick hun in het nat bat laeten gaen, ende naer een quartierurs, de selve Medicyne gegeven, wanneer sy weynig tyt daer naer veel sant, ende gruys hebben gelost, ende waeren t'eenemael gene-

ſen: boven dat is het goet, den volgenden, ofte tweeden dagh te geven eene lichte purgatie van *Pulvæ Caſſiæ*, met ſal *Abſynthy*, *Cremor tartari*, de pillekens *Splenetici* die daer toe ſeer bequaem ſyn; om dat alle de ingredienten afdryvende ſyn; ende het ſal *tartari ſulphuratum.*

℞ *pulp. caſſiæ. unciam unam.*
ſal. abſynth. dragm. ſem.
M.

℞ *Cremor. tartari. unc. ſem.*
aq. hord. unc. iv.
M.

℞ *pilulæ ſplenet. dragm. ſem.*

Of

℞ *ſal. tart. ſulphurat. pulv. dragm. tres.*

Dit gedeylt in twee packxkens, een gemengelt in eene halve pinte boüillon, Theé, ofte water heel werm, ende naer een quartier-urs het ander.

Alle deſe voor-gaende remedien ſyn goet; maer als die nu met groote bate gebruyckt ſyn, ende dat jemant die het Graveel veel jaeren, ende ſomtyts van ſyne jonckheyt gehadt heeft, ſchynt geneſen te ſyn, ſoo komt de ſelve quale wederom, om dat ſyne complexie hem daer toe leyt: de oorſaecke is de *lympha*, ende *ſuccus pancreaticus*, die ſout ſyn, ende predomineren in het bloet: daer-en-boven de Tinctûre van de galle; dat veele andere menſchen niet en hebben. Nochtans deſe menſchen gebruycken geene remedien, als wanneer ſy wederom vol pyne ſyn.

Hier in is eene groote onwetentheyt, ende de meeſte oorſaecke waerom ick dit ſchryve, is, om het ſelve met de reden, ende exempelen van veele perſoonen ſoude konnen bewyſen.

Uyt de *urine* die de voorſchreven humeuren in haer ſelven heeft, ſoo komter ſant in de nieren: door de ſelve *urine* ſoo waſt ſant aen ſant, dat wort gruys, ende gruys aen gruys worden ſteenties, ende ſteenties aen malkanderen worden eenen grooten ſteen. Hier tegen is geen diſput: laet eenen grooten ſteen vers geſneden vallen, hy ſal in veele ſteenties breken.

Om dit te voor-komen ſoo moeten alle de gene die deſe ſwaere pynen, ende miſerie hebben, niet anders doen, als alle veerthien dagen, op den dagh van de nieuwe ende volle mane, een vande voorſchreven, ofte de volgende Remedien gebruycken die hy wilt, om dat die altemael bequam ſyn, of hy pyne gevoelt ofte niet: hier door ſal hy maer alleen wat ſant loſſen, ſonder de minſte pyne. Deſe ſyn: eene once olie van ſoete amandelen vers geperſt ofte de ſelve met 7. of 8. druppelen *ſpiritus ſalus*, ofte eene *dragma oculi cancri*, met thien graenties poeyer van Caliſſie-hout. Oock eene once ſyroop van *Althea*. Oock een bolleken loock geſneden, ende s'avont te vooren geweyckt in dry lepelen genever brandewyn.

Met deſe Remedien hebbe ick veele menſchen geholpen, in diverſche Landen ende Rycken, oock daer ick eenige jaeren mede gereyſt hebbe, die noyt meer hebben pyn gehadt: gelyck een ider ſal bevinden.

Onder ander een Heer thoonde my een doosken, waer in waeren ontrent twee oncen steenties, ende seyde: dat hy noch een-mael soo veel hadde in-genomen, door den raet van jemant; desen voorschreven gebruyckt hebbende door mynen raet de selve Medicynen, heeft noyt meer pyne gevoelt.

Van de Roode-loop *Dysenteria.*

DAer syn vier soorten van afganck; waer van de *Dysenteria*, de quaetste en somtyts doodelyck is, te weten: *Diarrhæa*, *Lienteria*, *Dysenteria*, & *Tenesmus.*

De *diarrhæa* is veel-tyts een beneficie van de nature, om dat het lichaem ontlast wort van veele humeuren, die groote ende diversche siekten konden veroorsaecken: ende nochtans soo siet-men, dat naer eene *Diarrhæa* de Roode-loop volgt: de reden is eene quade toe-sicht, ofte onwetentheyt.

In het jaer 1676. was'er eene menichte van menschen siek, van dese voorschreven soorten van Loop, door by naer geheel Nederlant. In de Stadt daer ick doen woonde, hebbe ick alle de Medicynen gemaeckt, voor meer als seventigh Persoonen, ende van die en isser maer eenen gestorven: in dese occasie hebbe ick onder-vonden, dat de eerste oorsaecke was: de verbrande ende suere galle, oock eenen heeten Somer ende suer bier.

In het beginsel van eene *Diarrhæa* is altyt goet te geven een *vomitorium* van *Hypopaquanna* twee scrupelen fyn gestampt, daer by

een halve fcrupel *fal abfynthii* met Theé, Savie-water ofte wey van foete-melck. Den volgenden dagh eene *dragme Rhabarber* in poeyer. Daer naer alle dage twee poeyerkens: een s'morgens het ander naer middagh ten 5. uren met wat bier, bouillon, &c.

℞ *Corn. cerv. ufti fubt. pulv.*
Ocul. canc. fubt. pulv.
lap. bezoar pulv.
Coralli rub. fubt. pulv.
boli veri.
fpodii ufti fubt. pulv. an. dragm. un.
f. pulvis divident. in vj. *dof. æqual.*

In den felven tyt dat-men defe gebruyckt, fal de *diarrhæa* even-wel voort gaen, tot dat het Lichaem teenemael gefuyvert is, maer fonder peryckel van tot roode-loop te komen. Om de reden dat het lichaem, van foo veele quade humeuren ontlaft is, ende door het gebruyck van de poeyeren de fuere galle geprecipiteert, ofte gedoot is. Anders hebben de fieken groote pyne, ende krimpinge in den buyck: de Roode-loop wort veroorfaeckt hier door: in het beginfel loffen fy water, flym, gele galle, daer naer het flym waer mede de dermen bekleet fyn, ten leften de fuere galle, de welcke vallende in de naeckte dermen indrinkt, ende de aderkens doorbyt, de kleyne, en de groote ulceratien maeckt, naer dat dit humeur fcherp, weynig, ofte veel is. Hier in hebbe ick veel groote Doctoren fien faelen: ende door quade toe-fight de fieken ftierven.

In dese siekte doen de *Emulsien* veel goet, om dat die de scherpigheyt van de galle, en suerigheyt versoeten, ende met de *urine* uyt-leyden: oock een gerste-water, met *syr. Cydoruor* oock eene *infusie* van roode gedroogde Roosen, met roode Wyn gemaeckt ende eenige druppelen *spiritus vitrioli*.

Oock een pot soete melck, met twee oncen Caneel ende dry oncen candys suycker op de helft gekockt, ende alle ure 2. à 3. lepels gegeven.

Oock de versoetende *Enemata*, voor soo hooge als sy op-gaen, gemaeckt van.

℞ *Vitellor. ovor. n.* ij.
sacchari. unc. unam.
lact. Vaccin. unc. xij.
M. f. Clyster.

Dese magh wel tweemael op eenen dagh gebruckt worden.

Het is my somtyts gebeurt dat jemant seven, en acht weken soo den rooden, als grauwen Loop hadden gehadt, ende hunne Lichaemen niet anders en waeren als een geraemte met een vel over-trocken, soo dat-men hun noch aen armen, ofte beenen mochte aenraecken, noch verleggen, maer met vier persoonen in een slaep-laken dragen om hun bedde te maeken. Dit geschiet; om dat de galle, ende *de succus Pancreaticus* (die tot de *Digestie*, ende concoctie nootsaeckelyck is) teenemael weg is: daer-en-boven, alle de partyen gedebiliteert, ofte verslapt syn, ende daer naer volgt somtyts eene *Lienteria*, waer van ick dadelyck sal schryven.

In dese occasie hebbe ick de voorschreven poeyerkens gebruyckt, ende by elcke reyse gedaen thien graenties *cortices granatorum*, ende sy waeren in eenen dagh genesen.

De *lienteria* is: dat-men in den camerganck kan sien het gene dat jemant heeft geëten, om dat de spyse in de mage niet verteirt en is, als t'en deele. Dit geschiet, om dat de mage verswackt is, door een lanck-duerende siekte, ofte door eene *Diarrhœa*, waer door het suer sap, ende de *tincture*, en de galle selve, die saemen noodig syn, tot de *Digestie* ende concoctie syn gevacueert, ofte gepurgeert: somtyts die te veel hebben gedroncken, soo wyn, ofte brandewyn.

Voor de lette en is geene Medicyne van noode. Maer de andere moet-men de mage helpen, ende versterecken met goede stercke Wynen, nochtans in weynigh quantiteyt, spyssen die substantiens syn met tamelycke suricheyt; om alsoo de selve tot kokinge te brengen. Hier by geeft den sieken het gene waer toe hy genegentheyt heeft.

Tenesmus is; wanneer jemant seer dickwils gepraemt wort om af-te-gaen, ende even-wel seer weynig lost, met krimpinge in de dermen, eene hitte, ende scherpigheyt aen het fondament, door soute ende suere humeuren, die uyt de mage *Pancreas* ende milte syn gevloeyt naer de onderste partyen, tot in den *intestinum rectum*, dit duert somtyts langen tyt, tot dat dese humeuren ten eynde syn.

De genesinge is: de suere-humeuren te dooden: de obstructien te openen: door de *Cornu cervi*, *oculis carni*, &c. Soete purgatien, als

Manna, *Cassia fistula*, &c. Veel drincken, te weten *Emulsien Pthisanen*, bouillon van kalfs vleesch, gekoockt sonder sout, &c. Daer by eene goede diëte, niet etende dat saut, suer, ende rauw is.

Van de Gele sught. *Icterus.*

GHelyck de Gele sught uyt-wendig, door het geheel lichaem vertoont wat humeur dat'er predomineert, soo can-men oock haest de remedie vinden, om dese siekte te genesen. De galle en is hier niet alleen de oorsaecke van, mær oock de suere galle, waer door vele ende groote obstructien komen in alle de partyen van den buyck, &c. De *Massa* van het bloet blyft even-wel doch vluchtig. Dit hebbe ick bemerckt aen eenen Heer, die als ick hem den eersten keer besochte, hadde eene Duyve de steert uyt-getrocken, ende de selve met haere naeckte stiet, gestelt op den navel van synen buyck, al-waer alle de gele galle naer toe quam, ende syn geheel lichaem by naer wit was, ick vraegde hem lachende, of-men daer eene openinge mochte maecken, om de galle uyt-te-laeten, de galle verspreyde weder-om als te vooren, door het geheele bloet, ende dese remedie was sonder vrucht.

Om dese siekte seker, ende haest te genesen, is te noteren; dat-men moet acht nemen op de galle, ende het *succus Pancreaticus*, waer door de obstructien syn veroorsaeckt

In dese gelegentheyt te geven eenige Medicynen die purgeren, sonder andere, die incide-

ren, ende de ſuere humeuren precipiteren, is ſonder vrucht. Daerom is het van nooden alſulcke Medicynen te ordonneren, die het eene ende het andere doen; elck op ſynen tyt. Den ſelven Heer (nu in peryckel van ſterven ſynde) hebbe ick de volgende Medicynen gegeven.

℞ *ſalis Abſynthy.*
Oculi cancri ſubt. pulv. an. unc. ſem.
M. f. pulvis divid. in viij. *doſ. æqual.*

Van deſe gegeven een s'morgens, ende noch een naer middag te vijf uren, met een weynig Wyn.

Den volgenden dagh gaf ick hem deſe pillekens.

℞ *pipul. ſplenet. drag. ſem.*
F. Pilul. n. v. *pulvere cinnamomi inſpergendæ.*

Deſe twee remedien heeft hy over ander dagh gebruyckt, ende gecontinueert acht dagen, waer door de galle ſoo-danig af-quam, ſachmen met eene groote quantiteyt dicke ſlym, dat ick noyt ſulcken geſien hadde. Ende hy was teenemael geneſen.

Daer ſyn Autheuren, die tegen deſe ſiekte, ſommige remedien hebben geſchreven, als *Rhabarbar*, *ocul. canc. pulvis lumbricorum*, &c. Ende noch andere die geenſints dienſtig ſyn. Maer om dat deſe remedie ſeer goet is, ende door my altyt gebruyckt is. Soo is het niet van nooden noch andere hier by te ſtellen.

De *Pilulæ ſplenetici* ſtaen in het leſte Tractaet.

Van de Water-ſught. *Hydrops*

DE eerſte ſoorte noemt-men *Aſcites*, wanneer den buyck, de beenen ende de voeten geſwollen ſyn. De tweede *Tympanites*, en is alleen in den buyck met winden, &c. De derde *Anaſarca*; wanneer deſe ſiekte is door het geheel lichaem.

De oorſaecke van deſe ſiekte, is; een ſuer ende ſaut bloet, uytbluſſinge van de naturelycke wermte, verſwackinge van de maege, ende alle partyen die tot de *chilificatie* ende concoctie van het voetſel dienen, waer door groote obſtructien ontſtaen.

Uyt alle deſe oorſaecken, moet-men oordeelen, wat Medicynen connen dienen, om ſulcke ſieken te geneſen: ende dat het niet genoog en is, alleen het water af te dryven, daer veele menſchen op roemen, dat ſy beſondere remedien hebben, om het water te doen loſſen, meynende dat ſy alſdan ſullen geneſen ſyn: ende oock niet door het aftappen door het inſtrument: want in coorten tyt ſullen ſy wederom vol ſyn als te vooren: maer de Medicynen moeten oock dienen, om alle de oorſaecken wegh te nemen.

Daer ſyn vier ſoorten van Medicynen van nooden om deſe ſiekte te geneſen. *Precipitantia*, *Diuretica*, *Purgantia*, & *Corroborantia* Somtyts de eene, ende dan de andere, en ſomtyts alle deſe gelyck.

Sonder deſe en kan men niet wel tot eene goede cure komen. De *præcipitantia*, maecken eene ſcheydinge in de *maſſa* van het bloet. De

Diuretica, doen de ſelve loſſen door de *urine*. De *Purgantia*, purgeren alle de humeuren, oock het water. De *Corroborantia* verſtercken alle de partyen, die tot de *Chilificatie* ende concoctie noodig ſyn.

Voor de eerſte.

℞ *Corn. cervi uſti ſubt. pulv.*
oculi canc. ſubt. pulv.
ſal. tart. vitriol. an. dragm. duas.
f. pulvis divid. in vj. *dos. æqual.*

Van deſe gebruyckt alle dage een s'morgens, ende een naer den middagh ten vijf uren met wat Wyn, bouillon, Thée, &c.

Daer naer ſal-men geven den *extractum Jalappæ*, *de doſis*, van eene halve once tot eene once: naer dat de krachten van den ſiecken toe-laeten: ofte de *Jalappe* in poeyer van twee ſcrupelen tot eene *dragme*: ofte *de ſpecies diaturbith cum rheo*, ofte diergelycke. Is't dat den ſieken van nooden heeft eerder te purgeren, kan-men dat doen, ende de reſterende poyerkens daer naer gebrucken.

Onder alle de Remedien nu beſchreven; hebbe ick veele menſchen geholpen tot volkomen geneſinge met dit *conditum*, het welcke alles begrypt als geſeyt is.

℞ *rad. helen. condit.*
zinzib. condit.
Cort. auratior. condit.
Elect. hier. picræ. an unc. unam.
ſpec. diaturb. cum rheo.
oculi cancri ſubt. pulv. an. unc. ſem
Fœcul. brion. dagm. duas.
ſyr. de 5. radicibus q. ſ.
Miſce f. conditum,

Hier van gebruyckt alle morgen eene halve once; ende indien het niet in een ofte twee keeren opereert, soo kan-men het selve naer middagh ten vijf uren noch eens gebrucken: ende soo continueren, tot dat den sieken genesen is.

Oock konnen de pillekens *splenetica* grooten dienst doen.

Om dat in dit *conditum*, niet veel purgerende *simplicia* komen, is het somtyts van nooden, dat-men daer twee *dragmen pulvis Jalappæ* by doet, voor die wat sterck syn, dat sy ten minsten twee of dry beneficien hebben. Anders kan-men daer in doen eene halve once extract.

De voorschreven remedien syn weynig: maer seer dienstig, waer mede veel menschen syn genesen: oock sulcke die-men meynde, dat'er geene remedien konde helpen, dry dagen sonder sprake waeren, ende het water continuelyck uyt den mont liep.

Het geschiet somtyts, dat sy daer naer wederom dicke beenen krygen: waerom ick aen sulcke geordonneert hebbe het *conditum*, eenige dagen te gebruycken.

De diëte is: hun te wachten van suere, saute, ende rauwe spysen, Visch, melck, &c. Een romer stercke wyn, op hun eten als'er geene koorse is.

Als jemant de watersugt begint te krygen, is het onseker, of het een *Ascitis*, ofte *Tympanitis* sal worden, daerom is het goet in het beginsel remedie te doen, want daer naer is dese siekte moeyelycker om te genesen.

Jemant die de *Tympanites* heeft, wort niet, ofte seer selden genesen, al is't datmen hun goede Medicynen geeft, die altemael hunne operatie doen, nochtans het water vermindert seer weynig; ende ick geloove dat het water besloten licht in eene *membrana*, daer de circulatie niet en geschiet: gelyck-men contrarie gewoonelyck siet geschieden in een menschen lichaem, dat de purgatien gaen, door de geheele *massa* van het bloet. Soo siet-men dat eene Vrouwe die purgeert, ende die een suygende kint heeft het kint oock purgeert.

Tot bevestinge van dese waerheyt dient dit exempel.

Eene Jouffrouw hadde veele jaeren dese siekte gehadt, veele Doctoren te rade gegaen, veel Medicynen gebruyckt, sonder bate: op eenen tyt gaende uyt haer huys, heeft haeren voet gestooten aen eenen steen, ende voor over vallende, met eenen grooten slag, op haeren buyck, die seer dick was, isser naer alle waer-schynelyckheyt een vlies (daer het water in besloten was) geberſten, het water verspreyt, ende door de hulpe van den Doctor genesen.

Door dese saecke die by geval is geschiet, kan-men peysen, waer dit water syne plaetse heeft gehadt, ende of de selve niet en magh geopent worden, gelyck het somtyts is geschiet aen de gene die een *Ascites* hadden.

Van de Pleuris. *Pleuritis.*

WAt dat de pleuris is, de oorsaecke, &c. Daer van handelen andere genoeg: alleen sal ick hier stellen eenige remedien, die kon-

nen dienen, om de ſelve te geneſen, waer onder eenige die niet gemeyn en ſyn, maer ſecrete remedien, en aen weynige bekent.

Naer dat een, oft twee latingen ſyn voor gegaen, naer dat jemant veel bloet heeft, ofte de nootſaeckelyckheyt vereyſcht: is het goet, den ſieken te brengen tot wat ſweeten; om de humeuren die nu haere plaetſe hebben genomen, te diſſiperen, &c. Waer toe ſeer wel dient deſe *mixtura*.

℞ *ſucci taraxici depurat. unciam unam.*
Aq. plantag.
roſar. an. uncias duas.
Prophilact. unc. ſemis.
oculi canc. ſubt. pulv. dragm. unam.
ſyr. papav. errat. unc. unam & ſemis
M. in Phiola.

Den ſieken ſal hier van gebruycken; alle quartier-urs, een of twee lepelen vol, ende dit ſal een goede effect doen.

Voorder ſal-men gebruycken het *Antipleuriticum* van Doctor *Helmont P. M.* dat niet genoegh en kan gepreſen worden, (het welcke door my is bekent geworden, aengeſien het in ſynen boeck niet en ſtaet, &c. Dit ſal den leſer vinden in het leſte tractatie.) Dit ſal-men geven eens s'morgens ende s'avonts, als't tyt is te ruſten; de *doſis* is van een tot twee *dragmen*, in een lepel ſoetemelck, bouillon, &c. Het ſal goet weſen is't dat hy daer van wat ſweet dat nootſaeckelyck is, ende kan geſchieden met de *doſis* te verdobbelen, ende wel te decken, ſtellen oock

eene

eene flesse werm water aen syne Voeten. Dit magh eenige dagen gecontinueert worden.

Dese *Cataplasma* kan t'saemen oock gebruyckt worden, die soo-danig is, dat die alleen veel menschen heeft genesen.

℞ *herb. verben. recent. mj.*
Farin. silig. M. sem.
Album. ovor. n. ij.
M. f. Cataplasma.

Dit tusschen twee doecken geleyt, ende wat werm gemaeckt in een tenne schotel, ende geleyt op de plaetse daer de pyne is: ende ververst indien het van nooden is.

Voor den dranck, is seer bequaem eene *Ptisana*, ende voor den hoest de volgende syrope.

℞ *syr. Althææ Ferneli. unciam unam.*
diacody.
papav. errat. an. dragm. sex.
oculi canc. subt. pulv. dagm. unam.
bezoard. min. scrup. un.
M. f. linctus continuo assumendus.
Hier van sal hy dickmaels gebruycken.

Het volgende poeder is oock goet: ende geordonneert van *D. Ansfeld.*

℞ *sal. prunell. dragm. duas.*
Flor. papav. rhead.
Corall. rub. subt. pulv. an. dragm. un.
sacchar. violat. unciam semis.
Reducantur in pulverem pro tribus dosibus.

Hier by kan noch gedaen worden de *radices Bardanæ*, het *pulvis pleuriticus* is oock seer goet. Dese kan-men geven met *Aqua papaveris*, ofte *Cardius benedictus.*

Hier mede heeft den leser genoeg om dese siekte in corten tyt te genesen.

Van de verstoptheyt der Milte. *Obstructio Lienis.*

DEse komt van grove humeuren; als syn: eene onvolkomen *Chilus*, verbrant bloet, *pituita*, eene soute en suere *lympha*, *succus pancreaticus*, &c.

Om dese siekte met goede orden te genesen: moeten de *Precipitantia* voor gaen.

℞ *Corn. Cerv. usti subt. pulv.*
ocul. canc. subt. pulv. an. dragm. duas sem.
Antimon. diaphoret. dragm. unam.
M. f. pulvis divid. in vj. *dosib. æqual.*

Den eersten dagh sal-men gebruycken twee, een s'morgens, het ander naer middagh met wat bouillon.

Den tweeden dagh vijf van dese pillekens.

℞ *Gum. ammoniaci in guttis acet.*
scyllit. dissolut. dragm. un. & sem.
Rhabarb. dulv. dragm. unum.
sal. chalyb. gr. xviij.
M. F. pilul. n. xv.
In dry keeren te gebruycken.

Den derden dagh eene halve *dragme* van de pillekens *splenetici.* Het *sal tartari sulphura-*

tum is oock ſeer goet, eenige dagen te ge-bruycken.

Catharris, oft van de Vallingen.

ONder alle de Autheuren die ick hebbe geleſen, en ſulcken ſieken hebben ſien tracteren, ende Medicynen ordonneren: hebbe ick hun aen den oorſpronck, ofte wortel niet ſien komen: die ſy nochtans voor al moeſten weten: maer waer dat eene vallinge, ofte ſinkinge is, daer gaen ſy dadelyck wat ordonneren; deſe noeme ick plaets medicynen: dat die goet ſyn, en is niet genoeg, maer men moet voorder gaen, ende komen tot de oorſaecke.

Al is't dat de oorſaecke in de geheele maſſe van het bloet is; ende beſtaet in eene menichte van ſout in de *lympha* van het ſelve: ſoo is de meeſte oorſaecke, ende ſtoffe in het hooft. Dit blyckt: dat ſy groote pyne in het hooft hebben: daer naer vallingen op eenige plaetſe: op de oogen, ooren, tanden, in de kele, op de looſe; waer door ſy ſomtyts ſterck ende gedurig hoeſten, dickwils komt'er ſoo veel ſaut water af, dat de neuſe open byt ende vol rappen komt.

Ten eerſten de middelen voor de partyen, daer de catharren ſyn gevallen, moeten gebruyckt worden.

Ten tweeden, om het hooft te ſuyveren, hebbe ick niet beter bevonden, als de wortel van witte beete geſchrabt, eenige druppelen uyt-geperſt ende in den neuſe op-geſnoven, maer niet te hooge, om redenen, dit maeckt eene ketelinge in den neuſe, doet

de ſlym ſmelten ende af-komen met het ſaut water.

Met deſe kleyne remedie ſyn veele menſchen geneſen van de voorgenaemde qualen, oock die daer door doof waeren geworden, ende ongehoorde pyne in't hooft hadden.

Gelyck ick geſeyt hebbe, dat de meeſte oorſaeck komt uyt de maſſa van het bloet: ſoo ſende ick den leſer tot de plaetſe daer ick ſchryve van het bloeden uyt den neuſe; ende om het bloet te ſuyveren; dat ick op veel plaetſen ſeer recommandere, ende hy ſal het ſelve ſoo bevinden

Dit poeder gebruyckt inde plaetſe van toeback: is oock ſeer goet

Pulvis ſternutatorius.

℞ *Rad. helen.*
iridis florent. an. unciam unam.
hellebri albi. dragm. duas.
Cort. Aurantior. dragm. tres.
Cinnamomi.
Cariophylli. an. dragm. unam.
herb. beton.
majoran. nobilis.
ſalviæ.
fol. lauri. an. m. j.
flor. roſmarini
roſar. rubrar. an. manip. ſem.
fiat pulvis.

Bloet ſpouwen. *Hæmoptyſis.*

JEmant die bloedige fluymen ofte ſuyver bloet ſpouwt, die door hoeſten uyt de borſt ofte longe komen, is een teecken, dat'er een

ader open is, groot ofte kleyn, naer de quantiteyt dat hy bloet loft.

Dit komt door verfcheyde oorfaecken: als eene abundantie van bloet, eene catharre die fcherp ende faut is, grooten hoeft veroorfaekt ende geduerig op de longe valt: ende de aderkens open byt: oock door grooten laft heffen of dragen: fomtyts van eene fweringe, gelyck in de *Thyfis* gefchiet.

Om de foutigheyt van het bloet wat te matigen ende het fuer wegh te nemen, fal-men alle morgen een poeyerken gebruycken,

℞ *Corn. cerv. ufti fubt. pulv.*
oculi canc. fubt. pulv. an. dragm. duas.
ftyb. diaphoret. dragm. unam.
M. dividant. in vj. *dofes æqual.*

Defe volgende fyn feer goet, om het bloet te doen ophouden.

℞ *Cinnabar. nativ.*
lap. hæmatit. præp.
cort. granat. pulv. an. dragm. unam
M. dividant. in fex dofes æqual.

Van defe alle morgen een gebruyckt met met wat bouillon. Is oock goet te gebruycken foete melck, met caneel en fuycker gekoockt; die ick gefchreven hebbe voor de roode-loop.

Oock defe: neemt een hant vol fmeer-wortelen, in't latyn *Confolida major*: wafcht ende fchrabt de felve, laet die koken in ander-halve pinte foete melck; als die fagt fyn, vryft die

door een fifte met een houte lepel, doet dit weder-om by het melck, met een doyer van een ey ende wat fyn fuycker. Laet hier van fomtyts door den dagh twee of dry lepelen gebruycken.

Defe conferve, die ick voor eene fecrete remedie houde, ende aen weynigh perfoonen bekent is, ende daer veele menfchen mede genefen fyn, achte ick de eerfte ende bequamfte.

℞ *radic. confolid. major. mundat. lib. fem.*
Flor papav. rhæad. mundat. lib. unam
facchar. albiffimi libras duas.
Aq. puteal. libras fex.
Fiat fecundum artem conditum.

Neemt eenen rooden coperen fchoon gefchuerden ketel, doet daer in het water met het fuycker, ende clarificeert het; de blommen fult gy het fwert uyt-fiften ende wat ftampen in eenen fteenen mortier, koockt die met de helft van het geclarificeert fuycker: de wortelen wel fchoon gemaeckt fynde, laet die koken met de andere helft van de fyrope ofte geclarificeert fuycker, tot dat die heel mals fyn. Perft de blommen de fyrope uyt; ftampt dan de felve met de wortelen in den fteenen mortier, ende vryft die door eene grove fifte met eenen houten lepel; is het niet vochtig genoeg, doet'er wat van de fyrope by, doet dan dit altemael faemen in den ketel, ende laet het uyt-dampen met kleyn vier tot eene conferve, geduerig roerende.

Als-men geene verfche blommen kan bekomen, foo falmen goede fyrope nemen, ende

met de wortelen ſaemen maecken tot eene conſerve.

Het gebruyck is, te nemen s'morgens ten 10. uren, naer middagh ten 4. uren, ende s'avonts ten 9. uren, de groote van eene cruytnote. Hem wachten van al het geene dat ſout, ſuer ende rauw is.

Als jemant bloet ſpouwt in quantiteyt: dan moet hy s'avonts twee uren naer den eten gebruycken twee oncen, moet wel gedeckt werden, om een weynig te ſweeten, ende liggen op de ſlincke ſyde.

Van het bloeden uyt de Neuſe.
Hæmorrhagia.

TEgen dit bloeden ſyn verſcheyde remedien: gelyck de oorſaecken verſcheyden ſyn. Somtyts is'er eene abundantie van bloet, gelyck in jonge menſchen: het welcke men gewaer wort, door de geſwollen aderen, ende de herdigheyt van de pols: in deſe gelegentheyt is het altyt goet een ader te openen, ende als het bloet kout is, te obſerveren, wat humeur dat'er in het ſelve predomineert, om de Medicyne ſekerder te ordonneren, ende te gebruycken.

Somtyts en iſſer geen abundantie van bloet, maer eene ſcherpigheyt van ſaut ende ſuer; want al is't dat ſy dickwils hebben gebloeyt, ende veel in eenen keer ende dat hun bloet, ende kraghten merckelyck ſyn vermindert, ſoo bloeyen ſy noch als vooren, ſeer dickwils: die dan ſulcken menſchen doen een ader openen (gelyck het ſomtyts geſchiet) ſyn

ſeer onwetende: want indien het daer door conde geneſen worden, ſoo ſoude door het dickwils bloeyen van ſelfs op-houden; maer contrarie blyckt: dat dit menighvuldig bloeyen niet en komt door veel bloet, maer door dien, dat het ſelve te ſcherp, ſaut, ſuer ende dun is, als geſeyt is.

Sommige komen tot de plaetſe, ende gebruycken eenige remedien in de neuſe; deſe ſyn oock niet te achten: want al ſyn die goet, ſoo ſal het op-houden voor eenen corten tyt, ende daer naer ſullen ſy bloeyen als vooren.

Om te komen tot eene ſekere remedie, en exempel. Eenen jongelinck van twelf jaeren was ſeer onderworpen van het bloeyen, ende hebbende in eenige ſteden by de Doctoren raet gevraegt, is hy niet geneſen, tot ſyn achtien jaeren toe: wanneer hy noch alle dage dickwils bloeyde, voornamentlyck in den ſomer. Ick hebbe hem onder handen genomen, ende ſiende dat ſyn bloet ſoo dun was als water, ende dat gemeynelyck in deſe voghtigheyt een ſcherp ſout en ſuer was, waer door de *venula capillaris* ofte cleyne aderkens in den neuſe, ende het hooft werden door geëten, ende loſſen ſamen uyt de naeſt gelegen aderen eene quantiteyt van bloet; deſe nu ledig ſynde, hout het bloeyen op, daer naer door de circulatie wederom vervult ſynde, bloeyen ſy als vooren.

Hebbe hem dan voorgeſchreven eenige Medicynen, om ſyn bloet t'eenemael te corrigeren: waer door hy in 12. dagen is geneſen; ſoo-danig, dat ſyn bloet, het gene te voren

heel dun was, daer naer dick ende seer schoon was, ende en heeft niet meer gebloeyt. Dese remedie volgt

Van het Bloet te suyveren.

ONder alle de Autheuren die van de Medicyne hebben geschreven, soo en weet ick niet, wie dat eygentlyck heeft geschreven eenige remedien, die in het generael daer toe dienstig syn, ende plaetse hebben in alle siekten.

Alle de Doctoren (oock die groote experientie hebben, ende veel jaeren de sieken hebben gedient) achten het een groot, ende by naer seker teecken te syn, dat den siecken haest sal genesen, als sy gewaer worden, dat de *urine* door valt, ende dick in den gront sinckt.

Gelyck het seker is dat'er in alle siekten een humeur is, het welcke predomineert, ende als dat veel is, de goede mengelinge van de vier humeuren, die in het bloet van een gesont lichaem syn, komt te stooren ende den mensch siek maeckt.

Hierom sal ick den leser toonen eene generale remedie, oock in alle voorvallen, daer dit kan gebruyckt worden.

In de *Tertiane*, *Quartane*, Gele-sugt, Water-sugt, bloeden uyt den neuse, de spenen, luysen siekte, catharren, scherpen hoest ende meer andere. Dit stelle ick in dry, ses ofte negen dagen, naer dat het van nooden is.

℞ *Rad. Cichor. n.* iij. *ejus loco taraxic. cum toto.*
passul. minor. contus. unciam unam.
aq. communis lib. iij. *f. decoctio.*

Van dese sal hy drincken den eersten dagh s'morgens nughter, eene halve pinte werm, ende s'avonts ten vijf uren noch eens.

Den tweeden dagh sal gebruycken twee poeyerkens op de selve uren, gemengelt in een lepel met bier, theé otte bouillon.

℞ *Corn. cerv. usti subt. pulv. dragm. duas*
oculi canc. subt. pulv. dragm. tres
stybii diaphoret. dragm. unam.
M. f. pulvis divid. in vj. *doses æqual.*

Den derden dagh sal-men gebruycken dese Infusie.

℞. *Fal. senæ mundat. unciam sem.*
sem. anisi dragm. unam.
salis tart vitriolat. gr. octo.
vini albi Gallic uncias sex
Fiat infusio per noctem sine igne.

Geeft dit voor eene purgatie. Ofte het *sal tartari sulphuratum*, twee of dry dragmen. Continueert dese dry Medicynen noch dry dagen. En dan noch dry dagen, dat syn negen dagen, ende het bloet sal suyver wesen.

Sommige die dese remedie noyt gehoort en hebben, noch de uyt-werckinge gesien, noch onder-vonden, te meer, om dat nimant hier af schryft, soo sullen sy dit achten eene geringe saecke te syn, het welcke soo niet en is: ende

gelyck dese myne onder-vindinge is, ende de selve veel jaeren hebbe gegeven, is dit noyt gemancqueert, maer altyt syn effect gedaen: ende voor en naer het gebruyck, hun bloet gesien, dat eerst seer quaet was, ende daer naer seer schoon.

Oock is dese remedie seer dienstig voor jemant die quelende gaet, dat is: niet teenemael gesont, die uyt eene siekte komen, niet volkomen genesen syn; clagen van pyne in't hooft, geen apetyt, niet wel konnen slapen, dicke beenen hebben ende meer andere qualen oock voor dochters. Gelyck ick meer-maels hebbe gesien.

Van de obstructien, anders verstoptheyt in het Lichaem.

HIer toe dient besonderlyck het *sal tartari sulphuratum* dat een jegelyck can gebruycken in de plaetse van het Akens water, ende in de stadt daer hy hem bevint.

Hier van hebbe ick meer-maels gesproken, met Myn Heer *N. Medicine* Doctor tot Aken, hem het sout gegeven, ende de maniere om het selve te maecken, die het extimeerde ende bekende dienstiger te wesen als het Aken-water: de reden gevende: om dat veele sieken daer komen, die groote obstructien hebben, alle de partyen, die tot de Chilificatie ende concoctie dienen, hunne fonctie niet en doen, waer door het water niet wel af-komt ende den sieken seer belast is, waerom sy somtyts noch meer drincken, ende noch erger worden. Maer dit sout, ende quantityt van water,

weynig ſynde, en maeckt geene alteratie, oft oock de minſte moeyelyckheyt aen het lichaem ende men kan dat meerder en minder geven naer een jegelyckx begeerte ende krachten.

De maniere ofte gebruyck, ſtaet achter in de Pharmacie alwaer ick ſchryve hoe dat het gemaeckt wort, ende waer toe het goet is.

Van de luyſen ſieckte.
Morbus Pedicularis.

NAer dat ick eenige perſoonen van deſe ſiekte beſmet hadde geholpen, hebbe ick gaen onderſoeken wie van deſe hadde geſchreven. Ick hebbe gevonden eenen Doctor van Lions den welcken van de Medicyne heeft geſchreven over ſeſtigh jaeren: ende ſegt aldus.

Ick hebbe ſulck eenen perſoon onder handen gehadt, ende veele Medicynen voorgeſchreven, maer ſonder vrught; daer naer eene decoctie van *lignum guajacum* een maent lanck te gebruycken, daer naer alſem wyn, al ſonder vrugt: naer twee jaeren hebbe ick hem gevonden ende geſproken te Parys, ende geſien dat hy geneſen was.

Den leſten die ick onderhanden hebbe gehadt, hebbe ick geſien, hoe dat eenen Doctoor ende Chirurgyn met hem handelden. Sy gaven hem de *ſabadilie*, om in ſyne kleederen te ſtroyen, dickwils andere kleederen ende lynwaet, maer ſonder bate: nochtans is die ſeer goet voor de gemeyne, ofte kinder luyſen die wit ſyn, maer de andere ſyn root, ende komen uyt de ſweet gaten, door een quaet bloet, de gemeyne konnen gebetert worden, door ſchoon lyn-

waet, kleederen ende neerſtigheyt: de andere en helpt dit altemael niet.

De geneſinge; neemt eene pinte wyn-aſyn, vijf Colocynth-appelen, een handt vol toeback bladeren, laet deſe ſaemen wat kooken, perſt dit door eenen doeck hier mede het geheele lichaem gewaſſchen, met eenen doeck ofte ſponſe, in eene werme plaetſe. Hier mede ende veranderen van lynwaet, kleederen en bedde, &c. Gaen alle de luyſen wegh; maer om ſeker te gaen, hebbe ick hun noch dry keeren doen waſſchen als vooren. Dit is noch niet genoegh. Gelyck ick geſeyt hebbe, dat die komen uyt quaet bloet; hebbe ick geſien, dat het ſoo was; al waeren ſy ſonder koorts, aten en droncken, en deden hun affairen binnen den huyſe, &c. Om dat daer en tuſſchen het twyffelachtig was, of ſy naer eenigen tyt, dit quaet niet wederom ſouden gekregen hebben, hebbe ick hun gegeven eenige Medicynen, om in negen dagen te gebruycken, wanneer ick hunnen *urine* hebbe geſien, ſoo-danig, dat ick in geene andere ſicken, noyt ſulckx geſien hebbe: de welcke van dagh tot dagh beter wiert, ende ſy waeren geneſen.

Deſe leſte Medicynen ſtaen, daer ick ſchryve van het bloet te ſuyveren folio 41.

Deſe waſſinge kan oock gebruyckt werden voor de kinderen, die veel luyſen op hun hooft hebben. Oock de Colocynthen appelen, het ſaet van den alſem, ſnuyf-toeback, ſaemen gepoeyert ende in de kleederen geſtroyt, oock op de hoofden, ſyn ſeer expert tegen de luyſen.

Van de Wormen. *Lumbrici.*

WAer door de wormen voort-komen, &c. Sal ick overslaen, de specien syn gemeynelyck dry ronde lint-worm ende mayen, by naer als die in de kaes syn. Veel menschen willen hier tegen remedie geven, die somtyts seer moeyelyck syn om te gebruycken, ende noch meer voor de kinderen. Ick schryve maer eene remedie, die genoeg is, voor oude ende jonge, jeder te nemen in syn gewicht, naer de jaeren ofte ouderdom.

℞ *rad. Jalappæ pulv.*
Cornu cervi usti subt. pulv. an. dragm. sem.
mercur. dulcis subt. pulv. gr. XV.
M. f. pulvis.

Dit is voor een persoon die syn jaeren heeft.

Een die minder jaeren heeft, magh twee derden-deelen gebruycken. Noch minder jaeren de helft. Noch minder, een vierdendeel, &c.

Hier van hebbe ick gemaeckt *trochissen* ofte koeckxkens voor de kinderen.

℞ *Farin. tritici. uncias tres.*
sacchari albi uncias duas.
rad. Jalappæ. pulv.
Corn. cerv. subt. pulv. an. dragm. duas.
mercur. dulc. sub. pulv. scrup. quat.
Mucilagin. gummi tragacanthi. q. s.
M. f. Massa.

Hier van gemaeckt *trochiſſen* of koeckxkens, van een dragme ende aen de kinderen gegeven, een, twee ofte dry, ider naer ſyne jaeren ofte ouderdom.

Hier mede loſſen ſy alle ſoorten van wormen, ende is eene cleyne purgatie.

Van de beroertheyt (*Apoplexia*)

DEſe veroorſaeckt ſomtyts eene verlieſinge des verſtants ende ſomtyts niet, naer dat die groot ofte cleyn is; het quaet is meeſtendeel in het hooft ende ſenuen des ſelfs, om dat het ſenue-ſap te dick is, ende niet en vloeyt, ende daer by is oock eene dicke lympha in alle de deelen des lichaems, ende in de geheele maſſe van het bloet: waerom dat de buſſen, ende aderlaeten hier weynig konnen helpen, ende ſomtys ſchade doen. Het lichaem te roeren, ſchudden, den *ſpiritus ſalis armoniaci* te laeten riecken, ſtercke olien te ſtrycken in den neuſe, ſlapen des hooft, ende op het voorhooft konnen helpen; het nies-poeyer, daer by gemengelt, wat *caſtorium* in den neuſe geblaſen; clyſterien daer by gemengelt, den *Electuarium diaphæmicum* ende *hiera piera*, ſyn dienſtig; ende boven al het *ſal tartari ſulphuratum*, wanneer ſy het konnen nemen. Dit ſaut en heeft niet alleen dat het ſoetelyck purgeert, ende de verſtoptheden opent, het ſlym verdunt ende door de *urine* loſt, het bloet doet vloeyen, &c. Maer is oock goet, voor alle ſoorten van koortſen, graveel, geel-ſugt, water-ſught, *apoplexie*, *paraliſie*, *letargie*, &c. Waer van ick veel jaeren de experientie hebbe,

die het ſelve 3. 4. en 5. dagen achter-volgens hebben gebruyckt ende ſyn geneſen, daer verſcheyden andere hadden geordonneert ſonder vrught. Al is't dat by de *apoplexie* veel tyts eene *paralyſie* is, ſoo ſyn de voorſchreven genees-middelen oock ſeer dienſtig. Siet hier van in't eynde van dit tractatie, daer ick ſchryve de maniere om dit ſaut te maecken: dat van niemant bekent, noch geſchreven is.

Van de Miſerere, ofte om gekeerden derm.

DEſe comt gemeynelyck van eene colycke, die veroorſaeckt is door diverſche humeuren, als ſlym, ſuere galle, rauwe ongekockte *Chylus*, &c. Deſe in abundantie ſynde maecken eene fermentatie: wanneer dat de winden predomineren, die loopen van den eenen kant tot den anderen, met gerommel, ſpanninge ende pyne: wanneer dat de galle predomineert, hebben ſy ſomtyts wat koortſe, pyne aen t'herte ende in't hooft, wanneer dat'er graveel by is, hebben ſy pyne in de nieren, ende ſyn genegen tot braken.

Door deſe fermentatie als'er vele winden by ſyn, ſoo geſchiet het, dat ſomtyts den derm omkeert ofte om-gevrongen is, het welcke bevonden is aen de gene die door deſe ſiekte waeren geſtorven; andere dat'er eene plaetſe was toe-geplackt; andere dat den derm dobbel in malkander was geſchoten.

De miſerere wort-men gewaer, alſ-men ſiet dat den ſieken eenigh voetſel, ofte Medicyne geno-

genomen hebbende, de ſelve wederkeeren; ſomtyts ſonder eenige ander humeuren, deſgelyckx als hem eene clyſterie is geſtelt. Alsmen deſe teeckenen niet en ſiet, ſoo hout men het voor een colyck, waer van ick ſal ſpreken.

De middelen die-men kan gebruycken, ſyn voor eerſte eene clyſterie *emolliens & carminans*. Ten tweeden eene once olie van ſoete amandelen verſch geperſt, ende twee of dry kogelties van tin, ſoo groot als-men ſtelt op een ſack-piſtool.

Het gedenckt my, dat in het jaer 1670. mynen Broeder ſulck een perſoon tracteerde, ende geordonneert hebbende verſcheyde Medicynen daer toe dienende, den ſieken niet en genas: gekomen ſynde tot den ſeſden dagh, is'er een Conſult in geſtelt van vyf Doctoren, ende is voorgehouden, ofte het niet goet ſoude ſyn, dat-men gebruyckte eenen blaes-balck, daer aen gemaeckt een canon van een clyſterie buys (eerſt met eene cleyne ſiringe, een once of twee olie van ſoete amandelen geſtelt) de locht aen het vier ingetrocken, de ſelve geproeft haere wermte dit aen den ſieken geſtelt: het welcke ſoo-danig is geſchiet, dat den derm is gekeert, den ſieken is geneſen, ende heeft noch veel jaeren geleeft. Dat dit natuerelyck is, ſiet-men dagelyckx by de gene die de ſauchiſen anders worſten maecken, dat als de dermen overhoop ende om-gevrongen liggen, dat ſy daer in blaſen, ende dat die dadelyck om-keeren, ende wel liggen. Naer de geneſinge, is het nootſaeckalyck te purgeren.

Van de Colycke *Colica passio.*

DE colycke komt gemeynelyck door de selve oorsaecke ende humeuren als de voorgaende siekte.

Voor eerst is seer goet eene *dragme diascordium*, eene halve *dragme ocul. canc.* acht druppelen olie van *anis.* Gegeven in een lepel Spaensche-wyn; oock wel in een verschen doyer van een ey, dit niet helpende geeft eene once *spir. Carminat. silvii.* Dan stelt-men eene clysterie *emolliens & Carminans:* waer in ick seer pryse den *elcet. diaphænicum* en *hiera piera Galeni.* De *vomitoria* syn hier seer dienstigh gelyck ick aen veele hebbe ondervonden, als die in het beginsel gegeven worden.

Somtyts is het eene colycke gravelleuse daer by, dat sy geen spyse konnen inhouden, wanneer dat goet is.

℞ *vini Hispanicæ unc. decem.*
olei lini. uncias quatuor.
succini scrup. duos.
Misce fiat clyster.

Voorder om de mage te stellen somtyts eene *dragme Theriaca.*

Naer dat den sieken is genesen, is het nootsaeckelyck dat hy den volgenden dagh eene cleyne purgatie neme, om niet te hervallen in het voor-gaende quaet. Want waer door komt het, dat-men naer eene groote siekte, nu genesen synde, naer alle teeckenen scheynt gesont te syn, ende naer korte dagen hervalt?

anders niet, als dat het humeur nu vermindert is ende geprecipiteert, ende de fermentatie gestilt synde, dat'er maer een weynig by komt, soo gaet de siekte synen ganck als voren: ende dit geschiet in veele siekten en koortsen: daer veel Doctoren niet op peysen.

Van de Retinentie ofte op-stoppinge der *urine*.

DIt geschiet door diversche oorsaecken ten 1. door eene saute, suere *urine*, waer in *tincture* van de galle predomineert, welcke humeuren, de krop van de blase doen inflammeren, ende den *meatus* soo cleyn maecken dat'er weynig ofte geen passage en is.

Ten tweeden geschiet dit aen de gene die den steen hebben. Als den selven is gesoncken voor den *meatus*, ende om dat den steen gemeynelyck is bekleet met eene *pituita* ofte dicke slym, soo stopt die de passage, het welcke ick bemerckt hebbe, aen een persoon die den steen hadde, desen vraegde den Doctoor, om eenige Medicynen te gebruycken, die goet syn tegen het graveel, den Doctoor seyde hem, dat hy eenen steen inde blase hadde, ende indien hy sulcke Medicynen nam, noch meerder pyne soude hebben, maer hy niet willende gelooven, wiert eene groote quantiteyt *pituita* quyt; hadde meerder pyne, is gestorven en gesneden, ende gevonden eenen steen seer groot. Dit dient tot bevestinge van het voorgaende.

Tot de genesinge van het ophouden der *urine*, is voor al seer dienstig het nat badt, daer in doende eenige cruyden ende blommen, als

althæa, *malva*, *parutaria*, *scordium mentha*, *flor. cam milla melilati*, &c. Den reuck van dese cruyden en blommen, doen oock hun effect, dat sy de *urine* verwecken, de passagie versoeten, de *pituita* doen smelten, &c.

Het is goet in het bat te geven.

℞ *C. C. usti subt. pulv.*
ocul. canc. subt. pulv.
sal. stypit. sabor. an. dragm. sem. M.

Dit dient, om het suer ende scherpigheyt, dat inde mage *p ncreas* ende bloet is, te precipiteren, ende door de *urine* uyt te leyden. Daer naer, is't dat'er noch geen water afkomt, geeft hem

℞ *vini Rhenani unc. sex.*
ol. amygdal. dulc. recens exp.
succ. citri. an. unc. unam.
sacchar. albiss. unc. sem. M.

De gecalcineerde eyerschalen, tot twee scrupelen gegeven in een romer rynsche-wyn, syn oock seer goet oock de *Conchenille*. Hier naer komt-men tot de clysterien.

Daer naer de fomentatien, gemaeckt van dier-gelycke cruyden ende blommen, als in het badt, ende *enemata* gebruyckt worden; daer van maeckende twee kussenties gekoockt in soete melck, ende de partye daer mede gestooft, gebruyckende het eene ende daer naer het ander, soo lange als-men oordeelt de selve dienstigh te wesen.

Ten lesten kan-men gebruycken, een instrument, om te sien ofmen eenig water kan af-

leyden, ende dit moet met groote voorſigticheyt geſchieden, ofte anders doet-men die menſchen groote pyne.

Van de *Stranguria*, ofte druppel piſſe.

DEſe heeft haeren oorſpronck van ſulcke humeuren als de voor-gaende, ende kan oock door dier-gelycke Medicynen geneſen worden: maer om dat deſe van minder gevaer is, en is het niet van nooden, alle de voorſchreven Medecynen te gebruycken: want ſomtyts kan-men iemant helpen, met eene cleyne remedie, gelyck de volgende.

℞ oculi canc. ſubt. pulv. dragm. unam.
nucis moſchat. dragm. ſemis.
N. f. pulvis.

Geeft dit met een lepel bouillon, bier, &c.

Veel drincken is ſeer dienſtig, te weten: eene *Ptiſana* gekockt met ongepelde gerſte, ende daer wat peterſelie wortels in gekoockt ſyn ofte ſelleri; ofte de ſyroop van *Althea.* Oock bouillon van kalfs vleeſch ſonder ſaut gekockt, oock wey van ſoete melck, waer in gekockt ſyn ſmeer-wortelen, peën ofte gras-wortelen, aſperges-wortelen ofte diergelycke.

Gelyck ick meermaels hebbe geſeyt, in andere ſieckten van het bloet te corrigeren ofte te ſuyveren, ſoo heeft dat oock hier plaetſe: want gelyck deſe, en de voorgaende ſiekte haeren oorſpronck hebben, uyt het bloet daer

veel ſaut, ſuer en de *tincture* van de galle in is, ſoo is dat ſeer nootſaeckelyck, of anders hervallen ſy lichtelyck: ende dat kan geſchieden, in dry, ſes ofte negen dagen.

Van de Scheurbut. *Scorbutus.*

DEſe wort van de Autheuren beſchreven op diverſche manieren: ick ſegge, dat die komt, door een verbrant, bedorven bloet waer van men veel ſoude konnen ſchryven, maer ſullen dit overſlaen, ende gaen tot de kuere ofte geneſinge.

Naer dat ick diverſche hebbe geleſen, hebbe ick gevonden, dat ſy veel purgeer-middelen ordonneren, ende geene die het bloet doen ſcheyden ende ſuyveren, dat in deſe ſiekte beſonder behoort te geſchieden: want al ſyn de purgatien goet, ſoo en doen ſy dien effect niet, want dat geſchiet alleen door eene *fermentatie*, ende deſe maeckt ſaemen eene *precipitatie*, dat anders, ende ſonder deſe lanckſaem toe gaet. De reden hier van is, dat deſe het ſuer dooden, het ſaut ende *tincture* van de galle door de *urine*, &c. uyt-leyden, ende dan geeftmen de purgerende middelen.

Daerom ſullen ſy wel doen, voor eerſt te gebruycken deſe poeyerkens.

℞ *Cornu cervi uſti ſubt. pulv.*
oculi canc. ſubt. pulv.
ſalis tart. vitriol. an. dragm. duas.
M. f. pulvis dividantur in vj. *dos. æqual.*

Van deſe ſal-men twee gebruycken den eerſten dagh een s'morgens, het ander naer

den middagh ten vijf uren in een lepel bier, theé, &c.

Den tweeden dagh sal-men nemen twee van de volgende.

℞ *salis tartari sulphurati pulv. unc. unam.*
Divid. in vj. *dos. æqual.*

Neemt eene halve pinte bouillon van kalfs-vleesch, gekoockt sonder saut, doet daer in een poeyerken, geeft dat heel werm: ende een quartier-urs noch een. Dese sullen soetelyck purgeren, ende veel water doen lossen.

Dit moet soo continueren, over den anderen dagh, dat syn ses dagen

Het lichaem aldus gesuyvert synde, sal-men gebruycken dit bier, het welcke men te voren kan bereyden, op den tyt dat-men de voorschreven Medicynen gebruyckt.

℞ *rad. enulæ campan. siccat.*
raphan. sylvest. an. lib. sem.
liquirit. ras. & parum contus. unc. quat.
pom. aurantior. n. j.
herb. becabung.
cochlear.
nasturt. aquat. an. manip. tres.
Cerevisiæ optim. pocul. xiij.

Alles gewasschen synde, laet het twee dagen wat droogen, op een kleet in eene camer. Snyt dan alles, ende doet het op bier, laet het 14. dagen weycken.

Hier van gedroncken alle morgen nugter eene halve pinte, oock naer den middag ten

vijf uren, Die minder jaeren hebben naer advenant. Door dese remedie syn veel menschen genesen: ende die den Autheur is, was een seer vermaert man.

Van de Peste.

WAt siekte dat de Peste is, waer door sy veroorsaeckt wort; hoe den eenen mensch van den anderen besmet wort; oock door kleederen, huys-raet, ende alles wat in sulcken huysen bevonden wort, is aen veele mensehen bekent.

Ick hebbe hier niet anders voor, als wat te stellen, dat sommige hebben geschreven, ende andere hebben door ondervindinge, ter oorsaecke dat sy in verscheyden occasien, ende Landen sulcken sieken hebben by-gestaen ende gedient.

Alle de schryvers komen daer in over-een, dat dese siekte aldermeest door sweeten, ende daer toe dienende Medicynen moet genesen werden; als *Theriaca Andromachi*, *Mithridatium*, *Philonium Romanum*, *diascordium*, &c. Maer om dat dese altemael heet syn, door de *Aromata* die daer in syn, die het bloet ontsteken, het gene door de siekte ontsteken is; soo moeten die niet alleen noch in quantiteyt gebruyckt worden, maer met by-voeginge van andere Medicynen, te weten: *Lapis bezoar*, *Antimonium dia-phoreticum*, *pulvis Cometisse de scent. Cornu cerv. usti*, *oculus cancr*, eenige *salia Caro viperinæ. Aqua Pophylactica. rad. angelicæ*, *imperatoriæ petasitis. calami aromatici*, &c. Waer van ick in't eynde eenige recepten

ſal geven. Deſe en hebben niet alleen dat ſy doen ſweeten, ende met de voorgenoemde gevoegt ſynde, het ſelve helpen, maer oock het bloet ſuyveren, ende doen ſcheyden alle de quade humeuren, die in het ſelve ſyn; het bloet verkoelen, ende een *ſedimentum* in de *urine* maecken; gelyck ick meer-maels hebbe getoont ende ſeker is.

Als jemant met deſe ſiekte beſmet is, ende dat hy eene abundantie van bloet heeft, ſoo magh hy wel een weynig bloet getrocken worden, het welcke hier, ende in ſommige andere ſieken goet is, om te ſien hoedanig de *maſſa* van het bloet is, om met meerder ſekerheyt in het cureren voort te gaen: nochtans in deſe ſiekte ſyn andere daer tegen, ende dit moet geſchieden met raet van jemant die hem daer wel van verſtaet, om de omſtandigheden.

Die traegh van camerganck ſyn, kan-men helpen met clyſterien, ſuppoſitorien: ende als den meeſten brant over is, met weynig pillekens *Ruffi*, te nemen s'avonts eene ure voor den eten, ofte op een morgent wat *Manna caſſia fiſtulæ*, *Diacatholicum*, &c.

Wat aengaet de ſweet-dranckxkens kan-men diverſche geven, naer de geſteleniſſe van den ſieken

℞ *Mithridat.*
Diaſcord.
ocul canc. ſubt. pulv. an. dragm. ſem.
ſyr. limon. unc. ſem.
decoct. herb. ſcord. unc. tres.
M. f. ſudoriferum.

Of

℞ *Diascord. dragm. sem.*
aq. theriacal. per infusion. unc. unam.
syr. limon. aq. prophilac. an unc semis.
decoct. flor. calend. unc. tres.
M. f. sudoriferum.

Of

℞ *Theriac. Andromachi dragm. unam.*
sal. scord. dragm. sem.
acet. calendul. unc. sem.
decoct. herb. carduiben. unc. tres.
M. f. sudorif.

Of

℞ *lap. bezoar occident.*
ocul. canc. subt. pulv.
sal. herb. scord. an. scrup. un.
aq. Theriacal. per infusion. unc unam.
syr limon. unc. semis
decoct. herb. scordei. unc. quatuor.
M. f. sudoriferim.

Is't dat eene van dese niet genoegh doen sweeten, soo kan-men die wat vermeerderen, &c.

De diëte laet ick aen den genen, die sulcken sieken dienen ende gedient hebben.

Voor den dranck is seer goet eene limonade, als'er geenen hoest en is, noch benautheyt op de borst, maeckt die aldus.

Neemt onderhalve pinte gerste water, eene halve pinte witte wyn, wat fyn suycker, eene halve citroene daer in geperst, ende de schelle

in ſtucken geſneden, daer in laeten weycken; deſen dranck is niet alleen verkoelende, maer ſuyvert oock het bloet, ende maeckt een *ſedimentum* in de *urine*. Deſe remedien hebbe ick van diverſche, die in d'occaſie hebben geweeſt.

Van de drayinge in t'Hooft. *Scotoma.*

DEſe komt gemeynelyck door het *ſuccus Pancreaticus*, anders de ſuere galle, de welcke uyt de mage eenige dompen uyt-ſmyt ende op-klimmen naer de herſenen, eenige pyne veroorſaecken, ende ſenueachtige deelen, aderkens, &c. als ſluyten, ende haere geduerige vloeinge wat beletten: dit blyckt hier uyt, dat: als-men deſe menſchen eenigen *ſpiritus* laet riecken, ofte van dien wat ingeeft, oock het *pulv. ſternutat.* ſoo diſſolveren deſe humeuren, vloeyen wederom als te voren, en ſy komen tot hun ſelven, voor eenen tyt.

Het gene daer meeſt op-gelet moet werden; is de mage, *Pancreas* ende de diëte: al dat rauw, ſaut en ſuer is, ſuere wynen, oock andere veel gedroncken vermeerderen dit humeur; want als den *ſpiritus* van den wyn verteirt is, ſoo is het reſtant het gene in de mage blyft enckel ſuer, ende noch erger in die, de welcke uyt de nature veel ſuer hebben, oock om dat-men in deſe landen den wyn ſonder water drincken, en weynig ſweeten.

Deſe ſiekte hebben aldermeeſt, de gene die heet van complexie ſyn, delicaet van lichaem, coloryck uyt de nature, al is't dat ſy het ſelve niet en laeten blycken: ende om al te ſeggen,

worden dese selden soo genesen, dat dit quaet niet wederom komt; om dat dit meer eene complexie is als eene siekte, of het moeste geschieden dat jemant veranderde, gelyck ick somtyts hebbe gesien, dat sy in hunne jonckheyt, teer van lichaem, en heet van temperament waeren, ende naer eenige jaeren, grof ende dick wierden, ende in de nature en complexie veel verandert.

De Medicynen die dienstig syn, om sulcken menschen op een beter voet te brengen, syn dese, die de suerigheyt dooden die het bloet verkoelen, de scherpigheyt versoeten, ende door de *urine* uyt-leyden die het bloet purgeren, &c.

Het eerste.

℞ *Corn. cervi subt. pulv. ocul canc. subt. pulv. an. dragm. semis.*
sal. absynt. gr. vij.
M. f. pulvis.

Den tweeden dagh; neemt een pont mager kalfs-vleesch, onder-halve pot water, laet dat koken, in eenen nieuwen aerden pot sonder saut, tot dat daer een weynig schuym op komt, het welcke is uyt het bloet, slym, &c. Giet dat af, neemt wederom ander water, ende laet het koken tot dat het vleesch mals is, neemt dan het vleeseh uyt, ende perst in dit bouillon een weynig citroen sap, dit dint om de slappe smaeck wat aengenaemer te maecken, dit bouillon is niet alleen goet om dat het bloet daer door verkoelt wort, maer oock om dat het *balsamicq & diureticq* is, ende doet meer water lossen als eenige andere waters.

Het derde voor den derden dagh, is het *ſal tartari ſulphuratum* twee ofte dry dragmen, onderhalve dragme gediſſolveert in ontrent eene halve pinte van dit bouillon, thée ofte water werm gemaeckt, ende een quartier-urs daer naer noch eens: dit dient voor eene ſoete purgatie, uyt de geheele *maſſa* van het bloet.

Die dan aen ſulcken moeyelyckheden onderworpen ſyn, konnen deſe remedien alle acht dagen, oft ten minſten veerthien dagen gebruyken of ſy jet gevoelen of niet, ende ſullen groot ſolaes bekomen, ja: door deſe continuatie, miſſchien, het ſelve noyt wederom krygen: oock is ſeer dienſtig den *ſpiritus meliſſe*, alle morgen te nemen eenige druppelen.

Daer is noch eene andere oorſaecke van de drayinge in het hooft, te weten; als jemant in eene geſloten platſe vier heeft, het ſy van torf, boſch colen, &c. Ende beſigh is met koken, diſtilleren ofte anderſints. Gelyck alle ſoorte van vier eenige ſolpherachtige dompen uyt ſmyt, en de camer ofte plaetſe geene ſchouwe en heeft, dat die konnen uyt-gaen; ſoo vervult de locht die inde ſelve plaetſe is, ende oock het hooft, herſenen ende de longe van den genen die daer tegenwoordig is; hier door worden de geeſten verdickt, de vloeinge van het bloet allenghskens vermindert, het hooft heel ſwaer, het verſtant ende ſpraecke vergaet, de pols gaet traeg ofte hout geheel op, ende brenght den menſch ſoo verre, dat hy in perycke! is van ſterven, ten ſy dat hy dadelyck geholpen wort.

De genesinge is dese, dat hy dadelyck uyt die plaetse gaet, tot in de opene loght: datmen hem geeft, om te riecken eenigen stercken *spiritus salis Armoniaci:* oock het strycken van den *balsamum antiapoplect.* in den neus, in de slapen des hoofs ende op het front; oock den *spiritus salis Armoniaci*, *Cornu cervi* en *oleosum*, eenige druppelen in-gegeven, in wat wyn gemengelt, oock wat *pulvis sternutator.* om het hooft wat te suyveren, oock een glas van stercke wyn; hier mede sal hy haest genesen.

Van de Purgatien.

SOmmige menschen (voornamelyck die uyt de nature wat melancolyck syn) wanner sy het minste gevoelen, eenige onsteltenisse des lichaems peysen dadelyck om eenige Medicynen te nemen, eens te purgeren, &c. Somtyts is dat dienstig ende somtyts niet; het is goet, als de siekte het selve vereyscht, ende met sulcke Medicynen die niet sterck en syn.

Die niet veel nootsaeckelyckheyt en hebben, raede ick tot cleyne purgatien ofte geene, want ons lichaem, ende onse nature is soodanigh dat sy seer dickwils eenige humeuren verteirt: hoe dickwils en ondervint-men niet, dat-men den eenen dagh jet gevoelt ende den volgenden is het wederom gepasseert?

De stercke gurgatien oordeele ick, dat sy het bloet seer ontstellen, ende den sieken somtyts erger maecken als hy was. Waer toe sulcke genomen? jemant heeft eene *Tertiane*

Quartanæ, &c. Het is ſeker dat'er in ſulcken lichaem veel humeuren ſyn, die geduerig fermenteren. In dit geval, is het ſeer goet te geven de precipiterende poeyerkens van *Cornu cevivi*, *oculi cancri*, &c. Een of twee dagen, ende daer naer purgeren met eenige cleyne Medicynen, als *rhabarber* in poeyer ofte infuſie, wat ſene-bladeren in wyn geweckt, gelyck ick geſchreven hebbe, om het bloet te ſuyveren; wat *Manna*, pillekens *Ruffi*, ſout van wynſteen ende dier-gelycke; alle deſe en ontſtellen niet, en is't dat het van nooden is, ſoo can-men die noch eens ofte twee keeren nemen.

Van de Verſlagentheyt, verbaſtheyt. *Conſternatio.*

VAn deſe en hebbe ick oyt geleſen, maer ſomtyts onder-vonden, dat deſe ſaecke niet cleyn en is, maer dickwils van quaden uytſlag: oock ſoo verre, tot dat ſy daer van ſterven.

De oorſaecke is deſe: jemant crygt eene onverwaghte tydinge, van eene ſubyte doot, van man ofte vrouw: verlies van goederen, is in de naeſte peryckel van te vergaen op het water, &c. Deſen menſch geſont ſynde, wort het bloet ſoodanigh verandert ende verbrant, dat hy dadelyck ſyn ſelven qualyck gevoelt: deſe geene remedie doende, ſoo bederft het bloet meer en meerder: ſoo, dat ſy in eenige maenden tot hunne voorige geſontheyt niet en connen geraecken: ja ſommige comen hier door ſoo verre, dat ſy ſchynen

hun verſtant te verlieſen, ende ſomtyts oock met'er daet geſchiet.

Om deſe ſaecke te voor-comen is nootſaeckelyck, dat-men dadelyck gelaeten wort; daer naer doet ſweeten; met *Theriaca*, *oculi cancri*, *aqua Prophylactica*, &c. Daer-en-tuſſchen het gemoet ſtillende, ſoo veel als't mogelyck is. De limonade gedroncken, is ſeer dienſtigh; oock eene *Apozema*.

℞ *hord. mundat. unciam unam.*
rad. cichar. uncias duas.
petroſel. unciam unam.
herb. agrimon.
card. bened. ana manip. un.
paſſul. min. contus. uncias duas.
pom. citr. recent. concis. part. med.
Aq. cois. lib. vj. *f. ſ. artem Apozema.*

Van deſe gedroncken eenige dagen tweemael op eenen dagh eene halve pinte, ende eene halve ure te voren genomen een van deſe poeyerkens.

℞ *Corn. cervi uſti ſubt. pulv.*
ocul. canc. ſubt. pulv.
tart. Vitriol. ana dragm. duas f. pulv.
dividantur is vj. *doſ. æqual.*

Deſe ſullen dadelyck het bloet doen ſcheyden, ende een *ſedimentum* maecken in de *urine*

Ofte

Sy connen gebruycken, de remedie die ick geſchreven hebbe om het bloet te ſuyveren, die ſeker is, ende niet genoegh en can gepreſen worden, ende niet moeyelyck is om te gebruycken: waer by oock geordonneert is alle dry dagen wat te purgeren, het welcke noodig is, van

Van de Vallende Sieckte. *Epilepsia.*

DE meeste oorsaecke is, dat het water het gene in de hersenen bedorven is, ende door eenige scherpigheyt de senuen prickelt: waer by is gemengelt eenige *pituita* ofte slym die somtyts soo dick is, dat het senue-sap niet en can vloeyen en stil staet.

Van dese sieckte schryven de Autheuren seer divers. Sommige brengen veel redenen by, ende ordonneren veel Medicynen die daer toe niet noodig syn, noch connen helpen: ende gelyck alle andere sieckten (door eenen vermaerden Medicyn) connen genesen (nochtans niet altyt) soo wort dese niet soo lightelyck genesen: even-wel door eene goede maniere van leven, daer by de bequaeme Medicynen, soo connen sy genesen worden.

Eenen sekeren Autheur seght aldus: inde verheffinge deser sieckte syn seer goet, de vryvingen, het binden der ledematen, stekingen, roepen, nypen, laet-bussen, clysterien, het openen des monts ende meer andere: om desen mensch tot syn selven ende verstant te brengen: maer dat en is de genesinge niet.

Om jemant die gevallen is, te doen opstaen, is niet anders van nooden: eerst den *balsanum antiapoplecticum* gestreken in den neuse slapen van het hooft en voor-hooft; daer naer het *pulvis sternutatoriis*, anders nies-poeder, daer by doende wat *castorium*: dit in den neuse geblasen, dat hy begint te niesen, soo staet hy dadelyck op, ende is by syn verstant als te vooren. Dit hebbe ick dickwils gedaen in

... ...den, in publycke ſtraten, daer veel menſchen tegenwoordigh waeren.

Dat dit aldus geſchiet; de reden is deſe: gelyck ick geſeyt hebbe de oorſaecke te weſen, onder andere, oock obſtructien in de ſenuen des hoofts: ſoo is't, dat door het nieſen eene ſtercke roeringe geſchiet, daer by de wermte van dit poeder, waer door de ſenuen wederom vloeyen ende loopen als vooren: dit can gebruyckt worden, ſoo dickwils als jemant deſe quale over-comt, het welcke voor geene cleyne ſaecke moet geacht worden: want ſomtyts met deſe quale beſoght te worden, op onbequame plaetſen, ende eenige uren op de ſtraet te liggen, ende van niemant bekent te ſyn, is een droevigh geval.

Deſe ſieckte wort ſomtyts geneſen, maer niet lightelyck, noch minder als die over erft is. Ende gelyck de ſelve groote gemeynſchap heeft met de *Apoplexie*, ſoo connen eenige van die remedien hier oock dienſt doen.

Voor eerſt is ſeer van nooden, de geheele maſſa van het bloet te ſuyveren, waer van ick (in dit Tractatie) hebbe geſchreven; ende in het gebruyck, alle dage te ſien, hoe-danigh de *urine* is, om daer naer te wercken.

De remedie om het hooft te ſuyveren, is ſeer dienſtigh

Dit is ſeer goet te gebruycken twee-mael daghs.

℞ *Sapon. Hiſpan. dragm. ſem.*

Kockt dit in een weynigh ſoete melck.

℞ *Elect. è ſucco roſar. unciam unam.*
Pulv. Jalappæ dragm. unam.
ſpir. ſalis armon. ſcrup. un.
ol. roriſmarini. gutt. octo.
M. f. conditum.

Hier van gebruyckt de groote van een note-muſchaet, dry à vier-mael ter weke.

Dit is oock ſeer goet.
℞ *Caſtor.*
ſalis arthemiſiæ an. gr. quatuor.
reſinæ Jalappæ. gr. ſex.
aloës ſuccotrinæ gr. novem
ol. majoranæ gutt. ij.
M. f. pilulæ n. v.

Oock de *pilulæ ſplenetici.*
Maer boven al het *ſal tartari ſulphuratum*, voornamentlyck op dien tyt, wanneer-men te Aken de waters neemt, dit ſal den leſer vinden, daer ick het ſelve geſchreven hebbe.

FINIS.

TAFEL

FINIS.

EENIGE

Remedien die aengaen de Chirurgie ofte uytwendige gebreken des lichaems.

Door den selfden Autheur.

TOT DEN LESER

DE Chirurgie en is geene mindere wetenschap als de Medicyne: ende gelyck de Medicyne wort geleert in eene Academie, en alleen door de explicatie van elcke sieckte: soo wort de Chirurgie geleert, door de manuale*; ofte dagelyckse handelinge van de acciaenten der menschen. De Doctoren hebben meerder moeyelyckheyt, als de Chirurgyns: om dat de sieckten inwendigh syn, ende door diversche oorsaecken comen, die sy door sekere ken-teeckenen moeten onderscheyden. De Chirurgyns hebben hier in groot voordeel, om dat sy connen sien, ende gevoelen, wat dat sy moeten cureren. Alle beyde moeten sy trachten, om te hebben eene goede studie; want aen dese hanght het leven der menschen, ende somtyts sulke daer seer veel aen gelegen is. Ick hebbe gesien dat'er veele abusen geschieden, die door eene goede toesicht souden beter van gevolgh geweest hebben.*

Dit geschiet hier door: jemant crygt een groot accident, sonder vallen, quetsen ofte uytwendige oorsaecke, maer door een humeur het welcke predomineert in syn bloet, ende eenen toe-vloet in d'eene of d'andere partye van het Lichaem, die de swackste is, ofte somtyts te vooren is gequest ofte gewont geweest. Hier van hebbe ick veel exempelen gesien: in dese occasie; dat dan eenen (ooch

wel ervaren) *Chirurgyn sulcken Lichaemen maer alleen hun wonden of quetsuren wilt genesen dat is eene onwetentheyt: om dat den toe-vloet van de humeuren, soo lange sal dueren, als het Lichaem qualyck gestelt sal syn. Hierom moet oock groote sorge gedragen worden voor het eene ende het ander. Voor exempl* Jacob Cats *schryft van eene Princesse, de welcke met eenen Prins in belofte van houwelyck was: dese was besigh met bordueren: met jemant sprekende steckt de naelde op haeren rock in haere knie, tot in een Tendo, waer in den volgenden dagh het vier quam, ende is daer van gestorven. Een persoon hadde eene Visch-grate in synen vinger, in den tendo gesteken, ende naer twee dagen was het vier in syne handt. Eenen anderen heeft een ny-nagel uyt synen vinger getrocken, heeft het vier daer in gekregen, ende is gestorven, ende sulcken exempelen synder veel. Daer en tegen eenen auderen wort eenen arm ofte been afgeset; ende hy blyft gesont, ende wel genesen, om dat syn lichaem gesont is. Dit is de reden waerom ick dit schryve, ende om daer op te letten.*

In dit Tractatie en hebbe ick geene intentie gehadt, om veel te schryven, maer alleen van eenige dingen die andere Autheuren niet en hebben, ende meest secreten syn, gelyck den Leser sal bevinden.

Of-men de plaesters, wiecken, &c. In het vier magh verbranden, hebbe ick niet willen gelooven, dat dit (*aen de wonden eenig hinder conde doen: oock naer dat ick de Oratie van den Heer* Digby *Cancelier van Engelant hadde gelesen den welc en wyt en breet handelt van het poeder de* Sympatie, *alwaer hy veel sulcke redenen in-*

brengt. Eenige Chirurgyns seggen dit soo te wesen, ende dat dit groote schade doet, de wonden ontsteeckt, ende aen den patient groote pynen veroorsaeckt: wat hier van is, en can ick met de waerheyt niet thoonen, alleen geve ick raet, van sulckx niet te doen, alsoo het anders can geschieden.

Ten lesten dient tot waerschouvvinge: dat het seer schadelyck is aen de accidenten, dat-men gebruyckt oude plaesters ofte salven: om reden: dat alle dese (veel olie en vet hebbende) rans vvorden, ende daer door van nature veranderen: selfs den Unguentum nutritum, *die versch synde merckelyck verkoelt; ende oudt synde sal duysende puysten veroorsaecken.*

Oock is seer goet, dat-men elcke keer, als men de vvonden vermaeckt, die uyt-dopt, met vverme Franschen vvyn, ende als de materie vvaterachtig is, soo doet men daer in, vvat sal saturni. *Ende als men* sparadrapen *gebruyckt, is het seer goet, die om te keeren, ende af te vagen, met vvyn ofte vvater.*

Eenige Remedien die aengaen de Chirurgie ofte uytwendige gebreken des Lichaems.

Van de quade Oogen. *Ophthalmia.*

E quade Oogen komen gemeynelyck, door eenige soute sinckinge, die uyt het hooft valt, somtyts naer eene groote pyne des hoofts: welcke humeuren soo scherp syn, dat de Oogen t'eenemael roodt worden, ende geduerig water uytloopt, ende indien men te lange wacht, om die te cureren, soo komt'er somtyts eene peirle op: dit komt oock door eenen grooten roock, die in eenige quade schouwen uytsmyt, dese genesen eerder als de voorgaende.

℞ *Salis saturni gr.* xij.
Armoniaci. gr. iij.
Aquæ rosar. uncias tres
Misce.

Gebruyckt dit s'morgens en s'avonts, een weynig werm gemaeckt, in eenen tennen lepel, met een fyn doeckxken: het moet ider keer

geroert worden: ende ſoo in de Ooge gedaen, dat het van binnen nat is.

Al is het voorgaende oogh-water ſeer goet, ſoo ſal ick hier noch een ander ſtellen, dat ick langen tyt h-bbe laeten gebruycken, oock aen ſommige die Catherreus van complexie waeren, ende ſoo geboren.

℞ *Aq. roſarum. unciam unam.*
vini albi Gall. unc. ſem.
Tuthiæ præp. dragm. unam
troch. albi rhaſis ſcrup ſem.
M. f. collirium.

Dit moet gebruyckt worden als het voorgaende oock dry of vier mael daeghs: ende en verweckt geene pyne.

Indien op een quade ooge eene peirle waſt, ſoo wert daer tegen gebruyckt (als eene ſouvereyne remedie) ſeer fyn geſtampt Canarieſuycker: by exempel thien graenen, ende een graen witte *vitriol*; dit wel gemengelt ſynde, met eene penne, een weynig in de ooge geblaſen, tweemael daeghs: ende naer een weynig tyts, het voorſchreven oogh-water, om deſe ſcherpigheyt te verſoeten, en de inflammatie te geneſen.

Het is oock goet te gebruycken het bloet uyt het eerſte lit van den vleugel van eene wilde duyve, ende daer naer oock gewaſſchen, als voren.

Oock can-men gebruycken de Remedien, die ſtaen in't eerſte deel, voor de vallingen.

Van de Tand-pyne. *Odontalgia.*

GElyck de tand-pyne veroorsaeckt wort, door eene scherpe, soute vochtigheyt, de welcke uyt de hersenen af-daelt, soo is het somtyts noodig wat te purgeren, ja: oock eene ader te laeten; wanneer het een vol lichaem is. Ende voor eene remedie te gebruycken, neemt dry of vier druppelen olie van geneverbesien, versch ende wel gedistilleert, stryckt die met den vinger in de slagh van t'hooft, ende vryft soo lange, tot dat die teenemael in-gedroncken is, ende om dit beter te doen, is het goet, die partye een weynig te voren te vryven, om de sweet-gaten te openen. Dit is een groot secreet: ende geneest.

Het is oock seer goet te gebruycken, eens of twee-mael daeghs, het poeder dat ick geschreven hebbe tegen de catharren, om de humeuren, oock door den neus uyt-te-trecken. *Pulvis sternutatorius.*

Sommige gebruycken, met groote baete, ses à seven graenen *Alumen ustum*, gedissolveert in twee lepelen *spiritus vini*, ende eenen lepel vol, eenigen tyt in den mont gehouden; oock eenige druppelen in den neus opgesnoven.

Dese plaester is oock seer goet.

℞ *Nuc. galla n.* ij.
Alum. crud. eodem pond.
salis cois dragm. tres
Resinæ pini. unc. unum
Misce f. emplastrum.

Maeckt hier van een plaester, ende legt die aen het slot van het kake-been: ende eenen doeck, om werm en vast te houden.

Een of ander-half graen *laudanum opiatum* in den hollen tant gesteken, doet oock de pyne vergaen. De *radices pirethi*, wat geklopt, ende aen den tant geleyt, doen veel water en slym lossen.

Oock het sap van de witte beete-wortel, staet in het tractatie van de Medicyne daer ick schryve van de vallingen fol. 35.

Als den tand verswęirt, is eene vyge goet om te rypen.

Van de Rose. *Erysipelas.*

ICk sal dit oock maer een weynig aenraecken, als de voorgaende.

Dese komt uyt een abundantie van bloet, het welcke gemengelt is met veel suere, ende soute *limpha*, het welcke saemen fermenterende, smyt sigh naer de eene of d'andere partye van het lichaem, ende meest naer het hooft; voornamentlyck in de blaer rose; wanneer sy de koors daer by hebben.

De bladeren, ofte blynen geopent synde, ende met wat werme wyn uyt-gedopt; sult die door den dagh dickwils nat maecken met het volgende.

℞ *Salis saturni dragm. un.*
vini albi Gallici uncias tres.
Misci.

Maeckt een weynig werm.

Dit geneest alles in twee of dry dagen.

Als die geen bladers maeckt; legt men daer

op ſchoone doecken met ſpaenſche-zeepe gewaſſchen, ende droog daer op geleyt.

Oock gerſte ofte terwen blomme, met cryt ende wat vlier-blommen op geleyt ofte geſtroyt. Oock een doeck met *Aqua calcis.*

In het beginſel magh-men met vrugt geven *Cornu cervi*, *oculi canci*, &c. Twee keeren op eenen dagh; om de fermentatie van het bloet te ſtillen, het ſuer te dooden, ende daer door meerder toevloet der humeuren te beletten.

Om deſe ſieckte wel te geneſen, ſal ick toonen, hoe dat veele faelen hier in, dat ſy in deſe ſieckte de lichaemen niet en ſuyveren, door eenige purgerende Medicynen; peyſende: dat ſy den brant, die uyt-geſlagen is, wederom ſouden intrecken: dit ſoude geſchieden; indien men jemant liet purgeren, den eerſten ofte tweeden dagh: maer den derden ofte vierden dagh, waenneer dat den brant nu geſtelt is, ſoo maghmen wel eene cleyne purgatie geven.

Tot een exempel dat ick geſien hebbe; eenen Jongman hadde de bleyn-roſe in ſyn geheel hooft, dat al ſyn haeir ſaemen met het *Epidermus* ſepareerde, naer dat hy in dry dagen geneſen was, naer weynige dagen, heeft hy gekregen eene ſeer groote ſwellinge, in beyde ſyne amandelen, deſe met *Cataplaſmata*, &c. tot rypen gebragt ſynde, ſyn geopent, ende geneſen: daer by ſyn oock, ſyne oogen ſchelen (*Palpebra*) verſworen boven, ende onder geopent, ende geneſen.

Waer door komen deſe accidenten? anders: als dat-men de lichaemen niet en ſuyvert, noch en purgeert.

Desen selven heeft noch corts daer naer gekregen de vyt in synen duym, &c.

Van de Verbrantheyt. *Ambustio.*

EEnen Timmerman aen my bekent, was gegaen om te helpen blussen een huys: de spanninge aen wedersyden af-gebrant synde tusschen de twee huysen, is den midden-gevel gevallen op hem, ende noch vier andere persoonen, dese liggende onder de gloeyende steenen, soo synder dry gestorven, desen daer ick van schryve is t'huys gebracht, hebbende in de veertigh plaetsen verbrant: ende is in sesen-dertigh dagen genesen, met de volgende remedien.

Voor eerst wierden alle de bladers geopent, ende daer op-geleyt witten ajuyn met sout gestampt ende den volgenden dagh, het verbrant vleesch uyt-gesneden, dat ontrent vier uren duerde, ende de reste separeerde daer naer.

Dan wiert daer op geleyt, de volgende salve.

℞ *Olei olivar. uncias sex*
ceræ novæ unciam unam & sem.
vitell. ovor. ad durit. coct. n. iiij.
Misce fiat unguentum.

Stryckt dit heel dun op fyn lynwaet, ende maeckt daer plaesters van.

Is't dat'er eenigh vleesch moet separeren, gebruyckt daer toe: *unguentum basilicum*, met *alumen ustum.*

Om te incarneren, ende siccatriseren *unguentum siccativum rubrum.*

Als het *Epidermis*, ofte opper-velleken maer verbrant is, ende bladeren heeft, ſnyt die open, ende legt daer oock op, de voorgaende ſalve.

Ofte

℞ *Sem. cydoneor.*
Pſylli an. unciam unam
Aq. plantagin. lib. j.
Fiat Muſſilago.

Maeckt dit wat werm, ende dopt daer in ſchoone doecken, ende legt die dobbel daer op. Dit geneeſt ſeer haeſt, verkoelt ende ſtilt de pyne.

Liquor Vulnerarius.

EEn groot ſecreet, ende excellente remedie, is deſen *liquor*; den welcken ick hebbe ſien gebruycken, ende ſelve gebruyckt veel jaeren, ſonder te connen achterhalen, hoe die gemaeckt wiert als daer naer. Ende hebbe bevonden, dat die geneeſt alle verſche wonden, op wat plaetſe van het lichaem die mogen weſen ende noch beſonderlyck, in ſenueachtige partyen, in ſeer corten tyt, ende ſonder eenige materie.

Het eerſte is eene *Tinctura.*

℞ *Aloës lucidæ.*
Mirrhæ electe.
Rad. ariſtoloch. rotund.
iridis Florentin. an. dragm. un.
ſpir. vini uncias ſept.
Fiat ſ. A.

Het tweede is eene *Mixtura.*

℞ *Sacchari albi unciam unam.*
Mellis rosarum. unc. sem.
spiritus vini unc. sex.
Fiat. S. A.

Het eerste sult gy redelyck fyn stampen, saemen met den *spiritus vini* in eene flesse doen ende veerthien dagen, in eene werme plaetse laeten weyken, daer naer claer af gieten ende bewaren.

Het tweede: neemt den *spiritus vini*, doet die in een tenne commeken, mengelt het suycker daer in, te weten, wit en suyver poyersuycker; stelt het op t'vier; als het is werm geworden, soo neemt het af, ende steeckt het in brant geduerig roerende; laet het soo lange branden, dat het van selfs uyt-gaet, als het een weynigh verkoelt is, soo mengelt de *Mel rosarum* daer in, ende laet het passeren door een doeckxken.

Dese werden ordinaris saemen gemengelt; nemende: eene once van de *Tinctura*, ende eene halve once van de *Mixtura.*

De *Tinctura* wort oock wel alleen gebruyckt, aen senuachtige partyen ende aen de nagels.

De *Mixtura* wort wel alleen gebruyckt, als de wonde wat onsuyver is, ofte dat'er eenig quaet vleesch moet separeren, ende dit geschiet seer wel.

Soo wel het eene, als het andere, moet werm gebruyckt worden.

Als jemant eene wonde heeft gekregen, soo sal-men die wassen met *spiritus vini*, werm ge-

maeckt

maeckt; ende met ſchoone doecken droogen, ſuyveren ende met hecht-plaeſters, het vel ſoo dichte aen malkandereu ſluyten, als het mogelyck is.

Neemt dan van de *Tinctura* en *Mixtura*, ſaemen gemengelt als boven geſeyt is, maeckt wat werm in eenen lepel, maeckt daer wiecken in nat, ende legt die recht op de plaetſe daer het vel aen een gehecht is, ende legt daer over een plaeſter van *diapalma* ofte van Neurenberg. Sult dit ſoo twee-mael daeghs vermaecken, indien het van nooden is; anders magh het de eerſte keer wel vier-en-twintig uren blyven, als'er peryckel ſoude ſyn, van te bloeden.

Dit ſoo gedaen ſynde, hebbe ick altyt geſien, dat de wonden, in twee of dry dagen waeren geneſen; oock hooft wonden, die ſomtyts tot aen het *perioſtium* quamen, en noch triangulair, ende dat ſonder eenen druppel materie, als geſeyt is.

Het ſelve doet-men met den balſem *copaiva*: die dun is.

Balſamum Vulnerarium.

℞ Benzoin. elect dragm. ſex
Aloës ſocotrin.
Myrrhæ elect.
Olibani in guttis. an. dragm. uni.
Opobalſam. dragm. duas.
ſtorac. in guttis unc. ſem.
Flor. hyper.
ſem. hyper. an dragm. duas.
ſpiritus vini rectiſicati unc. decem
F. S. A.

F

Alle dese ingredienten tamelyck fyn gepulveriseert synde, sult gy in den *spiritus vini* doen, nau sluyten, ende veirthien dagen laeten weycken in eene werme plaetse; somtyts eens omschuddende: daer naer claer af-gieten, ende bewaeren tot t'gebruyck.

Desen balsem wort altyt cout gebruyckt, om dat, door het werm maecken, de craght wat vergaet. Ende op de maniere als den voorgaenden, oock het vel aen een gehecht, &c. daer het van nooden is.

Geneest alle verse ende oude wonden: de welcke oock hier mede gesuyvert worden.

Gebrant quaet vleesch in de fistels.

Coninckx seer, cancker, puyskens en vleccken in het aensicht. Beten van honden ende venynige beesten. Resolveert de harde geswillen. Voor de quade tanden ende pyne: eerst gewasschen met wyn; ende die hol syn, een wickxken met desen balsem in-gesteken ende somtyts ververst.

Geneest de rose in weynig uren.

Chiragra, *Podagra*, *Sciatica*.

Pyne in t'hooft, dickwils rykende, ofte met catoen een weynig in den neus gesteken.

Voor de oogen, inflammatien, ulceratien, lekende, versterckt het gesicht, alle dage een weynig met een veerken daer in gestreken, het doet wat pyne, maer gaet haest over.

Tegen het colyck: ontrent 20. druppelen, met een lepel brandewyn in genomen.

Tegen de Wormen. Tegen het Venyn, &c.

Van de Winter, inde handen ende voeten.

℞ *Caræ novæ.*
sevi castrati.
terebinthinæ cois.
olei raparum. an. unciam un.
F. S. A.

Laet dese smelten in eene platte aerde panne, als t'kout is snyt het uyt.

Hier mede de cloven, muylen, kack-hielen, &c. gestreken ende tegen het vier in-gedroogt, geneest haest.

Van het *Scabies* ofte Schurftheyt.

DAer syn veele remedien tegen dese sieckte, ende sommige seer moeyelyck, ende vuyl om te gebruycken; want met eene stinckende salve te bestrycken, by naer, alle de juncturen van het lichaem, dit selve te ververschen, ende het selve lynwaet te moeten aen-houden tot dat het quaet genesen is, dat is eene groote moeyelyckheyt. Daerom sal ick hier eene remedie stellen, de welcke met cleyne moeyte, ende weynig reuck can gebruyckt worden, ende in weynige dagen teenemael geneest.

Voor eerst soo moet den siecken gelaten worden, ende den volgenden dagh purgeren (indien daer geen beletsel is) met de volgende pillekens.

℞ *Extract. Cathol. scrup.* j.
Mercur. dulcis scrup. sem.
Misce F. pilul. n. v.

Oock is seer dienstig het pulvis, dat ick schryve voor de kinderen, het welcke de groote persoonen in eenen keer mogen gebruycken.

Dese mogen in meerder, en minder quantiteyt gebruyckt worden, naer de jaeren, ende sterckte van den persoon. Daer naer sal hy gebruycken, den volgenden *unguentum.*

℞. *Argenti vivi*
Axungiæ porcinæ an. unc. unam.
Terebinthinæ cois parum.
Misce s. Artem.

Doet in eenen mortier de quicsilver, ende daer by een weynig *terebinthin*, roert lancksaem, tot dat alle de quicsilver geincorporeert is, ende niet het minste meer en vertoont; mengelt dan allengskens de *Axungia* daer onder, ende bewaert het.

Desen *unguentum* magh gebruyckt worden van Persoonen boven de 13. à 14. jaeren out, ende die jonger syn, en mogen die niet gebruycken, om de quantiteyt van de quicsilver, die in ouder persoonen niet in het minste can schaden ofte hinder doen. Het welcke ick 60. jaeren soo hebbe bevonden.

Van 13. jaeren tot 20. mogen de selve maer een-mael daeghs gebruycken, meer en is het niet van nooden. Ende die ouder syn twee-

mael daeghs; nochtans, naer de groote, ende ſterckte van den perſoon.

Hy ſal een weynig, als eene erwete van deſen *unguentum* nemen op ſynen vinger, ende daer mede ſtrycken, een weynig beneden de knouſels van de voeten, te weten: van binnen ende niet buyten. Deſgelycken op beyde de armen, daer men de pols voelt, dit gedaen ſynde, ſal-men tegen t'vier wat in laeten droogen, ende de reſterende vettigheyt af-vagen.

Gelyck ick geſeyt hebbe; dat deſe ſalve geen hinder doet, op deſe maniere, en partyen gebruyckt ſynde, ſoo ſoude die nochtans hinderen, als die, in alle de leden, ofte nobele partyen gebruyckt ſoude worder. Daerom dient dit tot waerſchouwinge; waerom nochtans deſe remedie niet en moet miſpreſen worden; want oock de beſte Medicynen connen hinder doen, als-men de gemeyne *doſis* ſoude over gaen.

Het is ſeker, dat de quic-ſilver eenighſins in het bloet gaet, ende met het ſelve circuleert ende daer om ſiet-men, dat al den brant in het vel vande noble parteyen (met menichte puyſtiens) uyt-ſlaet, meer ofte min, na dat het quaet in het lichaem is geweeſt, en de ſelve (met wat werme wyn gewaſſen ſynde) droogen ſeer licht, ende vallen af.

Deſe Cure geſchiet in ſes, ten langhſten in acht dagen, en ſomteyts geſchiet den uytſlagh, den tweeden, ofte derden dagh, ende den ſiecken is dan ſonder joeckſel, ende als geneſen. Deſe remedie is (by my) noch noyt gemanqueert.

Unguentum ad ſcabiem. Voor jonge menſchen.

ONder alle de Autheuren, en hebbe ick geen bequamer, noch dienſtiger connen vinden, als deſe: ende die in alle de litmaten ende nobile partyen des lichaems (daer gemeynelyck, den meeſten brant, ende joeckſel) magh geſtreken worden, ende op korten tyt verdroogt ende ſyn geneſen.

℞ *Lithargyrii auri.*
ceruſſæ.
aceti roſac. an. dragm. tres
ol. roſar. unciam unam. ſem.
ſulphur. vivi. dragm. un. ſem.
ſalis com. ſcrup. duos.
butiri recent. dragm. ſex.
terebinthinæ dragm. tres.
M. f. S. A. Unguentum.

Daer-en-boven geve ick dit volgende poeyer en de quantiteyt naer den ouderdom, te weten: de helft een derde ofte vierdendeel.

℞. *Mercur. dulcis gr.* xvj.
Corn. cerv. uſti ſubt. pulv.
rad. Jalappæ an. dragm. ſem.
M. f. pulvis.

Dit kan-men nemen in eenen lepel met eenige voochtigheyt.

Deſe Remedien ſyn genoegh, om alle menſchen te geneſen.

Van de gescheurtheyt. *Hernia.*

DIe dit ongemack hebben, moeten hun voorsien van eenen goeden bant: ende in het beginsel, wanneer de breucke niet te groot en is, konnen sy somtyts genesen worden; met de volgende remedien, daer by dadelyck eenen bant dragende.

Neemt de smeer-wortelen (*consolida major*) wascht ende schrabt de selve, snyt die heel cleyn, laet die koken met soete melck, tot dat die geheel in stucken, ende als een rys-pap is. Men can hier toe nemen vier oncen wortelen ende eenen pot melck. Hier van can hy s'morgens en s'avonts een half commeken gebruyken, syn selven wachten van het gene dat contrarie is, de *rupture* wel sluyten, ende syn selven werm, stil ofte oock in't bedde houden. Hier mede synder veele genesen. Hier toe can oock dienen, het gene, dat voor het bloet-spouwen geschreven is in het eerste tractatie. fol. 36.

Tegen eene contusie.

DOor eene *contusie* verstaen ick, dat jemant eene blaeuwe plecke heeft bekomen, door vallen, stooten ofte anderfints: de cleyne aderkens gebroken synde, geven hun bloet in het vel, ende maecken eene blaeuwe plecke, de welcke (door het rotten van het selve bloet) oock somtyts een accident wort. Om dit bloet te doen resolveren ende te verdroogen sal-men daer op-leggen.

Brioniæ ofte verſche wortels van Wilde-wyngaert geraſpt, wat werm gemaeckt, ende tuſſchen twee doecken daer op-geleyt. Ofte oock Camille-blommen, met lyn-ſaet ſaemen geſtampt ende met Franſchen-brandewyn tot een papken gemaeckt, ende wat werm ſynde, tuſſchen twee doecken daer op-geleyt.

Oock is goet.

℞. *ſpir. vini unc. quat.*
ſal. ſaturni. dragm. duas.
camphor. drag. ſem.
M.
Met eene compreſſe daer op geleyt.

Van de Sweiren geneſinge die kleyn van begryp ſyn.

HEt is een gemeyn gebruyck, als jemant eenige ſweiringe heeft, daer op te leggen eenige pap ofte ſalve, om de ſelve te doen rypen, ende in ſommige gevallen is het ſeer wel gedaen; maer daer ſyn oock menige, daer het niet van nooden is, ende daer men met eene emollierende *cataplaſma*, al ſal doen verteiren ende verdroogen, dat hert vvas, ende ſigh ſtelde om te ſvveiren. Soo als men gevvaer vvort, dat'er een puyſtie vertoont ende daer in eenige materie, ſoo ſal-men dat openen, ende met een ſcheirken af-ſnyden, ende daer op leggen een plaeſter van *Diachelom cum gummi*, ende vvat *baſilicum* op de openinge. Dit can-men practiſeren, aen vingers en teenen, bloet-ſvveiren ende meer andere: maer als die (door deſe plaeſter) niet en verteiren, ende tot ſvvei-

ren komen, soo moet men de selve oock gebruycken, vvant sy rypen, suyveren ende genesen daer mede.

Van de quade Beenen.

DEse syn dickvvils seer difficil om te genesen, namentlyck als de persoonen oudt syn, ende catharreus van complexie. Somtyts vvorden sy oock genesen met eene kleyne remedie; als calck-vvater, rouvve mosselen, vverme vvyn, met eene compresse ofte doeck 5. à 6. dobbel op-geleyt, ende 3. à 4. mael daeghs ververst.

De *Pharmaçopæa augustana* heeft een *unguentum de lithargyrio*, de vvelcke van den Autheur seer gepresen vvort, ende in dier-gelycke gevallen seer goet is, ende al-hoe vvel, dat die vveynig verschil heeft van den gemeynen *unguentum nutritum*, soo is die nochtans beter, vvelcker discriptie is dese.

℞ *Lithargirii aur. uncias duas*
Cerussæ unciam semis
aceti. vini. unciam unam.
Olei rosati. uncias duas & semis.
Fiat unguentum in mortario plumbo optimè agitatum.

Dese moet vers gemaeckt ende gebruyckt vverden, hier by hebbe ick altyt gemengelt eene halve once, ende meer *lythargyrium auri*, ende eene halve dragme camphor, sonder dese humecteert het te seer, ende en droogt niet genoegh. Hier mede hebbe ick in veele occa-

sien de beenen in korten tyt genesen: oock daer de loght contrarie ende quaet vvas, ende de accidenten seer groot.

Maer het is van nooden, dat: als de accidenten vuyl syn, ende eenige plaetsen diepe syn, ofte eenig quaet vleesch moet separeren; dat het selve te vooren geschiet, met wat *unguentum aureum* ende *basilicum* saemen gemengelt, ende daer naer *unguentum aureum* alleen, om te incarneren.

Somtyts hebbe ick gesien, dat in de beenen wonden waeren, die veel jaeren hadden geweest: daer de Chirurgyns hun besten gedaen hadden, om te genesen, maer te vergeefs, om reden dat de persoonen oudt waeren, dicke beenen hadden, al dickwils wonden in geweest waeren ende door de ongelontheyt des lichaems, hier en daer open gingen ende door een sout humeur grooter en dieper wierden.

In dese gesteltenisse, is het seer noodig: het bloet te versoeten, de humeuren te purgeren, te letten op de diëte, niet veel te gaen, &c.

De plaester om sulcke accidenten te genesen; is den *emplastrum de cynabrio* (den welcken staet in dit deel) dese plaester can gebruyckt worden aldus: smelt wat met olie van roosen ofte *mel rosarum*, dat die soo saght is, als een *unguentum* ende maeckt daer wiecken van. Dese doet seer wel incarneren, sonder dat'er quaet vleesch, noch oock speckachtige materie in komt: de plaester selve, sult daer plaesters af maecken, om op de wiecke te leggen, ende als de wonde vol gewasschen is, de plaester alleen, om te siccatriseren. Op die

maniere can-men veel oude ulceratien genesen: die schenen ongeneeselyck te wesen, dat ick dickwils hebbe gedaen.

Hier by dient het gene ick over weynige jaeren hebbe gebruyckt, ende eene sekere remedie hebbe bevonden, oock aen groote wonden, soo versche, als oude ulceratien.

℞. *Vini albi Galliei lib. unam*
salis saturni dragm. tres.
Misce.

Hier van s'morgens ende s'avonts wat werm gemaeckt, met desen wyn de wonde wat gesuyvert, ende eene wiecke daer in nat gemaeckt, op de wonde geleyt, ende eene plaester van *diapalma* daer boven, op dat de wiecke niet en verschuyve, en de loght daer uyt gesloten is, geneest in corten tyt. De reden hier van is dese: om dat de wonde suyver is. Om dat die gesloten is tegen de loght, ende dat de nature altyt helpt, om te vervullen, het gene dat mancqueert.

Tot meerder bewys van dese remedie. Een Man van syn Peert geslagen, aen de syde beneden de knie-schyve. Een ander gevallen op eenen scherpen steen, op de schene. Een ander hadde eene oude ulceratie, boven het schouder-beentie, syn genesen in weynige dagen.

Emplastrum Sana todos.

℞ Olei olivarum uncis octo.
cerussæ uncias quatuor.
emplast. diapalmæ
ceræ novæ.
colophomæ an. unciam unam.
picis navalis unciam semis.
F. emplastrum secundum Artem.

Laet de olie alleen koken in eenen aerden pot, tot dat die niet meer en kraeckt, doet dan de cerusse daer in weynig seffens, altyt roerende laet het sieden tot de consistentie van een plaester.

De andere ingredienten, cleyn gebroken synde, sult de plaester van het vier nemen, daer in doen ende laeten smelten, dese wel gemengelt synde, doet de peck daer by, altyt roerende: laet het een weynig verkoelen; giet dan eene partye in kout water, ende maeckt daer rollen af, dan wederom eene partye, ende soo tot het leste toe, anders wort het te hart.

Dit Recept is van den *Marquis de Eete*: is goet voor versche ende oude wonden, als die gesuyvert syn koude sinckingen, cancker, natuerelycke fistels, inflammatien, apostumen, sciatica, pyne in't hooft, leggende een plaester in de slagh van het hooft. Debiliteyt in de mage kack-hielen, open ende sonder opentheyt, ingekrompen senuen, litmaten daer de nature begeeft. Daer geen openinge en is, moet men de partye wat vryven, met eenen wermen

doeck, om de ſweet-gaten te openen, de plaeſter geſmeirt op ſeeme-leder ende daer op geleyt, ende eene wermen doeck daer op, als'er eene openinge is, maeckt men de plaeſter op lynwaet.

Men kan daer oock wiecken van maecken, als van den *emplaſtrum de Cynabrio* is geſeyt.

Van de Spenen, *Hæmorrhoides.*

AL is't dat deſe ſieckte moeyelyck is om te geneſen; ſal ick hier de remedien ſchryven, om die lichtelyck te geneſen.

Deſe komt gemeynelyck, uyt een grof verbrant ende ſcheurbutigh bloet, het welcke meeſtendeel uyt de milte af-komt. ende vloeyt in de ſpeen-aderen, ende die vervult ſynde, en de ſelve aderen (door de bedervinge ende ſcherpigheyt van het ſelve bloet) het ſy dat ſy inwendig ofte uytwendig ſyn, eenig bloet loſſen: oock ſomtyts in abundantie.

Ick hebbe eenige perſoonen gekent, die uyt hunne complexie melancolyck waeren, die deſe (by naer) hun leven lanck behielen. Als ſy niet groot en ſyn, komen ſy met cleyne remedien geneſen worden: anders vercyſchen ſy grooter, waer van ick ſal ſchryven.

Voor de cleyne remedien ſyn deſe.

℞ *unguent. popul unciam unam.*
ceruſſ.
lytarg. aur. ana dragm. duas.
ſal ſaturni. dragm. unam.
opy ſcrup. unum.
camphor. ſcrup. ſem.
M. f. unguentum.

Eerst de partye gewasschen, met wat werme wyn, daer wat *ceruſſe* in is: dan met dese salve gestreken, daer af eene plaester gemaeckt, op vier dobbel lynwaet, ende eenen doeck onder door om het selve vast te houden, dit twee-mael daeghs.

Of

℞. *unguent. nutrit. rec. unciam unam.*
lytarg. auri unciam. sem.
opy scrup. sem.
camphor. gr. vij.
M. f. unguentum.

Dit gebruyckt op de voorschreven maniere.

Als sy groot ende lanck duerende syn, gebruyckt men de remedien, die ick geschreven hebbe om het bloet te suyveren, ende staen in den *Enchiridon* ofte het eerste deel, dit is seer nootsaeckelyck, anders hervallen sy seer dickwils.

Daer-en-boven sullen sy gebruycken dese fomentatie.

℞ *Herb. Absynthii.*
althea.
malvæ.
marruby.
Flor. camomillæ
rosar. rubrar.
sambuci. an. m. ij.
Bynes. m. iij. *cerevis. recent. lib.* 8.
F. s. Artem fomentum.

Byne dat is gerste mout.

Laet de gerste eerst koken, tot dat die ge-

berlten is, dan de cruyden, ten leſten de blommen. Deſe ſaemen in een kofferken gedaen ende daer op geſeten, ſoo lange als het werm is. Twee-mael op een dagh. Dan wederom de partye gewaſſchen, ende geſtreken als te vooren. Dit moet eenige dagen gecontinueert worden.

Tot een exempel dient, dat onder andere, eenen Heer van myn groote kennis binnen Amſterdam, ſeer gequelt ſynde met deſe ſieckte, heeft oock in andere Steden geen geneſinge bekomen: heeft dan aen my geſchreven: ick hebbe hem dit geheel in ſchrift over geſonden, hy heeft het gebruyckt, ende is in korte dagen geneſen.

Mercurius præcipitatus ruber.

DEſen ſtaet beſchreven in diverſche *Pharmacopæa*, ick ſal hier eene andere maniere beſchryven, de welcke beter ende gemaeckelycker is, ende geen hinder can doen aen de geſontheyt, dat anders ſomtyts geſchiet.

Ten eerſten: als de *Aqua fortis* goet is, dan is het niet van nooden dat men die met de quick-ſilver op het vier ſtelt, om dat die ſoude præcipiteren, want dit geſchiet dan lichtelyck ſonder vier.

Ten tweeden: als het water is uyt-gedampt, ſoo en is het niet van nooden dat men die materie pulveriſere, want de reſterende vochtigheyt droogt even-wel uyt, ende dan ſyn het ſeer ſchoone criſtallen, even gelyck het gene dat van Venetien komt, waerom het meerder geacht wort.

Ten derden: neemt een wel verloot panneken, doet de criſtallen daer in, deckt het met eene ſchalie, ſtelt het op't vier, laet het ſtaen, ſoo lange tot dat het niet meer roockt, noch damp uyt komt en de materie teenemael root is.

Hier in faelen de Autheuren, om dat ſy ſchryven dat men de criſtallen ſouden ſyn pulveriſeren, ende doen in eene platte aerde panne, die op het vier ſtellen ende geduerig roeren, tot dat'er geenen damp meer uyt komt.

Ten vierden, is het oock contrarie dat ſy ſchryven, dat deſe criſtallen niet en mogen heel heet worden: want om dat ick die dickwils hebbe gemaeckt, ſoo op de eene als de andere maniere, ſoo hebbe ick contrarie bevonden; ende het is vaſt, dat deſe materie niet en can verbranden, noch de quick-ſilver (die nu gepræcipiteert is) wegh vliegen, want: indien dit ſoo waere, ſoo ſoude die uyt het poeyer oock wegh vliegen, om dat het oock ſoo lange moet op het vier ſtaen, tot dat die heel droog is, ende deſe en wort noyt rooder als oragnie coleur. Aldus bekomt men eene ſeer ſchoone gecriſtalliſeerde præcipitaet, ende om die groot te hebben, moet men nemen een glas met een groot *oreficium*, om de criſtallen, beter ende grooter uyt te nemen.

Ten leſten is het nootſaeckelyck hier te waerſchouwen het groot bedrogh dat'er geſchiet in het vercoopen voor præcipitaet het gene geene en is, alſoo ick geſien hebbe, dat die (by naer) enckel menie was.

Hierom ſal het beter weſen dat-men die

ſelve

ſelve maeckt, anders als-men die moet koopen, ſal-men die aldus proberen, neemt een weynigh van de ſelve, mengelt het met water als een verfken, ſtryckt het aen een toebackpype, laet het droogen, leght die in gloeyende kolen: dan ſult gy ſien, indien de præcipitaet ſuyver en goet is, ſoo ſal het af-vallen, en is het menie, ſoo ſal de pype geheel verloot ſyn.

Voor die de welcke niet en weten hoe veel *argentum vivum* en *aqua fortis* men die maeckt, een once *argentum vivum* ende onderhalve once *aqua fortis*, gaet dan voort als geſchreven is.

Emplaſtrum de Cynabrio.

℞ *Cynabrii.*
camphoræ.
plumbi uſti.
emplaſtri gryſei.
diapomphol. an. unc. duas.
F. ſ. artem emplaſtrum.

De vermillioen ende verbrant loot, moet elck beſonder gevreven ende ſeer fyn geſift worden: de camphor ſult die ſtampen en vryven met wat olie, tot dat die wort als boter; de plaeſters ſult die ſaemen ſmelten, de poeyeren daer by mengelen, ende als het by naer cout is de camphor, roert het dan wel onder-een.

Deſe plaeſter is uytnemende goet, voor alle wonden, ſoo verſche als oude, als die geſuyvert ſyn, ſy incarneert en ſiccatriſeert, ende laet geen quaet vleeſch waſſchen, ende geneeſt in korten tyt.

Als de wonden diep ſyn, ſoo neemt-men wat van deſe plaeſter, en een weynig olie van rooſen, en men ſmelt dat ſamen als een dun-

ne ſalve om wiecken af te maecken, en de plaeſter daer op geleyt; is oock goet elcke keer de wonde wat uyt-gedopt met een weynig wyn. Ende als de wonde vol vleeſch gegroeyt is, ſoo gebruyckt men de plaeſter alleen.

Emplaſtrum Mirabile.

℞ *Ol. olivar. lib. unam unc. tres.*
ceruſſæ.
minii an uncias ſex.
ſaponis venetæ unciam ſemis.
alum. crudi. dragm. unam.
F. ſ. artem emplaſtrum.

De *Ceruſſæ menie* ende den aluyn, ſult die ſaemen ſyn poeyeren, in de olie doen, ende te ſaemen laeten koken, altyt roerende, tot de conſiſtantie van een plaeſter. De veneetſe ſeepe ſult die cleyn ſchrabben, met een weynig olie laeten ſmelten ende by het ander mengelen.

Deſe plaſter wort gebruyckt als de voorgaende.

Emplaſtrum Norenbergenſe.

℞ *Ceræ albæ.*
ol. olivarum ana uncias quatuor.
ceruſſæ uncias duas.
Litargirii auri. unciam unam.
Myrrhæ electæ unciam ſemis.
olibani
camphoræ ana dragmam unam.
Fiat ſecundum artem emplaſtrum.

De *lytargirium* ſult gy met de olie laeten koken, tot dat die geſmolten is: dan de *ceruſſæ* daer by doen, en noch wat laeten koken, het waſch kleyn gebroken ſynde ſult dat daer by laeten ſmilten geduerig roerende: neemt het van t'vier, ende wat verkoelt ſynde, ſult de

Myrrha ende *olibanum* daer by mengelen, ten leſten de camphor met wat olie geſtampt ſynde, als de plaeſter by naer kout is.

Deſe plaeſter wort gebruyckt ale de voorgaende.

Sparadrapium pro, &c.

℞ *Lithargiri auri.*
argenti.
ceruſſæ.
minii.
terræ de ambræ ana uncias quatuor.
viridis æris
boli armeni
brun d'Angleterre.
ceræ novæ.
auxungiæ porcinæ.
picis Borgundiæ.
reſinæ ana uncias duas.
olei lini.
nucum jugland. an. lib. un. & ſem.
Fiat ſecundum artem. Sparadrapium.

Alles gepulveriſeert ſynde, ſult den *litargirium* met de olie laeten koken tot dat die geſmolten is: daer naer ſult gy de *ceruſſæ*, *minium* en *viride eris* daer by doen ende oock laeten koken, geduerig roerende: daer naer den *bolus*, *terre d'ambre* en *brun d'Angleterre*, ſult die daer oock by mengelen. Ten leſten, de *auxungia*, *cera*, *pix & reſina*, ſult die met weynig vier ſaemen ſmilten ende by het ander mengelen.

Deſe *Sparadrap* is uytnemende goet, voor oude ulceratien beſonder in de beenen, wort alle dage af-gevaegt ende omgekeert, ende blyft langen tyt goet.

T A F E L.

CLARIUS
ET
MAJUS LUMEN PHARMACOPÆORUM.
DAT IS
CLAERDER EN MEERDER LICHT
DER
APOTHEKERS.

Alwaer wort voor gestelt eene sekere maniere, hoe dat eenige Medicynen moeten bereyt gemaeckt worden, soo Galenicé, als Chimicé, alles met redenen bewesen, dienende tot onderwysinge van de Leerlingen.

T'ANTWERPEN,
By JEAN FRANÇOIS LUCAS by de Borse aen de zyde van de Meir.
M. DCCXIII.

Met Approbatie en Privilegie.

I*Ck geve dit Tractatie den naem:* Claerder en meerder Licht der Apothekers *tot onderscheyt van het nieuw* Licht der Apothekers, *dat gedruckt is tot Amsterdam in't jaer* 1657. *by* Joannes van Ravensteyn: *het selve is daer naer noch eens gedruckt: en den derden keer tot Antwerpen, in't jaer* 1667. *en by-gevoegt een Examen van de Chirurgie. Welck Boeckxken is eygentlyck eene* Pharmacopæa *in het Vlams ofte Nederlants; maer de Recepten van de compositien in het Latyn, ende over-een komende met die van alle de omliggende Nederlansche Steden der Provincien, en is in veel winckels bekent, ende heeft oock al veel fauten, die ick op hun plaets sal toonen. Maer het heeft eene goede inleydinge tot de* Pharmacie, *die de Leerlingen moeten weten.*

Wat aen-gaet andere Pharmacopæa, *waer in dat sommige hebben geschreven de maniere om de Compositien bereyt te maecken, hebben oock hun fauten. Die van Hollant schryven* Fiat secundum Artem; *ende dat is genoeg voor ervaren Meesters, maer niet voor de leerlingen, noch sommige onervaren. Voor een exempel sal dienen: staende met mynen Meester die de* Theriaca *maeckte, hy smelt de* Terebinthina Venetæ, *sonder brandewyn, of wyn daer by te doen, mengelt die in de Compositie, roert die, ende door de koude scheyt die in granties. Eenen anderen willende maecken het* Sal tartari sulphuratum, *stelt saemen op het vier den* Tartarum *en* nitrum *van elck vier pont: den pot heet wordende, soo vloog de geheele massa in de locht, met groot peryckel van ongeluck. Hier aen siet-men dat sulcke laboreerders, de* secundum artem *niet en weten*

want dat sy peysden hoe dat sy den Antimonium diaphoreticum *calcineren, soo souden sy oock sien, dat dese van de selve natuere is. Dit moet geobserveert worden, in de geheele conste, ende alle de Medicynen, besonder die door calcinatie, distillatie ende decoctie worden gemaeckt. Ende daer is myne meyninge alleen in-gefundert, dat ick het gene ick in dry-en-sestig jaeren ondervonden hebbe den Leser soude deel-achtig maecken: ende om dat ick alle de* Pharmacopæa *hebbe gelesen oock van Londen, Ausborg, &c. Ende wel aen-merckt hebbende het gene dat sy schryven van het bereyden der Medicynen: sal ick met de reden toonen waer in dat sommige faelen. Alles gestelt in maniere van discours, tot dienst van de leerende, oock van sommige oude, die sonder opletten ende voorsichtigheyt voortgaen, dat dese eens naer-gesien, als sy eene Compositie willen maeken, wat ick daer van schryve.*

Ick hebbe gedacht, dat het niet van nooden was, noch voorder te gaen in dese materie, om dat den verstandigen Leser hier mede genoeg heeft, om syn selven (in die occasien) naer te reguleren.

CLAERDER LICHT DER APOTHEKERS.

De maniere van diſtilleren en de inſtrumenten

TEn eerſten dat-men wel aenmercke van wat nature ende kracht het is, t'gene men wilt diſtilleren: want het inſtrument moet daer toe oock bequaem ſyn, ende byſonder connen dienen, ofte anders ſullen vele wateren niet goet ſyn.

Ten tweeden al het gene dat eenige olie, ſulphur ofte *ſpiritus* geeft, moet nootſaeckelyck met tennen, ſteenen ofte glaſen inſtrumenten gediſtilleert worden: want alle die de voorſchreven qualiteyten hebben, nemen (door de hitte van haer ſelven, ende van het vier noch vluchtiger, ende meer penetrerende gemaeckt ſynde) eene ſeer quaeden onaengenamen, ende coperachtigen ſmaeck aen; en hier door comt het, dat ſommige olie van anys ſoo bitter, ende naer het coper ſmaeckt. Dit can-men oock claer ſien, als-men *mentha* in coper diſtilleert, t'welcke niet en deught, al is't dat de vaten noch wel vertent ſyn: ende al is't dat vele het Rooſe-water met coperen inſtrumenten diſtilleren, ſoo ſal het anders

veel beter weſen, waer van ick breeder ſal ſchryven, als ick daer van ſal handelen.

Om dat-men ſulcke groote inſtrumenten niet en can hebben van ten, ſteen ofte glas; te weten, om een groote quantiteyt te diſtilleren als Rooſen-water, en dier-gelycke, moet-men op den coperen ketel maer ſtellen een ſteenen ofte tennen helm, ende daer by een tenne ſlange: want de wateren en crygen den coperen ſmaeck ſoo veel niet in den ketel, daer de dampen alleen uyt-ryſen, als in den helm ende ſlange daer het water door-loopt: ende al kregen ſy die, is het nochtans ſeker, dat die coperachigheyt niet met het water op gaet. Het is oock ſeker, dat eenig water met coperen inſtrumenten gediſtilleert ſynde, ende nu daer naer ſmaeckt, ſal het dien ſmaeck t'eenemael verlieſen, als-men het met de voorſchreven inſtrumenten noch eens rectificeert.

Ten derden als men alleen diſtilleert om olie te becomen, moet-men dit noch nader onderhouden, om de ſelve redenen.

Ten vierden, al het gene dat ſuerachtig is, moet nootſaeckelyck met glaſen inſtrumenten gediſtilleert worden, ende het ten ſelfs en dient hier toe niet, om dat de ſuerigheyt het ſelve af-eet: want men ſal bevinden, dat op het water een blaeuw-velleken comt, het welcke anders niet en is als eenige ceruſſa van het ten.

Voorder wat inſtrumenten, vier, zant oft aſſchen dat-men moet hebben tot elcke water in het byſonder, ſoude te lanck weſen te ſchryven, ende oock onnoodig, om dat veele Autheuren daer van tracteren; ten anderen

behoorde de ervarentheyt ons het ſelve te leeren.

Korte onderſoeckinge van eenige wateren uyt cruyden.

WAt aen-gaet eenige wateren uyt cruyden, als *Borago*, *Bugloſſe*, *Cichoreye*, *Endivie*, *lactuce*, *Portulace*, ende alle de gene die verkoelende ſyn, heeft het water daer van ſeer weynig, ſoo van reuck, ſmaeck, als verkoelende kracht; ja weynig meerder, als water van water gediſtilleert, het welcke ſeer ſuyver is; ende ſoo haeſt niet en bederft. Om deſe reden ſyn daer veele Doctoren, die in de *julapia* ordonneren *aqua hordei*, ende ſeer wel. Oock het *Carduus benedictus* water. Dogh waer is de bitterheyt gebleven, oock het *ſal volatile*, ende *ſal fixum*? altemael in het *reſiduum*, want in de vochtigheyt ſal-men de bitterheyt vinden, met het *ſal volatile*, ende het kruyt gedroogt, ende gebrant het *ſal fixum*: ende in deſe dry beſtaet de geheele cracht van het cruyt: dit blyckt oock in den extractum, de welcke (naer ſoo veel koken, ende uytdampen) deſe dry qualityten behout.

Oock de *aqua Plantaginis*, het welcke een jegelyck meynt een adſtringerende craght te hebben, die het nochtans niet en heeft: want al is die in het cruyt, ſoo en can die evenwel niet uyt-getrocken worden, om datſe te ſwaer ende aertachtig is: ende dit can ſeker beweſen worden in alle *adſtringentia*, ſelfs in het caneel-water, daer nochtans de caneel merckelyck adſtringerende is, ende lichtelyck op-

gaet, om dat ſy veel Olie heeft : even-wel bevint-men dat de ſelve kracht, niet anders en can becomen worden, als door een infuſio ofte *tinctura*. Voorder indien dit waer was, ſoo ſoude hier uyt volgen, dat-men uyt roode-Rooſen oock een adſtringerende water ſoude connen diſtilleren, het weicke oock contrarie is, want die is in de infuſie, ende daerom maeckt-men die.

Hier uyt blyckt claerelyck, dat ſeer veele hier in faelen meynende de krachten anders te weſen als die inder waerheyt ſyn; ende daerom (als den noot het ſelve vereyſcht) connen ſy hun van een ander bereydinge ofte medicament dienen.

Het ſelve geſchiet oock in de *aqua Hæmoptoica:* ende *aluminoſa*. Ende om dat myn meeſte ooghmerck, ende voornemen *is*, in het ſchryven van dit Tractatie, te letten op de fauten, ende te bethoonen waer die geſchieden, in het bereyt maecken der medicamenten (al is het dat ick, aengaende de wateren genoegh geſchreven hebbe) ſal ick evenwel noch tot een exempel ſtellen het voornoemde water, het welcke beſchreven wort in de *Pharmacopæa* van Bruſſel van 1671. in dit water worden te ſaemen gebracht negen-en-twintigh *ſimplicia* van alle ſoorten, ſoo wortelen, cruyden, blommen, ſaden, mineralia, &c. Ende deſe ſyn altemael adſtringerende, diens-volgende grof, aerdactigh, ſonder *ſpiritus*, olie oft vluchtigh ſout ende deſe worden (naer twee infuſie) geordonneert te diſtilleren met het *Balneum Mariæ*, het welcke teenemal tegen de conſt ende reden ſtryt. Want wat kracht

can dit water hebben, wat adſtringentie? niet ofte ſeer weynig, want het is vaſt en ſeker, dat de krachten blyven in het reſtant, het welcke met de cruyden, &c. in den ketel is. Om dit medicament dan naer behooren te gebruycken, ſoo ſoude-men dit water tot een *Vehiculum* moeten bewaren, ende de decoctie uyt-geperſt ſynde, clarificeren ende uyt-dampen tot de conſiſtentie van een extract: ende wanneer-men deſe noch in geen bolus wilt geven, can-men die lichtelyck met het voornoemde water diſſolveren, clarificeren ofte filtreren, ende ſoo ſal-men het wel gebruycken ende ſyn behoorlycke cracht gewaer worden.

Daer is noch wat te noteren aengaende de wateren, voornamentlyck die, de welcke coſtelyck ſyn, ende getaxeert: want gelyck-men in alle diſcriptien ſtelt het gewicht van alle de ingredienten, ſoo behoorde men oock te ſtellen, hoe-veel water dat-men daer van moet trecken, om alle abuſen te weiren.

Aqua Antiſcorbutica.

HIer van en is geen ſekere diſcriptie, de welcke gemeyn is in alle *Pharmacopæa*, die van Bruſſel en ſchryft daer niet af. Sommige (behalven die cruyden, die eygentlyck goet ſyn voor de ſchurbut) doen daer noch andere by, waer onder eenige ſyn, die tot de crachten van het water niet en helpen, en daer geen olie, *ſpiritus*, ſulphur, noch vluchtig ſout in is; ſoo, dat'er in het diſtilleren (van deſe) niet met allen op en gaet: nochtans moet-men

in alle diſtillatien hier op acht nemen, maer ſal hier af-breeder ſchryven in de *aqua theriacalis.*

Het en is oock niet nootſaeckelyck hier van een ſekere diſcriptie te hebben, alſoo men dit ſelve water ſoo ſterck, coſtelyck ende aengenaem magh maecken als men begeert. Maer men diende alleen te ſien op de deugt, gelyck oock in alle andere medicamenten moet geſchieden. Ick ſal hier nochtans een diſcriptie geven, de welcke ſeer goet ende aengenaem is.

Aqua Antiſcorbutica.

℞ *Herbarum Cochleariæ. libram unam.*
Meliſſæ. uncias quatuor.
Agrimonii odorati, uncias duas.
Radicum Raphani ſylveſtris.
Cinnamoni ana unciam unam ſemis.
Tartari Rhenani unciam ſemis.
Vini albi Gallici, vel Rhenani. libras ſex.
Diſtillentur ſecundum artem.

Daer ſyn noch andere *antiſcorbutica*, als *Becabunga*, *Naſturtium aquaticum*, *hiemale*, *indicum*, &c. maer om dat de *cochlearia* het beſte ingredient is, ſoo en is het niet nootſaeckelyck de ſelve daer by te voegen. Dit aengaende moet ick een weynig ſeggen; te weten: dat het eene ſlechte ſaecke is, dat veele gecompoſeerde waters, ſoo veele ingredienten hebben, wat helpt dat? waerom can-men van vijf of ſes, ſoo goeden medicament niet maecken, als van veele? byſonderlyck als ſy in crachten accorderen: dat ick breeder ſal toonen in de ſyroop van cichorye.

De cruyden groen gepluckt ende gesuyvert synde, sult gy cleyn snyden ende met de andere (oock wat gesneden ende gestampt synde) in een steene colve doen ende gieten den wyn daer op, stopt het nau toe ende laet het veerthien dagen staen weycken, en fermenteren, somtyts om-roerende sult het dan met het *balneum siccum* distilleren, ende trecken soo veel water als u goet dunckt. Sommige rectificeren dit, het welcke dan veel suyverder ende stercker is.

Spiritus Cochleariæ.

℞ Foliorum Cochleariæ libras duas.
Tartari Rhenani unciam semis.
Spiritus vini libras duas.
Distillentur secundum artem.

Dit wort gemaeckt op de maniere als het voorgaende. Sommige nemen Rhynsche ofte Franschen wyn, andere distilleren het *succus per se*, maer het voorschreven dunckt my het beste te wesen, om diversche redenen.

Aqua Theriacalis.

BY naer alle de Autheuren syn divers in het beschryven van dit water, soo van wegen de ingredienten, quantityt van *Theriaca*, wyn, distilleren, &c. Die van Amsterdam willen dit gemaeckt hebben *per infusionem*, welcke maniere (al is't dat het water onaengenaemer en bitter is) ick nochtans houde voor de beste, ende dienstiger tot het gebruyck, om veele redenen. Dat dit water onaengenaem ende bitter

is, geeft te kennen dat het beter is, ende dat het den rechten aert, ende nature van de *Theriaca* behout. Ende waerom wort dit water gemaeckt? om geen ander reden, als, om den siecken, in de plaetse van *Theriaca* (de welcke moeyelycker is om in te nemen) dit water te geven; hoe dit water dan in de kracht meer over-een-comt met de *Theriaca*, hoe dat het beter is.

Voorder, om dat veele ingredienten van de *Theriaca* niet en connen gedistilleert worden, ende in het minste daer toe niet en doen, noch eenige krachten by-brengen: Dese syn, *Agaricus*, *Rhabarbarum*, *succus Acaciæ*, *Hypocistidis*, *Liquiritiæ* , *opium*. Een jeder weet wel, datmen hier van extracten maeckt, ende de andere extracten syn; de welcke veel uren moeten koken, om tot een soo herden consistentie te brengen, wat can hier voorder uyt-comen door het distilleren? daer-en-boven *Bolus verus*, *Flores rosarum*, *Radices tormentillæ*, wat can hier uyt-comen? aengesien dat sy grof ende aerdachtig van deelen zyn, ende noch *spiritus*, noch olie, noch vluchtig sout en hebben, De *trochisci scyllitici* en geven oock niet; want indien sy jet hadden gehadt (het gene door het distilleren conde op-klimmen) dat soude door het braden vervlogen wesen, ende oock niet dienen ; maer haere kracht bestaet in de substantie ende bitterheyt, die niet op-gaet. De *trochici de viperæ*, wat connen die geven? aengesien haer kracht bestaet in de substantie van het vleesch, t'welcke noch eerst gekockt wert; ende dit is nochtans de basis, ende voornaemste ingredient. Van de *crocus* twyfelen sommige,

ende

ende ick oock: *Fredericus Deckers*, den welcken geſchreven heeft de *annotatien* inde *Praxis Barbettiana*, ſeght ja: het can weſen dat'er jet van op gaet, om datſe ſterck van reuck is, maer dat haer kracht daer in alleen beſtaen ſoude is niet waer; want dan ſoude-men geen *tincturen* moeten gebruycken, maer een gediſtilleert water, ende daerom gebruyckt-men de *tincture*, door dien men in de ſelve den reuck, ſubſtantie ende altemael ſaemen heeft. Hier uyt volgt, dat alle de voornoemde ingredienten ende oock andere, die van de ſelve nature ſyn (ende van ſommige noch werden by-gevoegt) niet met allen connen geven, ende dat-men door het diſtilleren, maer alleen de ſtercke aromatycke krachten (de welcke meeſt in olie beſtaet, ende ſommige ingredienten veel hebben) alleen uyt-treckt, het welcke nu genoegh is beweſen.

Om deſe redenen is het water ſoo goet, noch ſoo krachtig niet als de infuſie.

Die dit water diſtilleren, en hebben geen andere reden als, om dat de hedendaegſche practycke (die veel *chemicalia* ſyn) is om alle Medicynen ſoo delicaet te maecken, ende in ſoo weynigh quantiteyt in te geven, als het mogelyck is; daerom can-men het ſelve maecken op de voorſchreven twee manieren, naer iders begeerte de diſcriptie in het *Nieuw-ichtl der Apothekers* en is niet goet! ten eerſten is'er te weynigh *ſpiritus vini* tot ſoo veel ingredienten. Ten tweeden den *crocus* waer beter een *tincture* daer van te maecken, ende daer by gemengelt als het water gediſtilleert is, als oock de *ſyrupus e ſucco citri*; want wat can

dese geven, anders, als wat *phlegma* van het *succus*, ende van het suycker niet met al? oock de *radices tormentille.* Oock en is niet noodig (soo my dunckt) *Mithridatium* hier by te doen, om dat'er seer veel *adstringentia* in comen, die om de reden als boven niet met al'en en geven: ende boven dat, soo heeft de *Theriaca* alle de andere ingredienten, oock, noch meerder ende aromatiker als de *Mithridatium.* Maer indien-men dese discriptie volgt, ende maeckt *per infusionem*, soo sal die goet wesen, op de volgende maniere gemaeckt synde, al is't dat het water niet soo aengenaem is, gelyck ick boven hebbe geseyt.

℞ *Theriacæ Andromachi uncias decem.*
specierum lætitiæ galeni unciam semis.
foliorum dictamni cretici.
Scordy ana dragmas tres.
croci integri dragmas duas.
succi limonum uncias duas.
spiritûs vini retificati libram unam semis.
Fiat infusio.

Hier neme ick voor de *Mithridatium Theriaca*, voor de *syrupus e succo citri* ofte *limonum*, alleen het *succus*, oock een half pont *spiritus vini* meer, om dat een pont te weynigh is, ende de *infusio* soo dick is, datse niet wel gefiltreert can worden.

Sult dit bereyden op de volgende maniere. De *folia dictamni* met de *scordium* (die versch gedroogt moeten wesen) sult die cleyn snyden, de *radices tormentille* wat stampen, ende met de *theriaca*, alle de andere ende *spiritus vini* wel

mengelen. Doet het dan saemen in een flesse, wel toe-gestopt synde, laet het veerthien dagen weycken in de Sonne, ofte in een werme plaetse, somtyts om-roerende, daer naer laet het sincken tot dat het claer is, giet het dan af, de reste sult dat licht uyt-persen ende oock laeten sincken en af-gieten. Indien het niet claer genoegh is, cont dat filtreren. Is't dat het overschot noch eenige kracht heeft, cont dat mengelen met wat *spiritus vini*, in een kolfken doen, ende daer van distilleren als't u goet dunckt.

Indien gy dit water maeckt *per distillationem*, soo cont gy van de *crocus* ende *radices tormentillæ* een *tincture* maecken, ende (naer het distilleren) de selve daer by-gieten, ende oock de *succus limonum.*

Dit hebbe ick hier in't breede willen beschryven, om dat-men in dier-gelycke dingen syn selven daer naer soude reguleren, ende in alle occasien eerst wel letten op de nature van de medicamenten, soo *simplicia*, als *composita*, ende dan (alles met reden, naer de const ende met meerder voordeel, in het bewaeren der krachten) voort-gaen.

Aqua Rosarum.

AL is dit water seer gemeyn, ende dat het oock geen groote conste is het selve te maecken, sal ick nochtans bethoonen, hoemen het selve alderbest can, ende behoort te maecken.

Sommige schryven, dat-men dit water moet distilleren *per se*, sonder eenige vochtigheyt by

te doen, als met de klocke geſchiet, ende gelooven, dat ſy als-dan een ſeer ſuyver ende crachtig water becomen, hebbende alleen de kracht ende reuck van de roſen, ſonder eenige *phlegma* van ander by-gevoegt water.

Andere ſeggen dat-men de rooſen moet diſtilleren met de *veſica* ofte ketel, maer dat ſy verſch ende eerſt af-gepluckt moeten ſyn.

Myn oordeel is, dat de bloemmen eenige weken moeten digereren ofte weycken, met byvoeginge van eenigh water, op deſe maniere: neemt eene groote ſteene kanne ofte een tonneken, doet dat vol rooſen, giet daer op ſoo veel cout put water, datſe door droncken nat ſyn, voorder doet daer by (op de ſelve maniere) alle de reſte van de rooſen die gy wilt diſtilleren, laetſe eenige weken ſtaen, ſomtyts om-roerende, op datſe boven niet en ſchimmelen, noch rotten, diſtilleertſe daer naer met de *veſica*, daer by gietende ſoo veel water als van noode is, op datſe niet aen de ketel en branden, ende treckt daer af ſoo ſtercken ofte ſlappen water als gy begeert.

Dat dit water alberbeſt is, ſal ick het verſchil thoonen. Ten eerſten: wat water becomtmen diſtillerende met de klocke, als een enkele *phlegma*, ſonder eenige olie, ſulphur ofte *ſpiritus*, die ſeer weynig reuck heeft, ende het ſelve water is maer een weynig beter, als dat, het gene (de blommen verſch af-gepluckt ſynde, ſonder te laten digereren) met de ketel wort gediſtilleert. Want de rooſen niet gedigereert hebbende, is het onmogelyck de voorſchreven qualityten te becomen; waer in nochtans de meeſte cracht beſtaet. Ende een

jegelyck weet. dat-men dit ſoo onderhout in al e het gene daer-men olie ofte *ſpiritus* uyt wilt trecken : het ſelve geſchiet in het diſtilleren van den brandewyn uyt rogge ende haver, item uyt genever ende vlier-beſien, ende meer andere. Dat het rooſe-water deſe dry qualiteyten heeft, is ſeker. Het *Nieu-licht der Apotekers* ſeght het ſelve, ende dat-men dit water can retificeren eenige keeren, als dan ſal het branden gelyck *ſpiritus vini*. Ende wat doet deſen *ſpiritus* branden? anders als de *ſulphur* ende den *ſpiritus oleoſus* ofte oliachtigen geeſt, welcke olie de rooſen noch meerder hebben, gelyck-men dat bevint. Hier uyt is claerelyck blyckende, dat de voorſchreve maniere de beſte is.

Ten leſten is het ſeker dat-men dit water moet diſtilleren met een tennen helm ende ſlange, anders ſal het lichtelyck naer het coper ſmaecken.

Die dit water een mael rectificeren ſullen ſeer wel doen, ende bevinden goet te weſen van ſmaeck en reuck.

Beſchryvinge van eenige Syropen.

DEn meeſtendeel van de Autheuren die de *Diſpenſatoria* ſchryven en komen niet over-een, in het maecken der ſyropen; nochtans behoorde-men daer wel op te letten om deſe redenen ; dat alle de ſyropen weynig cracht hebben , al is't dat die noch wel gemaekt ſyn, ende dat, om de groote quantiteyt van het ſuycker ofte honinck die in de ſelve

komt. Ende veele beſchryven ſulcke ſlechte manieren, ende botte fouten dat-men met reden magh ſeggen, dat eenige (op die manieren gemaekt ſynde) ſeer weynig reuck, ſmaek oft crachten hebben. Ick ſal hier eenige fouten aenwyſen, waer aen dat het mancqueert, op dat den genen die dit aengaet, hier op ſoude mogen letten; ende niet allen op deſe, maer oock op alle andere, die van de ſelve natuere ſyn.

Om deſe correctien wel te verſtaen, is het van noode de *Pharmaçopæa* naer te ſien.

Syrupus Roſarum ſolutivus. Syrupus de Roſis ſiccis, &c.

WEgens deſe, ende noch andere die van infuſien van Rooſen worden gemaekt, magh-men op de gemeyne maniere voortgaen, want deſe ſyropen ſyn laxerende ofte adſtringerende, welcke crachten door het koken niet en verminderen, maer vermeerderen, alleen vergaet den reuck van de Rooſen, den welcken door het maecken van de infuſien weynig was, ende in de ſelve niet en wort verſocht.

Noteert dat deſe ſyropen alderbeſt ſyn, als die gemaekt worden dadelyck als de infuſien ſyn gemaekt, want als de ſelve eenigen tyt hebben geſtaen, ſoo vergaet haer coleur en ſubſtantie, ende al ſyn die met olie bewaert, ſoo worden die even-wel ſuerachtig.

Noch is te noteren, dat-men in alle infuſien ende ſappen wel moet letten, van wat nature dat die ſyn, ende hoe dat-men haere crachten can bewaren ende vermeerderen. By

exempel: *ſyrupus è ſucco cardui benedicti.* Dit ſap, om dat het ſeer bitter is, ende veel *Sal-volatile* heeft, magh wel lange koken, want men bevint dat den *extract* ſeer ſterck is, ende dat het water weynig ſmaek en reuck heeft.

Syrupus Capillorum veneris.

WEgens deſe ſyn eenige dingen te noteren.

Ten eerſten pryſe ick die van Amſterdam, de welcke maer alleen gebruyken den *Capillus veneris*; om deſe reden: dat de vyf ſoorten (die andere ſchryven) ſeer qualyck te bekomen ſyn, ende oock ſommige niet al en kennen; indien jemant die altemael heeft, ſoo ſynder gemeynelyck eenige onder die out en verſtorven ſyn; daer den *Capillus veneris* den geheelen ſomer verſch can bekomen worden; ende wie ſal ſeggen, dat den ſelven niet ſoo goet, ende dienſtig voor de borſt, &c. en is, als de andere ſoorten?

Ten tweeden is het niet goet dat-men tot deſe infuſie veel water neemt, om dat dit cruyt teer is, ende maer een weynig magh coken, ende al is't dat de infuſie, nu met het ſuycker geclarificeert ſynde, moet gecockt worden tot conſiſtentie van ſyrope, ſal het beter weſen, dat die weynig cockt, want het is ſeker, dat een groot deel van de cracht vervliegt; t'welcke men can bemercken uyt den ſtercken reuck: daerom ſal het beter weſen, dat-men ſoo weynig water neemt als het mogelyck is; nochtans ſoo veel, dat-men oock de cracht, ende ſubſtantie uyt het cruyt can trec-

ken; ende indien het geschiede, dat'er te weynig decoctie ofte infusie was, om al het suycker te clarificeren, can-men soo veel nemen als daer infusie is, ende als't saemen geclarificeert is, voor het resterende broodt-suycker gebruycken, en daer by smelten.

Ende noch beter: dat-men het cruyt gewasschen synde stampt, ende tot eene syrope maeckt als de *syrupus Violarum*. Maer dan moet de infusie geclarificeert worden, met eene partye van het suycker. Dese syrope is dan witter, gelyck die uyt Vranckeryck komt.

Syrupus de Mentha major & minor.

NAer dat ick diversche *Dispensatoria* hebbe gelesen, soo hebbe ick oock diversiteyt gevonden in de ordonnantie van dese syrope: den eenen stelt het sap van de menthe, den anderen drooge menthe: den eenen *species diarrhodôn Abbatis*, den anderen *nux moschatæ*, *Cinnamonum & Mastix:* oock twee soorten van *succus Cydoniorum*, ende dry *Granatorum* (het welcke in Nederlandt niet te bekomen is) te saemen seven ponden en een halve; en hier toe dry ponden suycker, waer toe festhien oncen decoctie genoeg is, om tot consistentie van eene syrope te coken, soo dat'er (met de weyckinge van de mentha) dry-en-seventig oncen moeten consumeren: gelyck ick gethoont hebbe dat de voorschreven sappen niet lanck mogen coken, soo is daer noch te noteren, of de mentha soo lange magh koken tot op de helft? ende daer naer de decoctie met het suycker wederom soo lange coken,

tot consistentie van eene syrope. Waer is dan den reuck, smaek, olie ende alle de cracht van de mentha? alles in de locht gevlogen, ende van de sappen is niet veel meer over-gebleven, als een *vappa*, als eenen uyt-gecockten wyn: soo dat dese decoctie een weynig beter is, als het gene dat-men in de distillatien wegh-werpt. Hier van gaet-men dan eene syrope maeken. Een jegelyck can oordeelen (naer de reden) of dat *secundum artem* gaet, of dat het een groot misverstant is? dit sal-men noch claerder connen sien, in het volgende, alwaer ick sal voorstellen eene andere maniere, ende ondervindinge die ick veel jaeren gebruyckt hebbe, ende waer van nu al dickmaels geoordeelt is. Nochtans can een jegelyck doen dat hem gelieft.

Gelyck ick nu in't generael gethoont hebbe, dat het niet goet en is, dese syrope op soodanige maniere te maeken, soo hebbe ick nochtans het meestendeel hier in gebracht, uyt de *Pharmacopæa Bruxellensis* van 1671. ende daerom sal ick oock de selve hier voor stellen.

Het is seker dat de *menthe*, met de dry *simplicia* die geordonneert syn om te aromatizeren, conden seer bequamelyck gedistilleert worden, maer de sappen beletten dit, want die souden dan niet goet syn, ende nochtans worden sy soo wel vereyscht als de andere. Daerom sal het beter wesen, dit te maecken door infusie.

Neemt in de plaets van seven ponden, en een halve van de sappen, niet meer als vyf ponden, doet de selve in een bequamen aerden

pot, ſtelt die op cleyn vier, ende laet daer ſoetelyck (ſonder coken) ontrent een pont uyt-dampen, doet ondertuſſchen de *menthe* (de welcke *ſummitates* met de blommen, en de naeſte blaederen behoorden te weſen, nu vers gedroogt) met de rooſe bladeren, notemoſchate, caneel en maſtix ſaemen in een glaſe colve, giet'er de *ſuccus* werm op, maekt het dicht toe, laet het 24. uren weycken in *Balneo mariæ*, daer naer maekt het noch eens heel werm, ende wat geſtaen hebbende, perſt het uyt, clarificeert dan deſe infuſie, neemt dan tot ſeventhien oncen, dry pont fyn broodtſuycker geſtampt ende geſift, is'er wat meer infuſie, ſoo neemt wat meer ſuycker naer advenant; laet dit met cleyn vier onder-een ſmelten, ende wat verkoelt ſynde, neemt het ſchuym af ende bewaert die tot het gebruyck. Aldus ſal de ſyrope heel ſterck weſen, ende aengenaem van ſmaeck: niet alleen van de *mentha* ende *aromata*, maer oock van het *ſuccus*.

Syrop *de Longe vie.*

℞ *Succor. mercurial. lib.* viij.
Boragin. Bugloſſ. an. lib. ij.
Rad. gentian.
gladioli
irid. noſtrat. an. unc. ſem.
vini albi. Gallic. lib. vj.
Mellis Narbonenſis lib. xij.
F. ſecundum artem.

De cruyden moeten elck byſonder ſchoon gemaeckt worden, gewaſſchen in eenen doeck

het water uyt-geslagen, gestampt, geperst, gecockt, geschuymt ende gemeten worden.

Den honinck, sult gy mengelen met wat van het sap, op het vier stellen, schuymen en door eenen wollen doeck gieten.

De wortelen sult gy kleyn snyden, een weynig stampen, ende die in den wyn laeten weyken op werm asschen 24. uren, dickwils omroeren daer naer door eenen doeck gieten, sonder te perschen.

Daer naer mengelt alles te saemen, ende laet het coken tot eene dunne syrope.

Destarabie. Glayeux. latine Gladiolus. Dodoneus fol. 345. v. 3. Flambe. Ireos nostratis Dodon. fol. 411. flor. ceruleo.

Van de Conserven en Confituren.

OM dat dese seer gemeyn syn, sal ick die maer een weynig aen-raecken. De generale maniere wegens de quantiteyt van suycker, cruyden en blommen, is by sommige schryvers een pont suycker, ende een half pont cruyt ofte blommen. De *Pharmacopæa* van Amsterdam, Haghe ende Utrecht seggen; datmen tot alle cruyden ende blommen die veel sap hebben soude nemen als voorschreven is: maer die weynig sap hebben, onder-alf pont suycker tot een alf pont cruyt ofte blommen.

Daer syn twee manieren om de selve te maecken; de eerste is, dat-men de cruyden ofte blommen stampt met een weynig broodtsuycker in een steenen mortier, en de reste van het suycker, met wat water gesmolten synde, cockt-men tot consistentie van tabe-

letten, ende dan mengelt-men de gestampte conserve daer by: ende alsoo behouden sy alderbest hun naturelycke coleuren, als conserve *Rosarum* ende andere. De Duytschen misschen hier in, dat sy de Roosen stampen sonder suycker ende seer cleyn, waer door sy teenemael swert worden, ende tot conserve gemaeckt synde, soo blyft, t'welcke ick in veel Steden (oock te Weenen) gesien hebbe.

De tweede maniere is, dat-men het broodtsuycker stampt ende sift, ende onder het stampem der cruyden ofte blommen allenskens daer by mengelt, ende soo tot het gebruyck bewaert.

Noteert ten eersten, dat de blommen die men segt veel sap ofte vochtigheyt te hebben, syn dese: *Flores Boraginis*, *Malvæ*, *Violarum* ende die weynig sap ofte vochtigheyt hebben, *Flores Rosarum rubrum*, *Rosmarini*, *Salviæ* en dese gelycke.

Ten tweeden is het seker, dat alle conserven niet lanck en mogen coken.

Ten derden, de cruyden die senuwen hebben syn beter gekapt als gestampt, gelyck-men de conserve van alsem maeckt.

Ten vierden, alle blommen moeten niet te cleyn gestampt worden, oock de Roosen, die dan swert worden.

Ten vijfden de *Flores Calendulæ*, syn beter geheel als gestampt. Voorder schryven de Autheuren hier van genoeg.

Van de Electuarien in't gemeyn.

HIer van en is niet veel te ſeggen, daerom ſal ick die maer met een wort aenraecken.

Ten eerſten is het ſeker, dat alle *ſimplicia* die-men tot eenige compoſitie gebruyckt, behoorden te weſen van de beſte ſoorte, verſch, wel gemundeert, geprepareert ende elck op hun ordre gemengelt; hier van ſchryft het *Nieu-licht*, ende andere Autheuren genoeg.

Ten tweeden ſchryft het ſelve van den *Electuarium diaphænicum*, dat den eenen Autheur ſoo veel van den anderen verſchilt, in het gewicht van den *Diagrydium*, het welcke groote abuſen can veroorſaecken, &c.

Om deſe reden pryſe ick, ende achte het nootſaeckelyck te weſen, te volgen de *Diſpenſatoria* van Amſterdam, den Haghe ende Utrecht; uyt-genomen als-men ſeker ſoude weten, dat die in de eene ofte andere Stadt daermen woont ſtercker, ende anders gebruyckt wiert. Deſe voor genoemde nemen tot een once *Electuarium* eene ſcrupel *Diagrydium*.

Deſgelyckx maecken ſy den *Electuarium diaprunum ſolitivum* ende *è ſucco Roſarum*, ende op die maniere en ſal daer geen peryckel weſen.

Wegens de andere *Electuaria* als *Benedicta laxativa*, *Diacatholicon*, *Hiera picra*, &c. De welcke met diverſche *laxativa* worden gemaeckt, in deſe en can ſulcken abuſen niet geſchieden.

Ten derden is te noteren, dat alle de *Pulpa*

behoorlyck moeten gedroogt worden ; ende dat dese twee, van *Cassia fistulæ* ende *Tamarinden*, alderbest daer in gemengelt worden, als den *Electuarium* kout is: want als die in de heete syrope wort gemengelt (gelyck van sommige geschiet) soo wort den *Electuarium* te taey ende cleefachtig, soo dat die in het gebruycken met groote moeyte wort gedissolveert.

Theriaca Andromachi.

HIer van schryven diversche Autheuren wydt en breedt genoeg om die te bereyden; even-wel moet ick hier wat aenteeckenen ende thoonen eenige abusen, de welcke tot leeringe van andere connen dienen; laetende nochtans een jegelyck syn vryheyt, om hier in te doen het gene hem goet dunckt, en met de reden best over-een komt.

Ten eersten wegens de quantiteyt van den honinck: berispt het *Nieuw-licht der Apothekers* die van Gendt, om dat sy *Galenus* volgen ende den *dispensatorium Romanum*, de welcke den honinck dupliceren tegen de gemeyne maniere van Nederlant, &c. Ende hy segt voorder, dat hy dese maniere prysen soude, indien sy oock soo veel wyn daer by deden als de voor-genoemde schryven, de welcke seer van nooden is, om dat de *Theriaca* moet fermenteren.

Hier op antwoorde ick, dat als-men den honinck tripliceert, of-men oock niet veel wyn daer by moet mengelen, om dat de selve soude connen fermenteren : want aengesien

den honinck van haer ſelven ſulcken dickte heeft, als de *Theriaca* behoort te hebben, ja: dickmaels noch dicker (als dien geſchuymt is, dat nootſaeckelyck is) ſoo en can dit niet miſſchen; ofte ſoude-men een derde part honinck meerder nemen, in de plaetſe dat *Galenus* wyn neemt, dat waere buyten de reden: alſoo ick geſeyt hebbe, dat de fermentatie alsdan niet en ſoude connen geſchieden.

Nu geve ick deſe reden: moet-men veel wyn nemen, ſoo en magh-men ſoo veel honinck niet nemen; om dat de quantiteyt van den honinck ende den wyn ſaemen ſoo groot ſoude worden, dat de *Theriaca* ſeer weynig kracht ſoude hebben; want ick hebbe diverſche reyſen bevonden, dat tot de deſcriptie de welcke ſtaet in diverſche Autheuren, oock in het *Nieuw-licht*, wort voorgeſchreven vierthien ponden, vier oncen en een halve honinck, daer moet by-gevoegt worden, tot het diſſolveren van de *gummi opium*, &c. ende noch daer naer, om de ſelve wat te verdunnen, ende vloeyende te maecken, om te connen fermenteren ten minſten dry pinten; het welcke is twee-en-ſeventig oncen ofte ſes ponden medicinael.

Dit dan ſaemen gevoegt ſynde, ſoo is'er twintigh ponden vier oncen ende eene halve, het welcke inder daet te veel is, tot ſoo cleynen quantiteyt van poeyer; te weten: ſeven-en-vyftig oncen ende eene halve, dat is vier ponden negen oncen ende eene halve: hier uyt volgt, dat hier noch meerder is als gequadrupliceert; ende dit is tegen reden ende konſte.

Door dit groot abuys komt het, dat de *The-*

riaca van Nederlandt ſoo weynig kracht heeft, ende (met reden) ſoo weynig geextimeert wort, ende door ondervindinge gewaer wort, dat-men met eene dragma Roomſche ofte Veneetſche ſoo veel can uyt-wercken als met twee ofte dry dragma van de Nederlantſche.

De tweede reden, waerom dat de Nederlantſche *Theriaca* van minder krachten is geſchiet, om dat eenige ingredienten in Nederlandt niet en worden gebracht ſoo verſch ende goet als te Venetien ofte Roomen, als *Folia diptamni*, *Polium Montanum*, &c. oock *Caro Viperina* waer van ick in t'eynde ſal handelen; ſoo dat hier uyt volgt, dat-men in de plaetſe van ſoo veel meerder honinck te nemen, beter minder, even-wel niet meerder en magh nemen, als die van Roomen ende Venetien: ende daerom ſyn die van Gendt niet te beriſpen, maer te pryſen.

De derde reden waerom dat-men ſoo veel honinck niet en magh nemen, is deſe: gelyck ick geſeyt hebbe, dat-men met eene dragma Roomſche ofte Veneetſche *Theriaca* ſoo veel can uyt-wercken, als met twee ofte dry dragmen Nederlantſche ſoo moet-men eenen ellendigen ſiecken (den welcken groote moeyte ende tegenheyt heeft, van de ſelve alleen te riecken, ende door dit goet ende dienſtig medicament, can ende moet geneſen worden) gaet belaſten, met ſulcken grooten quantiteyt, waer door ſomtyts geſchiet, dat hy maer een weynig ofte een deel daer van gebruyckt ofte door grooten af-keer, het ſelve altemael uytworpt, ſonder eenige baete, ende ter contrarie het lichaem ontſtelt.

De

De vierde reden waerom dat-men soo veel honinck niet en magh nemen, is: dat het teenemael stryt tegen de hedendaegsche pratycke: want gelyck-men door de *Chimie* vele Medicynen heeft gevonden, beter ende bequamer als die van *Galenus*, ende andere beschreven, ende voor desen wierden gebruyckt (om dat de *Chimicalia* in weynig quantiteyt worden gebruyckt) soo is dit recht contrarie.

De vijfde ende leste reden is dese: om dat *Galenus* selve den honinck niet meer als gedupliceert heeft (gelyck ick in't beginsel hebbe geseyt) ende om de redenen die ick nu gegeven hebbe, ende niemant can tegen spreken; wat redenen syn daer dan om contrarie te doen, en den honinck te tripliceren.

Ten tweeden vvegens den vvyn, is het seker: dat de Canarie ende Spaensche-vvynen, in Nederlandt soo goet ende sterck niet en syn, als daer sy syn gevvasschen (de reden hier van sal ick overslaen) maer sy syn veel slapper, ende vol *phlegma*. Daerom is het alderbest te nemen goede stercke brandevvyn van Nantes, de vvelcke met vvat vvitte Fransche vvyn gemengelt synde, noch eens moet gedistilleert vvorden, om diversche redenen, ende dese sal de *Theriaca* merckelyck verbeteren, helpen in de crachten, ende bevvaeren dat die niet en schimmelt, het vvelcke somtyts door de slappe vvyn geschiet.

Ten lesten is te noteren, dat de *flores Rosarum*, besonder gepoeyert synde, ende gemengelt met de gecalcineerde *vitriol* ende vvat *spiritus vini*, dan in de *Theriaca* gedaen synde de selve dadelyck geheel svvert maeckt.

I

Tot vvaerſchouvvinge ſegge ick, dat-men vvel verſekert moet vveſen van de *Trochiſci de vipera*, dat die goet ende oprecht ſyn; vvant ick ben ſeker, dat die in Nederlant vvorden gemaeckt, oock met het ſignet van *Padua* ofte Roomen geteeckent, ende dat'er (door groot bedrog) ſelfs geen viper-vleeſch, ofte ſeer vveynig in is. Daerom is het beter, geen Trochiſſen, noch poeyer, maer de geheele vipers gedroogt, ende verſch van het ſelve jaer gedoodt (het vvelcke geſchiet in de maent van April, dat ick ſomtyts geſien hebbe) van Roomen te doen brengen, door eene getrouvve handt, &c.

Men can niet lichtelyck ſekere redenen bybrengen, vvaerom dat de *Theriaca* van ſoo veele ingredienten vvort gemaeckt, ende die met malkanderen (vvegens haere crachten) niet en accorderen, maer meer diſcorderen, ende d'een aen d'ander haere naturelycke crachten ende uytvverckinge beletten; dit ſoude ick elck in het byſonder connen thoonen, met vaſte redenen, maer ick ſal dat (om in't cort vvat te ſeggen) over-ſlaen, ende ſtellen dit volgende.

Dat alle de ingredienten die een purgerende cracht hebben, ſonder twyffel belet worden haere werckinge uyt te voeren door alle de andere ingredienten die adſtringerende ſyn, ende dat ſy daerom (het ſy de eene ofte de andere) onnoodig ſchynen, maer even-wel van de oude daer by gedaen, om dat ſy door ondervindinge wiſten dat ſy goet waeren tegen het venyn ende geneeſden. Maer aengeſien dat de ingredienten die aromatic ende vluchtig

van deelen ſyn, oock de ſelve crachten ende werckingen hebben, ende daer-en-boven veel andere qualiteyten, als ſweeten, &c. het welcke aldermeeſt over-een komt ende dienſt doet in de *Theriaca*, om vele andere redenen. Waer toe dienen dan alle de andere ingredienten, die deſe qualiteyten niet en hebben? ende waer toe dienen oock ſoo vele aromaticke ingredienten, die ſoo wel met malkanderen (wegens haere crachten) accorderen; dit geſchiet oock om de voorgaende reden ende tot meerder ſekerheyt. Maer waerom en ſoudemen met een cleyn getal van ingredienten niet connen maeken eene compoſitie die ſoo goet ende dienſtig ſoude weſen als de *Theriaca*? hier in heeft *Meſue* wat te veel gedaen in het ſchryven van de *Theriaca diateſſaron:* andere hebben beter gedaen, ende hebben noch eenige andere *ſimplicia* by gevoegt. Myn oordeel is: dat byſonderlyck moeſten by gevoegt worden, *Trochiſci ſcyllitici & Viperini*, *Opium*, *Crocus* ende noch andere, maer ick en wil hier van geen ordonnantie ſtellen, om dat dit Boeckxken geene gemeyne *Pharmacopæa* en is; om dat ick niet en wil doen tegen de authoriteyt van de oude (al-hoe-wel die al dickmael hebben gefaelt) ende om dat ick dit maer en hebbe geſchreven, als een cleyn diſput. Siet hier van in't Nieuw licht der Apothekers.

Van de *Chimicalia*, *Antimonium Diaphoreticum.*

OM dat dit van ſommige onervarene ſeer qualyck gemaeckt wort, doende andere operatien als purgeren ofte vomeren, recht

contrarie aen den fiecken, en de meyninge van den Doctoor; soo is dit in sommige Steden (by naer) teenemael uyt het gebruyck; daer het nochtans eene van de beste Medicynen is, ende seer dienstig tot veele sieckten, gelyck ick daer naer sal seggen, hierom sal ick eene maniere beschryven, soo als ick dit in quantiteyt dickmaels hebbe gemaeckt ende gebruyckt, sonder oyt in het minste te manqueren buyten syne eygen cracht.

Neemt een half pont *Antimonium*, en twee ponden *Sal nitri*. Den *Antimonium* sult gy stampen en vryven, ende door eenen seer fynen teemst siften, even als met den *Litargyrium* geschiet: de *Sal nitri* sult gy oock soo fyn vryven, als't mogelyck is; mengelt dese dan saemen wel onder malkanderen: neemt dan een schoone smilt-croes, stelt die in de kolen met weynig vier, op dat die te saemen mogen gloyende worden, ende nu gloyende synde, doet'er eenen lepel vol van de voorschreve materie in, en als de swertigheyt vergaen is en den roock op-hout, wederom een lepel vol, ende continueert dit soo lange, tot dat alle de materie inden smilt-croes is; laet het noch een weynig staen, stelt het van t'vier, neemt een gele kopere spatel (geen ysere) doet daer mede alle de materie uyt, in eenen niewen aerden pot met schoon water, roert het met een stockxken somtyts om, ende hout het geduerig een weynig werm; als het gesoncken is, soo giet het water af, ende bewaert het; giet'er wederom schoon water op als vooren: continueert dit soo dickwils, tot dat gy cont proeven dat'er geen *Sal nitri* meer in en is: dese af-

gegoten wateren cont gy (soo gy begeert) saemen bewaeren, uyt-dampen ende wederom tot *Sal nitri* maecken, om op een ander tyt te gebruycken als voren. Om nu den *Antimonium* op eene lichte maniere heel fyn te maecken, sult dien met wat water mengelen, dat dien is sulcken dickte als melck, ende soo geduerig roerende door syden tafta laeten loopen; ofte oock op dese maniere: roert dien wel omme, dan een weynig gestaen hebbende, giet hem stillekens over in eenen anderen pot, ende hout de onsuyvere gront, ende het gene dat grof is daer in. Doet dit dry ofte vier keeren: laet het dan staen sincken ende giet al het water af, soo naer als gy cont; de reste cont gy uyt-trecken met een weynig catoen. Neemt dan een stuck cryt, plat effen ende schoon afgevaecht, doet den *Antimonium* daer op niet te dick, deckt dien met een papier, ende als dien 24. uren gestaen heeft, sult hem af-nemen en leggen tusschen eenen schoonen doeck, onder en boven een papier leggende, daer naer stelt dit op een drooge plaetse, doch sonder vier oft Sonne, ofte hy soude geel worden: als dien nu geheel droogh is, doet dien in een glas, nauw toe gesloten ende bewaert tot het gebruyck.

Men can in de plaetse van cryt oock nemen vyf ofte ses dobbel papier, op dat de vochtigheyt daer can in-drincken, ende met druppelen van een houten mesken laeten afdruppen, gelyck-men de geprepareerde poeyeren doet, ende dan laeten droogen als't geseyt is.

Andere calcineren den *Antimonium* dry of

vier keeren, nemende ider keer van elck even veel, het welcke groote moeyte is, ende nochtans niet beter.

Van den *Antimonium* worden veel Medicynen gemaeckt, de welcke elck eene bysondere cracht hebben. Maer wat dese aengaet: hy opent de obstructien, dryft af, doet sweeten, suyvert het bloet, is goet in verouderde sieckten: ende op dese maniere gemaeckt synde magh-men die (sonder achterdencken) wel gebruycken.

Noteert, dat den *Antimonium* moet bewaert worden op eene drooge plaetse, want vochtig wordende kreygt dien wederom eene cracht als voren: ende heel oudt synde, en magh hy niet gebruyckt worden.

Ten tweeden als den *Antimonium* heel fyn is, soo en schiet'er daer naer geen grof poeyer over.

Ten derden als-men den smilt-croes in gloeyende kolen stelt, soo is dien in peryckel van te bersten, door de subite hitte, daerom moet dien allenskens werm worden het welcke oock moet geobserveert worden, als-men andere aerde potten gebruyckt.

Ten vierden, gebruyckt-men eene gele copere spatel, om dat het yser den *Antimonium* swert maeckt.

Ten vyfden, is het cryt seer dienstig, om dien ras droog te maecken, ofte anders is hy niet goet, ende als hy met vier gedroogt wort noch minder, ende wort dan geel.

Antihecticum Poteri.

N. *Rolandus Petrus Poteri* heeft een Boekx-ken geſchreven in de *Chimia*, het welcke is gedruckt te Lions in het jaer 1645. waer in hy voor een ſecreet heeft geſtelt dit *pulvis*, het welcke hy voor ſyn gebruyck alleen meynde te houden, ten waere dat jemant anders, het ſelve hadde in't openbaer gebragt; ende dat can-men hier uyt bemercken, dat hy ſchryft: *Aqua ſicca Hermaphroditica*, hier door een jegelyck verſtellende, ende niet wetende wat hy hier door verſtaet, waer uyt men can bemercken, dat hy dit *pulvis* ende remedie ſeer heeft geextimeert ende goet gevonden.

℞ *Reguli Antimonii uncias duas.*
ſtanni Anglicani optimi uncias quatuor.
Salis nitri uncias octodecim.
Fiat ſecundum Artem.

Den *Regulus* ſult gy fyn ſtampen ende ſiften, het tin ſult gy ſmelten ende pulveriſeren, gelyck-men het loot doet voor de Zant-loopers. Dat is: men neemt eenen bol van hout, die in twee ſtucken is, met eene ſponde in een paſt ende hol is, hier in giet-men het geſmolten tin, ende eenen natten doeck daer-om ſlaende, ſoo ſchut-men dien ſoo lange tot dat dien by naer cout is. De *Sal nitri* ſult dat oock fyn vryven, met de voorſchreven wel mengelen, ende die maecken op de ſelve maniere, als den *Antimonium diaphoreticum*, ende bewaeren tot het gebruyck.

Dit ſtaet inde *Pharmacopæa Bruxellenſis*, alleen de recepte, ſoo dat-men niet en can weten hoe men het ſelve ſal maecken.

Van de Salia Sal Eſſentialis.

DE generale maniere ſtaet in ſommige *Pharmacopæa*, oock in het *Nieuw-licht*, nochtans niet in alles over-een komende; daerom ſal ick hier eenige dinge veranderen.

Ten eerſten moet het cruyt niet te jonck ofte mals ſyn, want dat geeft weynig ſout, ende maeckt dick en ſlymachtig ſap.

Ten tweeden pryſe ick meerder, dat het cruyt cleyn geſneden, ende in eenen ſteenen mortier geſtampt ſynde, wort gekockt, &c. als het gene dat wort uyt-geperſt, om dat het meerder ſout geeft ende het ſap claerder is.

Ten derden, als het ſap geclarificeert is, ende dat-men het ſelve (met een cleyn vierken) uyt-dampt, ſoo moet het ſchuym niet alleen af-genomen worden, maer daer-enboven, eer-men dat wilt laeten criſtalliſeren, ſoo moet het gefiltreert worden; want om dat dit een ſap is, ſoo blyft'er naer het clarificeren noch veel vuylicheyt in: waerom het Nieulicht der Apothekers oock ſegt, dat-men naer het clarificeren, onder het ſieden al het ſchuym moet af-nemen, ende dat men daer naer oock de criſtallen ſoude af-waſſchen, het welcke oock niet van noode ſal weſen, als het ſap gefiltreert is, en de criſtallen ſullen veel ſchoonder ende claerder weſen.

Ten vierden, is het geenſints van noode, de looge ofte het ſap, nu (tot ſekere conſiſtentie) uyt-gedampt ſynde, te ſtellen in een kelder om te criſtalliſeren, want dit geſchiet genoeg in alle plaetſen.

Ten vyfden can-men dit ſout oock maecken als-men heeft gediſtilleert *Aqua cardui-benedicti*, &c. het cruyt uyt-perſende, ende nemen daer by alle de vochtigheyt die in de ketel gebleven is, ende doen daer mede als boven.

Van het Sal Fixus.

AL is't dat het *Nieuw-licht* en andere hier veel af ſchryven, ſoo ſal ick even-wel eene andere bequamer maniere thoonen, om het ſelve heel ſchoon te maecken.

Neemt ſulcken cruyt als gy begeert, brant dat tot aſſchen, doet de ſelve by een ende packt die vaſt op malkander, hier door ſal die als eene kole-vier ſeer lange blyven voncken, doet dit daer naer open en het buytenſte binnen, ende laet het wederom voncken als vooren. Dit aldus gedaen ſynde, en ſal het niet noodig weſen de ſelve te laeten calcineren in een pot-backers oven, waer door men veel ſout verlieſt: ende als het calcineren noodig ſoude weſen, ſoo can-men dat doen, in een yſeren-pot.

Deſe aſſchen (ſegt de *Pharmacopæa* van Bruſſel) en magh niet dadelyck gebruyckt worden, maer moet eenigen tyt ſtaen, op dat, door de invloeyende locht ende van de ſterren, de quantiteyt van het ſout ſoude vermeerderen. Dit en can ick niet gelooven, maer wel dat de

asschen, uyt de locht eenige vochtigheyt naer sigh treckende vochtig wort, het welcke alle souten uyt haere nature hebben, ende die vermeerderinge en is geen sout, maer enckel water. Dat dit waer was, soo souden de Fonteynen ende staende wateren, oock van de locht ende sterren eenig sout ontfangen, het welcke nochtans niemant en can thoonen. De Venen selfs in Hollandt de welcke somtyts twintig voeten diep syn, van eene rotte materie, van alderhande saecken, welcke tot torf gemaeckt ende gebrant synde, veel sout heeft ende ongebrant syn *sal essentialis* moeste geven, de locht en de sterren mede deylende, soo moesten dan dese wateren, ten minsten eenige soutigheyt hebben, maer contrarie soo en hebben sy dat niet: nu dit is voor discours.

Als dese voorschreven asschen kout is, soo doet die in eenen nieuwen dobbel verlooten aerden pot, den welcken te voren in het water heeft gelegen, ende giet daer op soo veel heet water als genoeg is; laet het ontrent twelf uren staen, altyt werm ende somtyts omroerende, giet dan dese looge af, bewaert die in eene flesse, ende laet de asschen op eenen schoonen dock teenemael uyt-leken! waer door men veel minder water van noode heeft; doet de asschen wederom in den pot, ende giet daer water op als voren; continueert dit noch een ofte twee keeren, tot dat het water geen soutigheyt meer en krygt. Dese loogen claer gesoncken synde, sult die doen in een schoon geschuerden yseren pot, ende met cleyn vier laeten uyt-dampen tot dat het sout geheel droog is. Sommige sullen misschien dencken,

dat het niet goet en is, dat-men dit in een yseren pot cockt; maer door de volgende redenen sal ick contrarie bethoonen! om dat het sout op het yser niet en werckt, gelyck als geschiet met het coper ende tin: om dat al het gemeyn sout in yseren pannen gecockt wort! om dat de aerde potten door-drincken en de looge selfs door dobbel verlootsel gaet ende uyt-leeckt ende oock seer lichtelyck bersten. Als dit sout dan droog gecockt is, sult gy dadelyck sien oft het wit of graeu is; is het redelyck wit, soo sult gy daer water op-gieten, laeten smilten, filtreren, evaporeren, cristalliseren, &c. waer van ick daer naer breeder sal schryven. Is't dat het graeu is, soo neemt een schoone smilt-kroes, set die in het vier, laet die soo lange staen, tot dat dien begint te gloeyen, doet het sout daer allengskens in; ende laet het teenemael smilten, giet het dan uyt in een mortier, ende cout synde, sal het wit wesen als sneeuw, in de plaetse van een smilt-croes, soo can-men oock gebruycken, den selven yseren pot, daer het in gecockt is. Dat sommige meynen, dat door dit coken ofte smilten eenige cracht van het sout vergaet, en is soo niet; andere meynen dat hier door eenig *sal volatile* uyt-gaet, t'welcke oock niet en geschiet: want magh-men de asschen laeten calcineren in een pot-backers oven, soo magh-men het sout wel laeten smilten, ende genomen dat het soo was, soo soude daer veel minder uytvliegen, met seer weynig tyt te staen in het vier, als langer te staen in een oven.

Het *Nieuw-licht der Apothekers* segt: datmen dit gesmolten sout, &c. soude doen in

een glas ende wel toegesloten synde, tot het gebruyck bewaeren: hier in is groot mis-verstant, want niemant en can het sout (op die maniere gemaeckt) soo bewaeren sonder te smilten ofte het moeste geduerig op eenen oven ofte werme plaetse staen. Neemt dan dit sout, stampt het wat in stucken, doet het in een bequaem gelas, gelyck het onderste van een boutellie, kolve ofte retorte soude mogen wesen ende noch beter, eene comme van cristaline glas gemaeckt, in fatsoen van eene weegschaele, groot ofte cleyn naer proportie. Ofte een Ceulsche nieuwe steene water-pot, giet daer op soo veel water als genoeg is, stelt het in het *balneum siccum*, tot dat het gedissolveert is; als het noch werm is, sult gy dat door blaeu-papier in een glasen trechter filtreren, ende het sal claer wesen als water; neemt dan wederom het selve glas ofte pot, wel schoon gewasschen; doet de looge daer in; stelt het wederom in het *balneum*, ende laet die (met cleyn vier) uyt-dampen, soo lange tot dat'er een cremor ofte schyfken op komt, ende het sout onder begint te cristalliseren (die het gemeyn sout rafineren, coken dat soo lange, tot dat'er een stuckxken amber ofte *succinum* op can dryven) laet het soo staen tot den anderen dagh (sonder in de kelder te setten) ende neemt de cristallen uyt met een yseren lepel; doet die in een glasen trechter gestelt synde op eene flesse, om de looge die daer uyt drupt te ontfangen, legt daer op een papier voor het stof, laet het soo eenige dagen staen, tot dat het wel droog is, t'welcke seer bequamelyck geschiet in den Somer, niet soo wel in

den winter. Noteert, dat al het gemeyn ſout, op die maniere wort gedroogt in viercantige houte-backen, ſynde van fatſoen als eenen trechter. Indien het niet droog genoeg waer, ſoo cont gy dat in eene werme plaetſe ofte op een papier over een weynig vier houdende, laeten droogen; ſtelt het op eene drooge plaetſe, ende bewaert dat tot het gebruyck.

De reſterende looge, ſult gy oock laeten uyt-dampen ende criſtalliſeren als voren.

Daer is noch te noteren, dat indien deſe criſtallen gedroogt wierden met vier, van het beginſel dat die uyt de looge genomen ſyn, ſoo ſouden hun aengenaeme claere ende door ſchynende gedaente teenemael vergaen, ende ſy ſouden wit en duyſter worden.

Noch een ander maniere, om de criſtallen te maecken in groote ſtucken, ſeer ſchoon ende aengenaem; is deſe: wanneer de looge nu is gefiltreert ende bequaem om die te evaporeren en criſtalliſeren, ſult gy die doen in een aerde dobbel verloode teyle, ende die ſtellen in een ander vat in zant ende ſoo weynig vier, dat de looge maer ſoetiens uyt-dampt, tot dat'er als voren een cremor op komt, laet het vier dan uyt-gaen, ende laet dit ſoo ſtaen twee dagen, om ſyn criſtallen te ſchieten, &c. de welcke gy ſult laeten droogen als vooren.

Noteert, dat alle de ſouten alderbeſt bewaert worden, in fleskens die nauw van hals ſyn, en met korck geſloten ende daer op een blaesken en leirken, oock het *ſal tartari* dat dan droog blyft, daer het anders altyt ſmilt.

Tartarum Vitriolatum.

℞ *Oleum tartari uncias quatuor.*
Vitrioli rect. albiſſimi unc. duas.
F. ſ. Artem.

Doet den *oleum tartari* in een glaſen bakken, in fatſoen als eene holle weeg-ſchale, ſtelt dat in een pot met zant, ende laet het met weynig vier, een derden deel uyt-dampen; laet dan den *oleum vitrioli* met druppelen daer in vallen, tot het leſte toe; dan wel doormengelt ſynde, met een ſchagt van een penne laet het uyt-dampen, tot dat het by naer droog is, maeckt het dan los, legt het tuſſchen papier ende laet het droogen, tot het gebruyck: dit is de ordinaire maniere.

Om dit ſout te maecken op eene andere maniere, dat het ſeer wit ende aengenaem is, ende ſchoon gecriſtalliſeert.

Laet den *oleum tartari* niet uyt-dampen, ſoo ick in't beginſel hebbe geſeyt, ende doet den *oleum vitrioli* daer by, deſe door de precipitatie ende fermentatie, ſoo ſal het *ſal tartari* in den gront ſincken als voren, giet daer by een weynig water, ende laet dit ſout teenemal ſmilten, filtreert het dan door dobbel boter papier ende laet het met cleyn vier uytdampen.

Maer eer dat het uyt-gedampt is, ſoo proeft de vochtigheyt, is't dat die noch ſeer ſuer is, ſoo giet die af ende laet het ſout dan uyt-dampen als geſeyt is. Deſe vochtigheyt can bewaert worden, om te gebruycken voor *ſpiritus vitrioli.*

De reden waerom ick dit ſoo beſchryve, is om dat ick, over vele jaeren hebbe bevonden, dat die ſeer qualyck wiert gemaeckt ende noch dagelyckx. Sy nemen eene quantiteyt criſtallen van wyn-ſteen, die ſtampen ende ſiften ſy, doen die in een glas ofte teyle ende gieten daer in, ſoo veel *oleum vitrioli*, dat het heel nat is ende laeten dit droogen. Deſe maſſa is wit als ſneeu, ſwaer als loot, ſuer als den *oleum vitrioli* ſelfs, en eene medicyne die nergens toe en deugt. De reden is: om dat de ſuericheyt obſtructien maeckt, het bloet verdickt, &c. Dit komt hier door, dat om deſe criſtallen van den wyn-ſteen, niet en ſyn gecalcineert, ende daerom met den *oleum vitrioli* niet en connen fermenteren, dat anders contrarie geſchiet, ende door deſe fermentatie ſoo verteirt de ſuerigheyt, en vliegt in de locht; ende daerom dit ſout gemengelt met den *lapis bezoar oculis cancri* ende meer andere, wort gegeven voor een *ſudoriferum* in de kortſen, het welcke ick in den *Enchiridion*, op vele plaetſen ordonnere.

Oleum Tartari.

ONder diverſche maniere, als te calcineren in den pot-backers oven ofte een forneys, met *ſal-nitri* gemengelt; ſoo is deſe maniere de beſte ende profytelyckſte: neemt een onverloot potteken, met een deckſel daer op, daer een gat in is, op dat den roock daer uytgaet, doet den *tartarum* (wat gebroken ſynde) daer in, ſtelt het op t'vier, ſoo-danig dat de kolen allenckxkens voncken, ende het potte-

ken (door de ſubyte hitte) niet en berſte, daer naer legt oock colen boven op den boort, dat het overdeckt is; laet dit ſoo lange ſtaen, tot dat'er geenen roock meer uyt komt; als het verkoelt is, neemt den *tartarum*, ſtampt die, doet die in een dobbel verloote panneken ofte potteken, ende daer by ſoo veel water, als genoeg is, ſtelt het op t'vier, als het wat gecockt heeft, ſult dat (noch werm ſynde) filtreren door blaeuw klat-papier, ſtelt het wederom op het vier, ende laet het evaporeren tot dat'er een vliesken op komt, filtreert het noch eens, ende bewaert het tot het gebruyck.

Noteert: al is deſen *tartarum* blauw-achtig ſoo is den *oleum* (aldus gemaeckt ſynde) wit.

Sal Tartari Sulphuratum.

℞ *Tartari Rhenani optimi.*
Salis nitri an. libras duas.
Sulphur. flav. libras quatuor.
Fiat ſecundum Artem.

Stampt ende ſift deſe elck byſonder, redelyck fyn : neemt eenen platten yſeren pot ſchoon geſchuert ; ſtelt hem op het vier : mengelt den *tartarum*, met de *ſal nitri*, onder-een; doet die met eenen yſeren lepel, allengskens in den pot : als het al gecalcineert is, neemt het van t'vier ſchept het uyt ende doet dat in eene aerde teyle; als het kout is, ſtampt ende ſift het wederom, maer mengelt daer wat van de ſulphur by, om dat het ſoo lichtelyck ſmelt, doet dan de reſte van de ſulphur daer

by, ende calcineert het als voren, als het alterhael in den pot is, soo roert geduerig, het sal dun worden als pap, als de sulphur is uytgebrant en de materie heel droog is, neemt die wederom uyt: als die kout is, stampt ende sift die als te voren, doet die altemael saemen in den pot, stelt die op het vier, geduerig roerende tot dat gy geen sulphur meer en rickt: giet dan daer op soo veel water als van nooden is, laet het stillekens coken, filtreert alle de vochtigheyt in eenen gleyersen back ofte komme: het restant doet dat wederom in den pot, giet daer water op, cockt en filtreert als voren, ende dit soo dickwils tot dat'er niet meer over-blyft als een weynig asschen; laet het dan eenen dagh staen, doet het sout in eenen glasen trefter, laet het droogen: de reste laet het wederom uyt-dampen, ende doet als voren.

De *dosis* is twee, dry ofte vier dragmen voor groote stercke menschen te nemen in twee keeren, een quartier-ure naer malkanderen, met eene halve pinte werm water, thée ofte bouillon van mager kalfs vleesch, sonder sout gecockt: daer mede moet-men wat wandelen.

Dit can-men gebruycken op alle tyden des jaers; maer als den noot soude vereysschen het selve eenige dagen te gebruycken, voor eene besondere kuere, is het beter op dien tyt, als-men te Aken de wateren neemt, wanneer-men oock de selfde *diëte* moet onderhouden.

Het is seer dienstig alle dry dagen te nemen eene dragme Cresten-oogen ende eene ure daer naer het sout.

Dit ſout en heeft niet alleen dat het ſoete-lyck purgeert, en de obſtructien opent. Maer is oock goet voor alle ſoorten van kortſen oock Graveel, Geel-ſugt, Water-ſugt, *Apoplexie*, *Paraliſie*, *Lethargie*, &c. Waer van ick veel jaeren experientie hebbe, ende aen veel menſchen gegeven, die daer door geneſen ſyn, dat gebruyckende eenige dagen, ende daer eenige Doctoren over geweeſt hadden: dit en ſoude (ſonder my) noyt in het publyck gekomen hebbe, &c.

Het *ſal ipſum*, dat uyt Engelant komt, ende in vele Landen wort gebruyckt, en can by dit niet vergeleken worden; om twee redenen: dat-men moet nemen eene onder-halve, en ſomtyts twee oncen, ten anderen om dat het maer en is eene ſoorte van *ſal-peter*, ende ick geloove, dat indien-men de ſelfde quantiteyt van die ofte de geſuyverde (*ſal prunelle* genoemt) gebruyckte, dat die miſſchien den ſelfden effect ſoude hebben.

Maer dit ſout is eene edelder ſubſtantie, ende wort maer twee ofte dry dragmen gebruyckt voor eene purgatie, &c.

Balſamum Antipleuriticum.

℞ *Olei lini recent. uncias viginti quatuor.*
Flor. ſulphur. uncias duas.
Limaces n. viginti quatuor.
Spir. vini rectificati uncias octo.
Fiat ſecundum artem.

Neemt een ſterck glas doet daer in de olie, *ſpiritus* ende caracollen, van hunne huyskens

gesuyvert, sluyt het dichte toe doet daer eenen doeck om, stelt dat in peerde mest, den tyt van twee maenden somtyts eens roerende; daer naer giet het in eenen verlooten pot, die eenigen tyt in't water heeft gelegen, ende laet het eene halve ure soties coken: giet het dan door eenen fynen doeck: den pot gesuyvert synde sult dese olie daer wederom in doen en laeten coken als voren; eñ de *flos sulphuris* daer allenckxkens in doen ende om-roeren: laet het soo lange coken, tot de dickte van eene syrope ofte noch dicker. Het is niet quaet dat-men in het coken wat gestampte *Camphor* daer in doet, waer door den quaden reuck wat vergaet. Laet hier by smelten dry oncen nieuw en suyver geel was, ende roert tot dat het cout is: tot t'gebruyck.

Dit is het groot secreet van Doctor *Helmont P. M.* dat hy gevonden heeft. Voor *Pleuris*, *Phthisis*, *Hectica*, Ontstekinge der longe, hoest, cortborstigheyt, bloet-spouwen, inwendige wonden ende daer besloten etter is, Scheurbut, pyn in de nieren, die bloet lossen ende die inwendige spenen hebben. Oock voor contusien, door vallen, stooten, &c. wanneer men wat werm maeckt ende met eene werme handt wat in gevreven, dan noch een plaester van t'selve dun gestreken op fyn lynwaet, daer boven een blaesken ende compresse, &c. dit geneest seer haest.

Om die in te nemen, de *dosis* is van een tot twee dragmen ende meerder naer proportie van de persoonen, ende als-men wat moet sweeten, gelyck in de pleuris vereyscht wort: soo can-men eene halve ure te voren, eene

dragme *oculi cancri* geven, daer by eene halve once *ſyr. papav. rhœad. aq. carduib.* &c.

Dit medicament wort gebruyckt, dat leggende in een lepel met wat melck, eenige ſyrope, oock in eene auwele: den ſiecken moet hem in ſyn bedde houden, ende in dry uren niet eten noch drincken: oock wel gedeckt ſyn, dit can-men gebruycken ſoo dickwils als het van nooden is.

Tot meerder geloove, ende als eene atteſtatie van dit medicament dient: dat dit niet en ſtaet in den boeck van *D. Helmont* maer heeft dit voor eene ſecrete remedie voor hem, ende ſyne vrienden bewaert. Hoe dat ick daer ben aen-gekomen, een ſeker Edelman, tot Bruſſel komende is bevangen met het plueris, deſen door de ordonnantie van de Doctoren, is in weynige dagen geneſen. Deſen Heer vragende de recepte, hebben geſeyt dat ſy die niet en hadden, noch en wiſten wat dit medicament was: maer dat de Weduwe van *D. Helmont* dat maeckte ende vercochte, &c. Deſen Heer ſeggende, dat hy die quale meermaels gehadt hadde met peryckel van ſyn leven; is met de Weduwe geaccordeert voor hondert patacons, daer by ſyn handt-teecken, dat hy het aen niemant ſoude leeren. Deſen Heer (door de ſorge van ſynen camerlinck ende knechten) heeft dat in quantiteyt doen maecken, ende aen ſyne vrinden ende wel bekende, mildelyck gegeven, ende onder andere, oock aen vier Doctoren van myn maegſchap waer af eenen mynen Broeder was, deſen het ſelve nu veel jaeren gebruyckt hebbende, is den Edelman geſtorven; den voorſchreven camerlinck met

mynen Broeder ſprekende: heeft hem het ſelve geleert: daer by ſeggende, dat hy die obligatie niet en hadde, die ſynen Heer *S. M.* hadde gehadt.

Deſe ſeer dienſtige Medicyne, is dan in de familie van *D. Helmont* gebleven, ende met de ſelve geſtorven, ſoo, dat'er tegenwoordig niemant en is, die daer van weet te ſpreken, als weynige, die ick dat, in den tyt van viertig jaeren hebbe geleert, ende met groot voordeel gebruycken, &c. oock te Rome en elders.

Balſamum Lucatelli.

GElyck den *balſamum antipleuriticum* gebruyckt wort, voor diverſche gebreken des lichaems; ſoo wort deſen oock gebruyckt voor veele dier-gelycke gebreken; ende om dat een jegelyck deſe diſcriptie niet en heeft, ſtelle ick de ſelve hier nevens.

℞ *Olei Olivarum opt. lib. unam ſemis.*
Terebinthinæ Venetæ in aqua roſar. latæ unc. iv.
Ceræ novæ lib. ſemis
ſantali rubri. pulv. unc. unam.
Vini Hiſpanici quant. ſufficit.
Coque ſecundum Artem, addendo circa finem.
Balſami Peruviani unciam ſemis.

Neemt een aerde potteken wel verloot, laet het eenige uren in het water liggen, om dat de olie dan ſoo niet door-drinckt. Doet alle de voorſchreven te ſaemen daer in, laet

het (met cleyn vier) ſmelten: doet dan daer by eene halve pinte ſpanſche-wyn, laet het coken tot dat den wyn vercockt is: het welcke men can proeven, worpende eenige druppelen in het vier; is't dat het niet meer kraeckt doet dan den Balſem daer by, roert het, tot dat den Balſem wel gemengelt is, giet het dan door eene dobbele ſervette, en roert tot dat het kout is.

Deſen Balſem wort gebruyckt twee keeren op eenen dagh, oock op de maniere als den voor-gaenden. De *doſis* is, van eene tot twee dragmen.

Balſamum Anti-apoplecticum.

℞ *Olei nucum moſchatæ, unciam ſemis.*
Cariophyllorum. guttas quatuor.
Cinnamomi guttas ſex.
Lavendulæ.
Majoranæ.
Ruthæ. ana guttas xvj.
Succini albi. dragmam ſemis.
Ambræ gryſei.
Nigræ.
Moſchi.
Zybethi. ana ſcrupulum unum.
Balſami Peruviani, dragmas duas.
Miſce fiat ſecundum artem.

Deſen Balſem moet in een cleyn ſteene mortierken bereyt gemaeckt worden, om dat ſommige olien dadelyck op het coper wercken, door de ſulphur die ſy hebben.

De *moſchus* ſult gy fyn vryven, ende door

eene cleyne ſpatie van eene ſifte, met den vinger door-vryven; is't dat den amber onſuyver is, ſult gy die van gelycken doen, doet deſe ſaemen wederom in den mortier, ende vryft die tot een ontaſtelyck poeder. Doet dan daer by de *zyveth*, ende balſem van Peru, als deſe wel gemengelt ſyn, ſult de moſchaten olie (cleyn geſneden ſynde) ſachtelyck laeten ſmilten, ende wel met de andere mengelen, ende daer naer alle de andere olien. Doet dit dan in cleyne dooskens ofte in een grooter, ſoo gy begeert.

Gelyck ick geſeyt hebbe, dat deſe mengelinge alderbeſt geſchiet in eenen ſteenen mortier (dat om de quantiteyt, ende oock naer proportie cleyn moet weſen) ſoo is het van nooden, dat hier nevens ſy een ſtamper ofte ſtock, oock van ſteen, want deſe gediſtilleerde olien ſouden in het hout in-drincken, waer door men veel van de olie ſoude verlieſen.

Deſen Balſem wort gebruyckt ende geſtreken in de neuſe ende ſlagen van t'hooft: ende ſy is ſeer goet, in diverſche gevallen. Maer en magh van Vrouw perſoonen niet gebruyckt worden; om de reucken, &c. Noch andere vint-men in de *Pharmacopæa*.

Van de Trochiſſen.

Hier van en hebbe ick niet te ſchryven, want alſoo deſe uyt ſommige *ſimplicia* worden gemaeckt, ende niet anders aen te doen is, als die te pulveriſeren, &c. ſoo en connen hier in geene abuſen geſchieden, mits dat-men altyt de beſte *ſimplicia* neemt, het

welcke oock in alle andere compositien behoorde te geschieden.

Ven de *Trochisci de Vipera* hebbe ick genoeg geschreven, in het tracteren van de *Theriaca.*

Van de Pillen.

HIer van sal ick maer een weynig schryven, om dat het geen groote conste is die te maecken.

In het maecken van den *extractum Catholicum* moet genoteert worden, dat het *Pulvis Diarrhodôn Abbatis*, t'welcke als een *correctorium* van dese pillen wort gebruyckt, seer weynig daer toe helpt, om reden, dat sommige ingredienten niet bequaem en syn, om haere cracht in den brandewyn uyt te weycken, ende sommige die bequaem syn, die vervliegen door het uyt-dampen, soo dat'er maer van eenige weynige jet over-blyft. Hier uyt connen wy sien, dat het een misverstant is, ende onnoodig dese daer in te gebruycken: ende daerom oordeele ick, dat-men in de plaets behoorde te nemen, eenige druppelen *oleum anisi* en *cinnamoni* ende daer in mengelen, alsmen den *aloë* ende *scammoneum* mengelt. Om dat dese als de *basis* van het *pulvis* syn, soo souden sy oock voor een bequaem *correctorium* connen dienen.

Ten tweeden, sommige schryven, dat-men soude nemen *spiritus vini rectificati*, het welcke teenemael onnodig is, want den gemeynen *spiritus vini* is sterck genoeg, om de cracht uyt de ingredienten te trecken; oock soo moet

daer naer alles-uyt-gedampt worden ende te niet gaen.

Ten derden, ſoo moet-men nauw toe-ſien, dat den extract niet en verbrant in het uyt-dampen: daerom moet men weynig vier nemen, geduerig roeren, ende van de cant doen het gene daer aen ſoude droogen.

Ten vierden, moet-men van den alderbeſten *aloë* nemen, die wel ſuyveren ende fyn pulveriſeren, *ſcammoneum* ofte (ſoo die van de alderbeſte ſoorte niet en waere) *Reſina ſcammonei:* ende deſe en mogen niet eerder ingemengelt worden, voor dat den extract ſoodanig is uyt-gedampt, dat deſe te ſaemen eene goede conſiſtentie van pillen connen maeken.

Sommige ſchryven, dat-men den *aloë*, ende *ſcammoneum* by de andere ingredienten ſoude laeten infunderen ofte weycken, daer naer uyt-perſſen en uyt-dampen als boven; andere doen de ſelve daer by, als de infuſie is uyt-perſt; deſe twee manieren, en ſyn niet goet, om dat deſe poeyeren ſuyver ſyn; ende dat de infuſie dan lichtelyck verbrant, dat anders niet en geſchiet.

Ten leſten dient tot onderwyſinge, dat, al-hoe-wel het ordinaris de maniere is, de compoſitien der pillen, tot het gebruyck te bewaeren in een ſtuck ofte maſſa; ſoo ſynder nochtans ſommige, de welcke de geheele maſſa tot pillen formeren ende aldus bewaren, ende blyven ſomtyts langen tyt liggen, al-eer die gebruyckt worden, waer door, al is't dat ſy niet en bederven, ſoo worden ſy geheel droog, ende hert als ſteentiens, waer door dit abuys geſchiet; dat wanneer deſe pillen nu in de mage

ten deele gediſſolveert ſyn, ſoo gaen ſy ſomtyts met de eerſte openinge af, ende is't dat ſy noch in de mage blyven, ſoo doen ſy weynig, om dat ſy ſoo traeg diſſolveren; hier tegen can-men ſeggen, dat de pillekens van Francfort, Mentz, &c. altyt geformeert over-komen, bewaert ende gebruyckt worden: dit is waer: maer hier in is dit onderſcheyt, dat deſe ſeer cleyn ſyn, waer door ſy in de maege komende, oock haeſt gediſſolveert ſyn.

De andere pillen, de welcke door geen infuſien, &c. maer die alleen gemengelt worden, en is niet te ſeggen.

Pilulæ Spleneticæ.

℞ *Salis Abſynthii.*
armoniaci.
Cardui-benedicti.
chalybis.
Tartari vitriolati.
Fœculæ brioniæ.
Gummi ammoniaci, ana dragmam unam.
Diagridii. dragmas duas.
Aloës roſati. dragmas tres.
Elix. prop. Paracelſi q. ſ.
Miſce fiat Maſſa.

Al is't dat het *ſal chalybis* hier wort voorgeſchreven, ſoo en is het nochtans niet goet dat-men het ſelve in de maſſa doet, maer het ſal beter weſen, die een graen ofte twee te mengelen in elcke *doſis*: om dat ſy de maſſa gelyck als doet roeſten, waer door alle de andere ingredienten verdorven worden. De *doſis*

is van een tot twee ſcrupelen, s'morgens of s'avonts.

Deſe pillen ſyn uyt-nemende goet tegen de obſtructien, ende purgeren ſonder te ontſtellen.

Alio Modo.

℞ *Salis abſynthii.*
arthemiſiæ.
chalybis.
tartari vitriolati.
Antimonii diaphoretici
Mercurii dulcis.
Fœculæ brioniæ.
extracti catholici.
pilul. cochiar.
Diagrydii.
Guttæ gambæ. ana dragmam unam.
Reſinæ Jalappæ, unciam ſemis.
Gummi ammoniaci, dragmam unam ſemis.
Oximello ſcyllitico. q. ſ.
Fiat Maſſa. doſis gr. x. *ad* xxv.

Deſe worden oock gebruyckt, als de voorgaende s'morgens ofte s'avonts.

Daer ſtaet noch eene andere deſcriptie, in de *Pharmacopæa Bruxellenſis*, de welcke is gecomponeert van diverſche cruyen, ſchorſen, ſene-bladeren, *aloë* ende *reſina jalappæ.* Waer in twee dingen moeten geobſerveert worden. Ten eerſten is het beter dat de ſene-bladeren worden geinfondeert in eenig gediſtilleert water, als in de decoctie van de cruyden, om dat de ſelve nu een *corpus* heeft, ende daerom ſoo bequaem niet en is,

Ten tweeden soo segt hy, dat-men den *aloë*, met de *resina* soude mengelen in de *infusie*, ende soo saemen uyt-dampen, &c. Hier in is groot misverstant! want, waerom moet den *aloë*, en de *resina* (die nu haere consistentie hebben) gecockt worden, en de geheele massa in perykel gestelt van te verbranden, om dat de selve daer naer soo seer moet uytgedampt worden, tot dat die de consistentie heeft van pillen; ter contrarie, als den *aloë* ende *resina* worden ingemengelt op het leste, soo moet de *infusie* soo dick niet wesen, maer sy moet soo veel vochtigheyt behouden, dat-men den *aloë* ende *resina* daer in can mengelen, ende daerom en can die soo lichtelyck niet verbranden, ende is veel claerder en schoonder, ende om de selve reden wort dit soo gepractiseert in den *extractum catholicum* te weten; van sommige als geseyt is.

Laudanum Opiatum.

DEn meestendeel van de *Pharmacopœa* syn divers in dese descriptie, ende hebben die uyt *Mesuæ*, *Paracelsus*, *Teophrastus* en andere, waer door de eene van d'andere wat verschillende syn, waer aen weynig gelegen is, als een jegelyck observeert, die te maecken, de welcke gebruyckt worden in de Stadt daer hy woont.

Hier moet genoteert worden, oock de diversche manieren om dese te maecken, ende volgende de beste. De *Pharmacopœa Bruxellensis* segt; dat-men de *species diambræ* soude laeten infunderen, in *spiritu vini rectificati*,

oock besonder de andere ingredienten saemen met den *opium*, den tyt van dry maenden, daer naer exprimeren, ende te saemen evaporeren tot consistentie, &c.

Ten eersten de *species diambræ*, de welcke wort gemaeckt, van vele de alder-delicaetste *simplicia*, ende die hy stelt in de quantiteyt van twee oncen, waer gaet de cracht van dese? altemael in de locht, om dat den extract die in syn selven goet is, door het evaporeren alles verliest, ende daer byst niet over, als eene aerdachtige substantie, de welcke men in de destillatien wegh-worpt ende dit gaet soo vast, dat'er geen dispuyt van nooden is. Neemt onder vele andere, oock voor een exempel, van het *sal volatile oleosum* van *Sylvius* ende andere, de welcke nochtans sulcke delicate ingredienten niet en hebben, ende dese worden gedistilleert, ende geven een quantiteyt van olie en *spiritus*.

Alsoo ick nu claer genoeg gethoont hebbe, dat dese *species* niet goet, ende sonder vrucht gebruyckt wort in desen extract, soo sal-men in de plaetse nemen eenige druppelen van *oleum cinnamomi*, *cariophyllorum* ende *Macis*, alsoo dese dry van de voornaemste syn, die in dese *species* gebruyckt worden: oock een weynig *ambra* ende *moschus*, indien het soo geordonneert wort; ende dese daer by mengelen, als den *laudanum* syne consistentie heeft. Ende soo sal-men voldoen aen de ordonnantie, ende voor seker hebben het gene men uyt de *species* meynde te hebben.

Ten tweeden soo segt hy, dat-men desen extract soude laeten staen in *infusio* den tyt van dry

maenden, het welcke niet van noode is; maer dry dagen sal genoeg wesen, en de tweede wederom dry dagen: alsoo hy selve ordonneert in den *extractum catholicum* ende meer andere, die van de selve nature syn.

Ten derden van het *corallum rubrum*, can-men met reden seggen, dat het beter waer in de plaetse te nemen *sal corallorum*, ofte ten minsten het corael te calcineren, om dat het rauw synde, niet en can geven in den *spiritus*. Oock de *crocus* waere beter in substantie ende fyn gepulveriseert, op het leste daer in gemengelt, het welcke die van Amsterdam, den Haghe ende Uytrecht aldus doen.

Ten lesten indien men dese voorschreven aldus gebruyckt, soo moet-men wel toe-sien, dat-men die niet eerder in en mengele, voor en aleer den extract haere behoorlycke consistentie heeft ende nu soo veel als cout is; dan sal-men die in eene massa maecken, ende in eene blase (met olie van amandelen vet gemaeckt) tot het gebruyck bewaeren.

Fœcula Brioniæ.

NEemt Brionia-wortelen, suyvert die van alle onreynicheyt ende wascht die heel schoon, snyt die in cleyne stucken ende stampt die in eenen steenen-mortier heel cleyn; perst het sap uyt; doet het in eene witte aerde teyle, laet het twee of dry dagen staen, giet dan alle de vochtigheyt af, ende het gene dat in den gront gebleven is, sult dat met schoon water de swerte slymachtigheyt af-wasschen, neemt dan met een spatel de *fæcula* uyt, legt die tus-

ſchen een bladt papier ende legt dat tuſſchen eenen dobbelen doeck, ende in eene drooge plaetſe, en ſy ſal ſoo wit weſen als ſneeuw.

Noteert, dat het niet van nooden is de wortelen te raſpen, oock dat de ſelve in geen warme plaetſe ofte met vier, in de ſonne, noch ongedeckt en magh gedroogt worden, ofte ſy krygt eene gele korſte ende wort onaengenaem.

Zwelfer ſchryft in de *Pharmacopæa Auguſtana* die over eenige jaeren in folio gedruckt is: dat de *Brionia* (in ſubſtantie in-genomen ſynde) meerder effect doet als de *Fæcula*, het welcke ick contrarie ſal bethoonen, ten eerſten, dat eygentlyck de cracht van de wortelen, cruyden, vruchten ende blommen in het ſap beſtaet, dat en can niemant loochenen. Want van de *jalappe* maeckt-men *Reſina*, en van den *rhaberber* extracten, ende hunne ſappen die verdrogt waeren, die worden wederom vloeyende gemaeckt door het infunderen; ende ſoo-danig doet-men in de geheele medicyne, dat jemant ſoude ſeggen: den *rhabarber* is ſtercker, ende doet meerder effect in ſubſtantie in-genomen, als den extract, te weten, in het ſelve gewigt, dat waer tegen alle reden.

Ten tweeden ſoo ſal ick bethoonen, dat de *fæcula* eygentlyck eene *reſina* is: want als dit ſap nu dry dagen heeft geſtaen, is gewaſſchen ende geſuyvert, ſoo ſtelt de teyle op een weynig vier, op dat het droog worde, ende het ſal claer weſen als glas, even de *reſina jalappe*, maer het moet niet dicker gedaen worden als glas, in eene geleyſe teyle, in het zant geſtelt, het moet oock wat vochtiger weſen als ordinaris, anders is het te haeſt droog.

Extractum Jalappæ.

℞ *Radicum Jalapæ , uncias duas.*
iridis Floretinæ, unciam unam.
cremoris tartari, dragmam unam.
Spiritus vini , uncias viginti.
Fiat ſecundum artem.

DE wortelen ſult gy cleyn ſtampen, oock de *cremor tartari*; dit ſaemen doen in een glaſe kolfken, ende den brandewyn daer opgieten, maeckt het niet al te dichte toe, ende ſtelt het in *Balneo Mariæ* , dat het weynig werm is; laet het ſoo dry dagen ſtaen in *infuſio* daer naer geſoncken ſynde giet het claer af, de reſte ſult gy ſterck uyt-perſſen ende oock laeten ſincken, ofte werm maecken ende filtreren, door dun blaeuw clat-papier, by het ander gieten, ende bewaeren tot het gebruyck. de *doſis* is van eene halve once, tot eene once, gemengelt met een weynig wyn, ſlap caneel-water, &c.

Deſen extract is als eene ſekere remedie voor de koortſe, ende voornamentlyck de *quartana* , ende is gevonden in het Cabinet , ende onder de brieven van den Aerts-Hertogh LEOPOLDUS, ende het can oock gebruykt worden, voor eene ſeer dienſtige purgatie, in diverſche occaſien; want het opent de obſtructien purgeert, alle raeuwe, wintachtige, water , ſlymachtige ende galachtige humeuren , &c.

Elixir proprietatis Paracelsi.

DE alderbeste ende bequaemste descriptie (naer myn oordeel) is die, de welcke staet in de *Pharmacopæa Hagiensis*, om dat den Autheur soo precies de quantiteyt van den *spiritus vini rectificati* daer by stelt, daer soo vele andere in misschen: voor een exempel sal dienen die van Brussel, de welcke segt: datmen soo veel *spiritus* op de ingredienten soude gieten; dat die twee of dry vingeren daer boven staet: nu is hier in de faute: neemt-men een breedt glas, flesse ofte matras, soo moetmen veel *spiritus* nemen; ende contrarie neemtmen een smal glas, &c. soo heeft-men (misschien) de helft van den *spiritus* maer van nooden om, &c. Hier in dan is geenen regel noch sekerheyt, waer uyt dan moet volgen, dat een jegelyck die maeckt soo als gy begeert; den eenen *Elixir* sal goet ende substantieus syn, ende den anderen niet; volgens dit soo wort oock den Doctoor en den siecken geabuseert, &c. Om dan dit abuys claerder te thoonen, ende om dat jegelyck dese descriptie niet en heeft, stelle ick die hier.

℞ *Aloës purissimæ.*
Myrrhæ electæ.
Croci Anglici ana unciam unam.
Spiritûs vini rectificati libram unam semis.
Olei sulphuris rectificati dragmas sex.
Fiat secundum Artem.

Den *Aloë*, *Myrrha* ende *Crocus* sult gy elck bysonder pulveriseren: den *spiritus* ende *oleum*

ſulphuris ſult gy te ſaemen in eene bequame fleſſe doen: ſoo-danige ſyn, die ſmal ende onder en boven even wyt ſyn. Doet dan hier in de poeyeren, ende wel door-mengelt ſynde, ſluyt dat nauw toe, ſtelt in eene werme plaetſe, ende laet het vierthien dagen ſtaen weycken, ſomtyts om-roerende: daer naer ſult gy het clare af-gieten, ende het onderſte met het gene gy uyt de *fœcus* ſult perſſen, filtreren ende bewaeren tot het gebruyck.

Sommige nemen in de plaetſe van *oleum ſulphuris*, *liquor nitri* oock *glauber*, van den welcken ick daer naer ſal ſchryven: en die ick oordeele dienſtiger te weſen, om vele redenen.

Hier van ſchryft de *Pharmacopæa* van Bruſſel van het jaer 1702. daer groote faute in is.

Liquor Nitri.

NEemt een aerden panneken dat binnen ende buyten verloot is, ende 24. uren in het water heeft gelegen, doet daer in ſoo veel *Sal-peter* als gy begeert, ſtelt het op t'vier; als't geſmolten is, doet daer in geſtampte boſchkolen, weynig gelyck, tot dat het dick en ſtyf wort. Andere nemen gedroogde wyngaertrancken, in ſtuckxkens als teerlingen geſneden, doen die daer in op de ſelve maniere, en dit is veel beter. Neemt het dan van t'vier laet het ſtaen, tot dat het van ſelfs geſmolten is, dan ſult gy het filtreren ende bewaeren tot het gebruyck.

Noteert, dat deſe wyngaert-rancken eenig ſout in haer hebben, het welcke in de *Sal-peter*

blyft, en de felve foo-danig verandert, dat die een fmaeck kreygt (by naer) als *fal tartari*; fmilt oock feer lichtelyck: maer rade even-wel hier by te doen een weynig water, om fekere redenen eude dan voort te gaen, gelyck ick in het maecken van den *oleum tartari* fal feggen.

Oleum Tartari per deliquium.

DAer fyn dry by-fondere manieren om defe te maecken, de welcke oock in verfcheyde voorvallen connen dienen, al-hoe-wel oock eene genoeg is.

De eerfte maniere om den *Tartarum* te calcineren, is die te doen in eene platte aerde ende onverloote panne ofte teyle ende ftellen die in den pot-backers oven, in niet te heet vier, ende laet het niet langer ftaen, als tot dat het gebrandt en wit is. Andere fchryven dat-men het foude ftellen in den oven, ende daer laeten tot dat de potten gebacken fyn, het welcke niet en deugt: want dit en is noch nootfaeckelyck, noch profytelyck, want als den *tartarum* gefmolten is, foo vercockt het befte ende het meefte deel; oock fomtyts gefchiet het, dat de teyle door-droncken wort, ende komt als te fmilten ende te breken, foo dat den *tartarum* daer uyt loopt, hierom fal-men daer op letten.

De tweede maniere om den *tartarum* te calcineren is defe? neemt een onverloot potteken, met een deckfel daer op, alwaer een gat in is, op dat den roock can uyt-gaen en de coude locht niet can in-gaen; doet hier den *tartarum* in, ftelt het op t'vier, ende laet het

ſoo lange ſtaen, tot dat het niet meer en roockt; neemt het dan af ende laet het cout worden. Deſen is gemeynelyck blaeuwachtig van coleur, maer geeft even-wel witte olie, ende meerder als den voor-gaenden.

De derde maniere om den *tartarum* te calcineren, is deſe. Neemt een pont *tartarum* ende een half pont *ſal nitri*; ſtampt elck byſonder redelyck fyn; mengelt het wel onder-een; doet het in eene platte onverloote panne, ende ſtelt het op t'vier: als't heel heet is, ſoo raeckt de materie aen met een gloeyent yſer; hier door ſal alle de materie ontſteken, ende alle de onſuyvetheyt (als eenen dicken roock) uyt-vliegen, het welcke oock ſomtyts geſchiet ſonder aen te raeken: laet het dan noch wat ſtaen, geduerig roerende tot dat het wit is.

Om van deſen gecalcineerden *tartarum* olie te maecken, ſchryven ſommige, dat-men die ſoude doen in een ſaxken van lynwaet, ende dat hangen in eenen kelder, met een fleſken daer onder om, &c. het welcke ick niet goet vinde: om dat de dampen van de kelder (waer door den *tartarum* diſſolveert) onſuyver ſyn. Ten anderen om dat deſen ſoo veel water treckt, dat de olie geen conſiſtentie en heeft, ende daerom moet geëvaporeert ende gefiltreert worden. Om deſe redenen is het beter, minder moeyte ende eerder gedaen, op deſe maniere: den gecalcineerden *tartarum* ſult gy grof ſtampen, ende doen in een glas ofte dobbel verloote aerde panneken, ende gieten daer op ſoo veel ſchoon water als van nooden is; ſtelt het op t'vier, ende als het wat gecockt heeft, ſult dat (noch werm ſynde) filtreren

door blaeuw clat-papier, daer naer ftelt het wederom op het vier, ende laet evaporeren, tot dat'er een velleken op komt, dan fult gy het noch eens filtreren ende bewaeren tot het gebruyck.

Defen *Oleum Tartari* is gemeynelyck heel wit; ende al is't dat hy wat van het *fal Nitri* behout en can niet hinderen, oock in geene faecke die daer af gemaeckt wort.

De eerfte olie is alderbequamft, om te maken *fal tartari vitriolati*; de tweede ende derde, om te maecken het *fal vini*, *fpiritus falis Armoniaci* ende diergelyke.

Sal tartari en is niet anders, als de voorfchreve olie te evaporeren, tot dat het droog is.

Sal Vini.

NEemt twee oncen *fal tartari* geftampt, doet dat in een glafe kolfken, giet daer op eene halve pinte wyn-azyn gediftilleert; laet het ftaen, tot dat de fermentatie op-hout, ftelt het dan in zandt, met een helmken daer op, ende diftilleert alle de vochtigheyt af als het cout is, gieter wederom azyn op, laet het ftaen ende diftilleert als voren. Continueert dit foo dickmaels, tot dat den azyn foo fuer af-komt, als hy is op-gegoten, het welcke fomtyts maer en gefchiet, den negenden ofte thienden keer; om dat dit *fal* van die nature is, alle fuerigheyt te beftryden ende te dooden. Laet dit dan droogen op weynig vier. Dit fult gy wederom ftampen, ende doen in een glas, ende daer op gieten foo veel *fpiritus vini* als van nooden is, laet het op het vier fmilten; dan fult gy dit

filtreren ende evaporeren , tot dat het droog is.

Dit is het *sal vini*, met het welcke wort gemaeckt, de *tinctura martis*: al-hoe-wel sommige hier toe gebruycken alleen het *sal tartari*, sonder dat te præcipiteren, distilleren, &c. Het welcke beter can wesen om diversche redenen. Waer van dese wel de voornaemste is: om dat dese *tinctura* gebruyckt wort tegen de obstructien, ende met de selve veel *succus acidus vel pancreaticus* is gemengelt: ende gelyck het *sal tartari* uyt syne nature heeft alle suerigheyt te dooden, als voorseyt is; soo soude de fermentatie, die in het *sal vini* geschiet door den azyn, aen het *sal tartari* connen geschieden in de mage, ende al soo het *succus acidus* verminderen ende dooden, ende gelyck dit ordinaris dadelyck geschiet, soo soude de *tinctura* noch haere cracht behouden, om de obstructien te openen waer voor die geordonneert wort. Nu het can geschieden, dat misschien sommige contrarie sullen oordeelen: waer toe ick hun alle vryheyt laete.

Spiritus Salis Armoniaci.

℞ *Salis Armoniaci,*
Tartari ana libram unam.

Het *Sal Armoniaci* (heel droog synde) moet fyn gestampt ende gevreven worden. Naer het schryven van vele Chimisten, soo moet oock het *sal tartari* heel droog syn, ende fyn gevreven worden; dan seer haest te saemen gemengelt, ende in een glase retorte gedaen worden.

Maer om dat ick het ſelve dickmaels gemaeckt hebbe, ſoo hebbe ick oock (door experientie) eene andere, ende beter maniere gevonden , oock die nootſaeckelyck is. Want als deſe twee drooge ſouten aldus gebruyckt worden, ſoo geven ſy ſoo veel *ſpiritus* niet, dat het ſout, het welcke geſublimeert is in de retorte, ende colve can gediſſolveert worden, ende als het noch gediſſolveert wort, door grooter vier, ſoo wort het daer naer wederom ſout als te voren. Om deſe reden ſal het beter weſed, dat-men den *oleum tartari* gebruyckt, in de plaetſe van het *Sal*, nochtans niet minder noch meerder als van noode is, t'welcke men precies can weten , op deſe maniere : neemt vier oncen *oleum tartari*, laet die uyt-dampen tot *Sal*, weegt dan hoe veel dat'er is, is'er by exempel twee oncen, ſoo is'er in twee-endertig oncen olie, ſeſthien oncen ſout, is'er minder of meerder, ſoo can het op deſe maniere gerekent worden.

Doet dan het *ſal Armoniaci* in de retorte , ende giet daer op ſoo veel *oleum tartari*, als gy bevonden hebt van noode te weſen : dit wel gemengelt ſynde, legt de retorte in zant, ende luteert daer aen eene glaſe kolve die wel paſt ; doet dan over de juncture eene natte blaſe op dat die heel dicht ſy. Begint dan u vier te ſtoken trap wys, tot dat het genoeg is. Als het verkoelt is, ſoo maeckt het los, ende het *ſal volatile*, ſult gy los maecken met een houten ſpatel, op dat het in den *ſpiritus* valle, alwaer het dadelyck ſal ſmilten. Den *ſpiritus* ſult gy in een fleſken doen, dat ſeer dichte toe-ſluyten, ende bewaeren tot het gebruyck. Als dit

anders geſchiet, ſoo is het geen diſtillatie, maer een ſublimatie, en dit is het Sout dat-men gebruyckt, tegen de drayinge in't hooft.

Wat aengaet den *ſpiritus ſalis*, *ſalis nitri*, *ſulphuris*, *vitrioli*, &c. achte ick niet noodig daer van te ſchryven, om dat de *Pharmacopœa* daer genoeg van handelen.

Spiritus ſalis Dulcis.

DE lichſte ende alderbeſte maniere is deſe: neemt *ſpiritus vini rectificati* ende *ſpiritus ſalis* van elck even veel, doet die ſaemen in een flesken, ſluyt het dichte toe, ſtelt het op een backers oven, door deſe wermte, ſullen deſe (ontrent in een maent tyt) ſeer wel met malkanderen vereenigen, ende het ſal ſeer aengenaem van ſmaeck weſen.

Sommige (ſeer qualyck doende) gaen deſe ſaemen diſtilleren met de retorte in *balneo ſicco*, ende hernemen t'ſelve dry ofte vier keeren, om dat die met malkanderen ſouden vereenigen. Hier in geſchiet groot miſverſtant, moeyte ende tyt-verlies: om deſe redenen.

Ten eerſten is het ſeker, dat maer alleen den *ſpiritus vini* over-komt, om dat dien ſeer volatil ende licht is, ende ter contrarie den *ſpiritus ſalis* ſeer ſwaer, t'welcke hier uyt blyckt, dat deſen met het *reverberium* gediſtilleert wort.

Ten tweeden, om dat den *ſpiritus vini rectificatus* vol ſulphur is, ende daerom door de groote hitte komt te verbranden, ſoo dat den *ſpiritus* daer teenemael naer ſmaeckt ende niet

en deugt; het welcke ick dickmael hebbe geproeft in die andere hadden gemaeckt.

Ten derden ſoo bevint men, dat deſen *ſpiritus* oock de minſte ſuerigheyt niet en heeft (om myne eerſte reden) het welcke tegen de meyninge der Autheuren is; want jet te dulcoreren en is niet te ſeggen, dat-men alle de ſuerigheyt ſoude wegh-nemen, maer de meeſte ſuerigheyt wat te verminderen.

Deſe faute hebbe ick oock gevonden in ſommige *Pharmacopæa*, als die van Leyden ende van Bruſſel, ende noch met meerder arbeyt ende moeyte.

Op deſe maniere wort oock gemaeckt den *ſpiritus ſalis nitri dulcis.*

Noteert, dat-men altyt moet nemen, ſulcken ſtercken *Alkohol* ofte *ſpiritus vini rectificatus*, dat die het bus-poeder can in brant ſteken.

Sal volatile Oleoſum Sylvii, ſeu Alcali Oleoſum Volatile & Spiritus aromaticus.

℞ *Cariophyllorum.*
Cinnamomi ana dragmas duas.
Croci dragmam unam.
Nucum moſchatæ.
Macis ana dragmas ſex.
Cardamomi minoris.
Cubebarum ana dragmam unam & ſemis.
Corticum aurantiorum recentium.
Cort. citri. recentium, ana dragmas tres.
Salis ſuccini volatilis
ſuccini. ana unciam ſemis.
Spiritus ſalis armoniaci, dragmas decem.
Spir. Vini Gallici libras duas.

Stent hæc omnia in digestione horas 24. deinde distillentur per arenam in alembico vitreo, secundum Artem.

Al is't dat den Autheur hier met weynige woorden te kennen geeft, op wat maniere dat dese operatie moet geschieden, soo en is dit niet genoeg voor een jegelyck, voornamelyck de leerende.

De *Aromata*, *Cubeben* ende *Cardamonum*, sult gy stampen tot een grof poeder, de *cortices* cleyn snyden, ende dese altemael doen in een glase kolfken, en den *spiritus vini* daer op-gieten: sluyt het dan naeuw toe met eene blaese, ende laet het 24. uren digereren. Den *spiritus salis Armoniaci* ende *sal succini*, en hebben niet van nooden met de voornoemde te digereren (al is't dat den Autheur daer af niet en vermaent) maer die sal-men daer by doen, als het gedistilleert is, stelt hier dan op een glasen helmken, ende een recipient alles naer proportie, ende naer de quantiteyt van de destillatie ; maeckt alles dichte toe met natte blasen, ende gestelt synde in zandt sult gy met lancksaem vier distilleren, laeten verkoelen, in een flesse doen, ende bewaeren tot het gebruyck, &c.

Dit wort gebruyckt voor eene quade mage, swymelinge des hoofts, &c. 10. à 12. druppelen met wat wyn.

Alio modo.

℞ *Cinnamomi unciam ſemis.*
Nucum moſchatæ dragm. duas.
Cariophyllor dragmam unam.
Croci.
ſeminis aniſi
Cardam. min. an. ſcrup. un.
Sal. armon. dragm. un. & ſemis.
Tartari dragmas duas.
Fiat ſecundum Artem.

Deſe ingredienten ſult gy oock grof ſtampem, met acht oncen gemeyne *ſpiritus vini* laeten weycken, ende in alles voort-gaen, als in't voorgaende.

Alio modo.

℞ *Spiritus vini rectificatiſſimi, unciam ſemis.*
Olei aurantiorum, vel Cinnamomi, vel Menthæ, vel Succini, vel alius q. ſ. M.
Deinde adde ſpir. ſalis armoniaci drag duas.
Digerantur per aliquot dies in loco calido.
Secundum artem.

Dit wort genoemt naer de olie die-men gebruyckt; ende men can oock diverſche olien ſaemen gebruycken.

Olien die gemaeckt worden door weyckinge ende coken, uyt eene ſoorte van cruyt ofte blommen.

VOor het eerſte is te noteren: dat vele hier in miſſchen, dat ſy niet en gebruycken de olie, die elck in't beſonder moet ende behoort te hebben, te weten: van rype ofte onrype

Oliven: hier van ſtaet in de *pharmacopœa* van Amſterdam, ende onderſcheyden wat olie men tot elck moet nemen.

Ten tweeden, is het alderbeſt, dat de olien die-men moet infunderen, worden geſtelt in een glas, gelyck daer-men bankquet-ſuycker ofte echelen in bewaert, oock dat ſy gecockt worden, in eene aerde dobbel verloote pot, die eerſt eenige dagen moet in't water gelegen hebben, waerom dat de olie ſoo lichtelyck niet en ſal door gaen, t'welcke anders ſomtyts wel geſchiet, beſonderlyck als dien nieuw is. De reden is; om dat de olien op het coper wercken, die groen maecken en de crachten doen veranderen; waer van ick in het diſtilleren der wateren, ende olien oock hebbe geſproken.

Ten derden wegens de olien te maecken door dry, twee ofte eene infuſie (mits dien dat-men ſoo veel cruyden ofte blommen gebruyckt, in een ofte twee keeren als in dry wort voor geſchreven) daer af ſchryft het *Nieuw-licht der Apothekers* genoeg en ſeer wel.

Ten vierden is het van nooden, dat ſommige olien geſoden ofte gecockt worden, ſoo lange tot dat haere crachten in de ſelve ſyn als vereenicht; oock ſynder andere die niet veel mogen gecockt worden, door dien de crachten der cruyden ofte blommen te ſeer vervliegen; want men maeckt die door diverſche infuſien, om dat ſy te crachtiger ſouden weſen, ende daer en tuſſchen cockt-men die wederom uyt. Hierom ſal ick twee ſtellen voor een exempel: de olie van roſen magh wel coken, om dat de ſelve eene adſtringerende ofte ſtoppende cracht heeft, de welcke door het co-

ken niet en vergaet; gelyck ick geſeyt hebbe in het beſchryven der infuſien. Ende contrarie en mogen de Camomille-blommen niet ofte ſeer weynig gecockt worden, om dat ſy ſterck van reuck ende veel olie hebben, gelyck-men bevint in het water, dat-men daer van diſtilleert; daerom wort deſe olie noch beter gemaeckt op de volgende maniere. Laet de blommen eenen dagh droogen, daer naer ſult gy die ſtampen, ende doen die in den olie, in een glas, ſtopt het nauw toe, ſtelt dat in eene werme plaetſe, ende laet het vier weken ſtaen, daer naer doet dat in eene aerde pot, als geſeyt is; maeckt het heel werm, perſt het ſterck uyt, ende bewaert het tot t'gebruyck.

Noteert dat-men de blommen eerſt moet wegen, ende dan laeten droogen: want als die gedroogt ſyn, ſoo ſyn die veel lichter, ende daerom worden die wat gedroogt; om datmen dan in eene keer ſoo veel can gebruycken, als'er in twee ofte dry wort voor-geſchreven; ende als deſe maer door-droncken ſyn van den olie, dat is genoeg om te weycken.

Voorder leert de ervarentheyt, en de kenniſſe der crachten van de cruyden ende blommen, of ſy mogen gekockt worden ofte alleen moeten geweyckt worden.

Wegens de olien die met diverſche ingredienten worden gemaeckt, moet-men oock het ſelve obſerveren, altyt lettende op de nature ende crachten van de ſelve.

Den *oleum Caſtorei* ſal tot een exempel connen dienen; alle deſe ingredienten ſyn aromatic, ende hebben veel olie, ende ſyn volatil van deelen, oock de *caſtoreum* ſelve. Ende ſy

schryven nochtans, dat-men tot de ingredienten ende dry ponden olie, soude nemen twee ponden wyn, ende (naer een dagh weyckinge) soo lange laeten sieden, tot dat den wyn geconsumeert is: het welcke niet en deugt ende tegen de conste is; want het gaet vast, dat alle de cracht in de locht vliegt, ende daerom magh-men soo veel wyn niet nemen: want als de ingredienten grof gestampt syn, soo syn ses oncen wyn genoeg om te weycken, en de cracht in de olie te drucken, want den wyn dient maer alleen, om de ingredienten te ontbinden ende bequaem te maecken: dan can-men die laeten weycken, gelyck den *oleum camomille* ende daer naer heet maecken ende uytperssen, ende of het gebeurde dat'er wat te veel vochtigheyt in waere, soo can-men dat een weynig laeten coken, even-wel soo can een weynig vochtigheyt in de olien niet schaden, om dat alle de vuyligheyt daer in sinckt: om dat de olie dan soo dick niet en wort, ende om dat dese olie altyt boven is, ende daerom geen verduftheyt ofte schimmelinge en can veroorsaecken, ende als die claer is can af-gegoten vvorden.

FINIS.

TAFEL.

FINIS.

DESE SYN DE VOORSCHREVE
RECEPTEN
VAN DEN

ENCHIRIDION MEDICUM

In't Nederduyts getranslateert ider op syn order volgende.

Folio 5.

Emt Gentiana wortels gepulveriseert.
de basten van China China gepulveriseert
Santori bloemmen gepulveriseert.
Veneetsche Theriakel van elckx ander-half dragme.
syroop van Roode Col-bloemmen soo veel alser noodig is tot een Conserve.

Of

Nemt Sene-bladeren dry dragma
Turbith een dragma
Canneel een half dragma
Saffraen
Ginbeer van elckx eenen scrupel.
Stoot dit tot een fyn poeder voor dry reyse.

Of

Nemt Bakelaer oft Lauwrier-besien
Foely
wit Mostaert-saet van elckx eenen scrupel en xv. greyn.
Stoot dit tot een fyn poeder.

Folio 6.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert
Creften-oogen fyn gepoedert van elckx ander-half dragma
Westindischen bezoardt-steen
gevitrioleerden wynsteen van elckx een drag.
Mengelt dit onder-een en maeckter ses poeyerkens van elck al even veel.

Folio 6.

Nemt de basten van China China twee once
Sassaphras-hout vier oncen
Slangen-hout een once
jenever besien twee oncen
Santori bloemmen twee hant-vollen
Sout van Armoniac dry dragma.
Maeckt daer een pop van ende laet die eenen nacht in vyf pont Renschen-wyn weyken of Franschen op een warm plaets.

Folio 7.

Nemt conserf van de bloemmen en wortelen van Cichorey van elckx een once
extract van edel levercruyt
van gesegenden distel
van Gamanderlyn
van cleyne Santori bloemmen
van Duyve kervel van elckx een half once
de Compositie van de dry sandel houten
diascordium van elckx dry dragma
China China gepoedert twee oncen.

Syroop van chichorey met rabarber ſoo veel als't van noode is tot een weeke conſerf, het gewicht voor ider reys twee dragma.

Folio 9.

Nemt gebranden Herts-horen ſeer fyn gepoedert
Creften-oogen fyn gepoedert
gevitrioleerden wynſteen van elckx twee drag.
Weeſtindiſchen Bezoarſteen een dragma.
Mengelt dit in fyn poeder en maekter ſes poeyerkens van, elck al even veel.

Folio 11.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert
Creften-oogen gepoedert
gevitrioleerden wynſteen van elckx 1. hal fdr.
ſyroop van lamoenen een half once
Canneel-water twee dragma.
Cardui benedictus water dry oncen.
Mengelt dit tot een ſweet middel.

Of

Folio 12.

Nemt Herts-horen beryt ſonder vier en fyn gepoedert.
Weſtindiſchen Bezoarſteen van elckx 8. gr.
ſweet dryvenden *Antimonii* twelf greyn
poeder van de Gravin van Kent een half drag.
ſyroop van lamoene een half once.
Canneel water twee dragma.
water van Cardus benedictus dry oncen.
Mengelt dit om ſweet te dryven.

Folio 15.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert.
Creften-oogen fyn gepoedert.
ſweetdryvenden *Antimonii* van elckx een drag.
Mengelt dit tot een poeder en maeckter acht poeders van, elck al-even-veel.

Folio 16.

Nemt het water van het ſaet van vorſchen een halve pinte.
brandewyn een vierdendeel van een pinte.
Camfer een half dragma.
opium eenen ſcrupel.
Mengelt dit naer de konſt.

Folio 17.

Nemt Alſem
witte malue
keeskens cruyt
waterloock
Cammil-bloemmen
Melilote-bloemmen.
Roode rooſen.
Vlier-bloemmen van elckx twee hantvollen.
Witten Franſchen-wyn ſoo veel als't noodig is, ende naer de konſt.

Folio 18.

Nemt olie de palme twee oncen.
rooden bolus
den balſem tegen het Pleuris van Helmont van elckx een half once.

Folio 18.

Of

Nemt gemyn zeep
gemyn ſout
wit van eyeren
wyn azyn van elckx al eyen veel.
Mengelt dit.

Folio 19.

Nemt olie van ſoete amandelen verſch geperſt
verſch ſap van lamoenen van elckx een once
wit ſuycker candys een half once
Renſchen-wyn acht oncen.
Mengelt dit tot een dranxken.

Folio 20.

Nemt uyt-getrocken Cassie een once.
Sout van Alsem een half dr agma.
Mengelt dit.

Nemt blom van wynsteen een half once.
Gerste water vier oncen.
Mengelt dit.

Nemt van die Pillen tegens een verstopte milt een half dragma.

Of

Nemt gesolpherden wynsteen gepoedert 3. drag.

Folio 23.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert
Creften oogen gepoedert
Bezoard gepoedert
rooden Corael seer fyn gepoedert
rooden bolus
gebranden Yvoir fyn gepoedert van elckx een dragma.
Mengelt dit tot een poeder en maeckter ses poeders van, elck al even veel.

Folio 24.

Nemt doeyers van eyere twee
suycker een once
soete melck een halve pinte.
En mackt daer een Clysterie van

Folio 27.

Nemt sout van Alsem.
Creften-oogen fyn gepoeyert van elckx een half once.
Mengelt dit tot een poeder en maekter acht poeders van, elck al even veel.

Folio 27.

Nemt van die pillen tegens de verstopte milt een half dragma.

Maekt daer vyf pillen van wenteltſe in wat gepoederden Canneel.

Folio 29.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert.
Creeften-oogen gepoedert
gevitrioleerden wynſteen van elckx twee dragma.
Mengelt dit tot een poeder en maeckter ſes poeders van, elck al even veel.

Folio 29.

Nemt geconfyte alants-wortel
geconfyte gimber
geconfyte orangie-ſchellen
Heylig-bitter van elckx een once
van de Compoſitie van turbit met rabarber
Creften-oogen gepoedert van elckx een half once.
het gront-ſop van den wilden Wyngaert geprepareert twee dragma.
Syroop van de 5. wortels gemaekt ſoo veel als't noodig is tot een Conſerf.

Folio 32.

Nemt het geſuyvert ſap van papen-cruyt een once, anders wilde cichoreye.
wegebree-water
Rooſe-water van elckx twee oncen
verhoedende-water een alf once.
Creften-oogen gepoedert een dragma.
ſyroop van Col-bloemmen ander half once.
Mengelt dit in een flesken.

Folio 33.

Nemt yſer cruyt groen twee hant-vollen
rogge-meel een half hant-vol.
Wit van twee eyeren.
Maekt hier een pap van.

Folio 33.

Nemt ſyroop van witte malue een once.
van heul-bollen.
van col-bloemmen.
Creften-oogen fyn gepoedert een dragma.
Bezoard minnerael eenen ſcrupel.
Mengelt dit en maekt daer een leckinge van, en daer gedurig van gebruyckende.

Folio 33.

Nemt *Sal* prunnel twee dragma.
roode col-bloemmen.
roode Corael ſeer fyn gepoedert van elckx een dragma.
Violet ſuyker een half-once.
Maeckt dit tot een poeder voor dry reyſen.

Folio 34.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert.
Creften-oogen ſeer fyn gepoedert van elckx twee dragma en een half.
ſweet dryvenden *Antimonii* een dragma.
Mengelt dit maekt daer ſes poeders van, elck even veel.

Folio 34.

Nemt gomme *ammoniac* in druppels in azyn van Zee ajuyn geſmolten ander-half dragma.
Rabarber gepulveriſeert een dragma.
ſout van Stael 18 greyn.
Mengelt dit en maekter vyfthien pillen van.

Folio 36.

Nies-poeder.

Nemt Alants-wortel.
Florentinſchen lis-wortel van elckx een once
witten nies-wortel twee dragma.
Orannie-ſchellen dry dragma.
Canneel.

Cruyt-nagelen van elckx een dragma.
cruyt van Betonie.
Edele-moſelyn.
Savie.
Lauwerier-bladeren van elckx een hant-vol.
Rooſemaryn bloemmen.
Roode-rooſen van elckx een half hant-vol.
Maeckter een poeder van.

Folio 37.

Nemt gebranden Herts horen fyn gepoedert
Creeften-oogen ſeer fyn gepoedert van elckx twee dragma
ſweet dryvenden *Antimonii* een dragma.
Mengelt dit, en ſcheyt het in ſes gelyke poed.

Folio 37.

Nemt Vermillioen.
Bloet-ſteen geprepareert.
Granaet-ſchellen gepoedert van elckx een dragma.
Mengelt dit en ſcheyt het in ſes gelyke poeders.

Folio 38.

Nemt Smeer-wortelen geſuyvert een half pont
roode Col-bloemmen geſuyvert een pont
wit ſuyker twee pont
put-water ſes pont
Maekt daer naer de konſt een Conſerf van.

Folio 42.

Nemt Cichorey-wortelen dry of in plaets Papen-cruyt heel en dal.
Corenten geplettert een once
gemeyn water dry pont.
Maekt daer eenen dranck van.

Folio 42.

Nemt gebranden Herts-horen fyn gepoedert twee dragma.

Creften-oogen fyn gepoedert dry dragma.
ſweet dryvenden *Antimonii* een dragma.
Mengelt dit tot een poeder en ſcheyt dit in ſes poeders ofte giften.

Folio 42.

Nemt geſuyverde Sene-bladeren een half-once
Annys-ſaet een dragma.
gevitrioleerden wynſteen acht greyn.
witten Franſchen-wyn ſes oncen.
Laet dit eenen nacht weyken ſonder vier.

Folio 46.

Nemt Jallap gepoedert.
gebranden Herts-horen gepoedert van elckx een half dragma.
den ſoeten quick ſeer fyn gepoedert 15. greyn anders *mercurius dulcis*.
Mengelt dit tot een poeder.

Folio 46.

Nemt fyn terwe-meel dry oncen.
wit ſuyker twee oncen.
Jallap gepoedert.
Herts-horen ſeer fyn gepoedert van elckx twee dragma
ſoeten quick ſeer fyn gepoedert vier ſcrupels anders *mercurius dulcis*.
ſlym van gom-draganth ſoo veel als't noodig is
Mengelt dit tot eenen deegh.

Folio 50.

Nemt Spaenſchen-wyn thien oncen.
Lynſaet-olie vier oncen.
olie van barnſteen twee ſcrupels.
Mengelt dit en maekter een Clyſteri van.

Folio 52.

Nemt gebranden Herts-horen ſeer fyn gepoedert
Creften-oogen ſeer fyn gepoedert
ſout van boonſchellen van elckx een alf drag.
Mengelt dit.

Folio 52.

Nemt Renſchen-wyn ſes oncen.
verſch uyt-geperſte Olie van ſoete amandelen
ſap van citroen van elckx een once
ſeer wit ſuyker een half once.
Mengelt dit.

Folio 53.

Nemt Creften-oogen ſeer fyn gepoedert een dragma.
Noten-muſchaet een half dragma.
Mengelt dit maeckter een poeder van

Folio 54.

Nemt gebranden Herts-horen ſeer fyn gepoedert
Creften-oogen ſeer fyn gepoedert
gevitrioleerden wynſteen van elckx twee drag.
Mengelt dit tot een poeder en ſcheyt dit in ſes deelen elck even veel.

Folio 55.

Nemt geſolpherden wynſteen gepoedert een once, ſcheyt het in ſes gelyke deelen.

Folio 55.

Nemt Alants-wortel gedroogt
peper-wortelen van elckx een half pont
caliſſie-hout een weynig gepletter vier oncen
Orannie-appel eenen
cruyt van water pungen
lepel-bladeren
water-kers van elckx dry hant-vollen
goet bier 13. potten.

Folio 57.

Nemt Methridaet
Diascordium
Creften-oogen fyn gepoedert van elckx een half dragma
fyroop van lamoenen een half once
een kookfel van waterloock dry oncen.
Mengelt dit tot een fweet middel.

Folio 58.

Nemt *Diascordium* een half dragma.
Theriakel water door weykinge gemaekt een once.
fyroop van lamoenen, verhoedent water van elckx een half once.
een kookfel van gouwbloemmen dry oncen.
Mengelt dit tot een fweet middel.

Of

Nemt Veneetfen theriakel een dragma.
fout van waterloock een half dragma.
azyn van gouw-bloemmen een half once
een kookfel van't cruyt gefegenden diftel dry oncen.
Mengelt dit tot een fweet middel.

Of

Nemt Weftindifchen Bezoar
Creften-oogen feer fyn gepoedert
fout van waterloock van elckx eenen fcrupel.
Theriakel water door weykinge gemaekt een once.
fyroop van Lamoenen een half once.
een koockfel van waterloock vier oncen.
Mengelt dit tot een fweet middel.

Folio 60.

Nemt Herts-horen feer fyn gepoeder
Creften-oogen feer fyn gepoedert van elckx

een half dragma.
ſout van Alſem ſeven greyn.
Mengelt dit tot een poeder.

Folio 64.

Nemt geperrelde gerſt een once
wortelen van cichorey twee oncen
peetercelie wortelen een once
edel lever-cruyt
geſegende diſtel van elckx een hant-vol
Correnten geplettert twee oncen
een half verſche Citroen.
gemyn water ſes pont
Maekt hier naer de konſt eenen dranck van.

Folio 64.

Nemt gebranden Herts-horen ſeer fyn gepoedert
Creften-oogen ſeer fyn gepoedert
gevitrioleerden wynſteen van elckx twee drag.
Mengelt dit tot een poeder en ſcheyt dit in ſes paerten elckx even veel.

Folio 66.

Nemt Spaenſche zeep een half dragma.

Folio 67.

Nemt electuarie van ſap van Rooſe een once
gepoederden Jallap een dragma
geeſt van *ammoniac* ſout eenen ſcrupel
olie van Rooſemaryn acht druppelen.
Mengelt dit tot een Conſerf.

Folio 67.

Nemt bevergeil
ſout van byvoet-cruyt van elckx 4. greyn
herſt van Jallap ſes greyn
aloes negen greyn
olie van edele-moeſelyn twee drupels.
Mengelt dit, en maekter vyf pillen van.

Hier volgen de Recepten van het tractatien de Chirurgie.

Folio 1.

NEmt ſout van Loot twelf greyn
armoniac ſout dry greyn
Rooſe-water dry oncen.
Mengelt dit onder-een.

Folio 2.

Nemt Rooſe water een once
witten Franſchen-wyn een half once
geprepareerden niet een dragma
de witte koexkens van rhaſis een half ſcrupel.
Mengelt dit en maekter een Oogh-water van.

Folio 3.

Nemt galnoten twee
rouwen aluyn de ſelve ſwaerte
gemyn ſout dry dragma
Renſchen herſt een once.
Mengelt dit en maekter een plaeſter van.

Folio 4.

Nemt ſout van Loot een dragma
witten Franſchen-wyn dry oncen.
Mengelt dit

Folio 6.

Nemt olie van Olyven ſes oncen
nieuwen Was ander-half once
doeyers van eyeren hart gekockt vier.
Mengelt dit en maekter een ſalf van.

Folio 7.

Of

Nemt Quee-keerenen
het ſaet van vloy-cruyt van elckx een once
Wegebree-water een half pinte.
Maekter een ſlym van.

Folio 7.

Nemt claeren aloë
uyt-geleſen Mirrhe
ronde hal-wortels
Florentinſchen violet-wortel van elckx een dragma.
brandewyn ſeven oncen.
Maekt dit naer de konſt.

Folio 8.

Nemt wit ſuyker een once
honig van rooſen een half once
brandewyn ſes oncen.
Maekt dit naer de conſt.

Folio 9.

Wondt Balſem.

Nemt uyt-geleſen Benzoin ſes dragma
Aloës.
Mirrhe.
Wieroock in druppels van elckx een dragma.
Opobalſamum ſap van Balſem twee dragma.
Storax in druppelen een half once.
de bloemmen van Sint Jans-cruyt
het ſaet van de ſelve van elckx twee dragma.
geſuyverden brandewyn thien oncen.
Maekt dit naer de conſt.

Folio 11.

Nemt nieuwe Was
Roet van de Schapen
gemynen terbentyn
olie van raep-ſaet van elckx een once.
Maekt dit naer de conſt.

Folio 12.

Nemt *Extractum Catholicum* eenen ſcrupel
ſoeten quick *mercurius dulcis* eenen halven ſcrupel.
Mengelt dit en maekter vyf pillen van.

Folio 12.

Nemt levenden quick
Verkens-lies van elckx een once
gemynen terbentyn wynig.
Mengelt dit naer de conſt.

Folio 14.

Nemt ſchuym van Goudt.
ceruys
azyn van rooſen van elckx dry dragma
olie van rooſen ander-half once
levende ſolpher ander-half dragma
gemyn ſout twee ſcrupels
verſche boter ſes dragma
terbentyn dry dragma.
Mengelt dit en maekter een ſalf af naer de conſt.

Folio 14.

Nemt ſoeten quick *mercurius dulcis* 15. greyn
gebranden Herts-horen fyn gepoedert
Jallap van elckx een half dragma.
Mengelt dit tot een poeder.

Folio 16.

Nemt brandewyn vier oncen
ſout van Loot twee dragma
Camfer een half dragma
Mengelt dit.

Folio 17.

Nemt ſchuym van Gout twee oncen
ceruys een half once
Wyn-azyn een once
olie van rooſen twee oncen en half.
Maekt daer een ſalf af in eenen Looden mortier wel gedurig geroert tot een goede conſiſtentie.

Folio 19.

Nemt witten Franſchen-wyn eene halve pinte
ſout van Loot dry dragma
Mengelt dit.

Folio 20.

Plaeſter die alles geneeſt.

Nemt olie van olyven acht oncen
ceruys vier oncen
plaeſter van diapalma
nieuwen Was
ſpigel-harſt van elckx een once
ſchips peck een half once
Maekter een plaeſter van naer de conſt.

Folio 21.

Nemt populier ſalf een once
ceruys
ſchuym van Gout van elckx twee dragma
ſout van Loot een dragma
opium eenen ſcrupel
camfer eenen halven ſcrupel.
Mengelt dit tot een ſalve.

Folio 22.

Nemt *Nutritum* ſalve een once
ſchuym van Gout een half once
opium eenen halven ſcrupel
camfer ſeven greyn
Mengelt dit tot een ſalf.

Folio 22.

Nemt Alſem
witten malue
keeskens-cruyt
malrove
Camille bloemmen
roode rooſen
vlier-bloemmen van elckx twee hant-vollen

Mout

mout dry hant-vollen
versch bier acht pont.
Maekt naer de const een stovinge.

Folio 25.

Nemt Vermillioen eene halve once
camfer vier scrupels
gebrandt Loot ander-half once
de grauw plaester
de plaester van blaeuwe scheen salve van elckx twee oncen.
Maekt hier naer de const een plaester van.

Folio 26.

Wonderlyke Plaester.

Nemt olie van olyven een pont en dry oncen
ceruys
meny van elckx ses oncen
Venetiaensche zeep een half once
rouwen aluyn een dragma.
Maekter naer de const een plaester van.

Folio 26.

Plaester van Neurenbergh.

Nemt witten Was
olie van olyven van elck vier oncen
ceruys twee oncen
schuym van Gout een once
uyt-gelesen Mirrhe een halfe once
Wieroock
camfer van elckx een dragma
Maekt naer de const daer een plaester van.

Folio 27.

Sparadrap voor, &c.

Nemt schuym van Gout
van Silver
ceruys
meny

terra de ambræ van elckx vier oncen
Spaens-groen
rooden bolus
brun d'Angleterre
nieuwen Was
Verrekens-lies
Burgundische peck
herst van elckx twee oncen
lyn olie
olie van ockernoten van elckx ander-half pont
Maekt naer de const Sparadrapen daer van.

Dese volgende syn in't Claer en meerder Licht der Apothekers beschreven.

Folio 6.

Water tegens de scheurbuyck.

NEmt lepel-bladeren een pont
consilie de greyn vier oncen
edel lever-cruyt twee oncen
peper-wortelen
Canneel van elckx ander-half once
Renschen wynsteen een half once
witten Franschen-wyn ofte Renschen-wyn
ses pont.
Distileert dit naer de konst.

Folio 7.

Geest van lepel-bladeren.

Nemt lepel-bladeren twee pont.
renschen wynsteen een half once
brandewyn twee pont.
Distileert dit naer de konst.

Folio 10.

Nemt Theriakel van Andromachus thien once
species letitia galeni een alf once
oprechte Dictamnus
waterloock van elckx dry dragma
heelen Saffraen twee dragma
sap van lamoenen twee oncen
over-gehaelen brandewyn ander-half pont.
Maekter een wykinge van.

Folio 18.

Syroop van lanck leven.

Nemt sap van mercuriael acht pont
van bernagie

van ossen-tonge van elckx twee pont
gladiolus
van onsen *Irias* van elckx een half once
witten Franschen-wyn ses pont
honich van Narbonen twelf pont.
Maekt naer de const.

Folio 31.

Nemt *regulus* van *Antimonii* twee oncen
van't besten Engels Ten vier oncen
sal-peter achthien oncen.
Maekt naer de const.

Folio 38.

Nemt olie van wynsteen vier oncen
witte gerectificeerde olie van Vitriool 2. once.
Maekt naer de conste.

Folio 40.

Gesolpherden wynsteen sout.

Nemt renschen-wynsteen van den besten
sal-peeter van elckx twee pont
geelen solpher vier pont.
Maekt naer de const.

Folio 42.

Balsum tegen het Pleuris.

Nemt versche lyn-olie 24. oncen
blom van solpher twee oncen
carcolen slecken 24.
over-gehaelden brandewyn acht oncen
Maekt naer de const.

Folio 45.

Nemr olie van olyven van de beste ander-half pont
Venetiaenschen terbentyn in roose-water gewasschen vier oncen.
nieuwen Was een half pont
root sandel-hout gepulveriseert een once
Spaensche-wyn soo veel alser noodigh is.

Kookt dit naer de conſt, doet'er op't leſte
Balſem van Peru by een half once.

Folio 46.

Balſem tegens de beroertheyt.

Nemt olie van noten-muſcaet een half once
van nagelen vier druppels
van Canneel ſes druppels
van lavendel-bloemmen
van edele-moſelyn
van ruyte van elckx ſeſthien druppelen
witten barſteen een half dragma
gryſen amber
ſwerten amber
muſcus
civet van elckx eenen ſcrupel
balſem van Peru twee dragma.
Mengelt dit en maekt naer de conſt.

Folio 50.

Pillen voor de Milt.

Nemt ſout van Alſem
van *Armoniac*
van geſegenden diſtel
van ſtael
gevitrioleerden wynſteen
het gront ſop van wilde-wyngaert geprepareert
gom *Ammoniac* van elckx een dragma.
Diagridii twee dragma
geroosden aloës dry dragma
eygen *Elixir* van Paracelſus ſoo veel als't noodig is.
Mengelt dit, en maekter eenen deegh van.

Folio 51.

Ander manier.

Nemt ſout van alſem
van byvoet

van ſtael
gevitrioleerden wynſteen
ſoeten quick anders *mercurius dulcis*
het gront ſop van wilde wyngaert geprepareert
extractum catholicum
pilula cochiæ
deagridii
gutta gamba van elckx een dragma
herſt van Jallap een half once
gom *Ammoniac* ander-half dragma
Mede van zee-ajuyn ſoo veel als't noodig is.
Maekter eenen deegh van, de gifte van 10. tot 25. greyn.

Folio 56.

Extract van Jallap.

Nemt wortelen van Jallap twee oncen
Florentinſchen lis een once
blom van wynſteen een dragma
brandewyn 20. oncen.
Maekt naer de conſt.

Folio 57.

Nemt ſuyveren aloë
uyt-geleſen mirrha
Engelſchen ſaffraen van elckx een once
over-gehaelden brandewyn ander-half pont
gerectificeerde olie van ſolpher ſes dragma.
Maekt naer de conſt.

Folio 62.

Geeſt van Armoniac ſout.

Nemt ſout van *Armoniac*
van wynſteen van elckx een pont

Folio 65.

Het vluchtigh oliachtigh ſout van Silvius.

Nemt Cruyt-nagelen
Canneel van elckx twee dragma

ſaffraen een dragma
noten-muſcaet
foely van elckx ſes dragma
cleyn cardamom-ſaet
cubeben van elckx ander-half dragma
verſche Orangie-ſchellen
verſche Citroen-ſchellen van elckx 3. dragma
vluchtig ſout van barnſteen
barnſteen van elckx een half once
geeſt van het ſout van *armoniac* 10. dragma
Franſchen-brandewyn twee pont.
Laet dit alles 24. uren in digeſtie, ſtaen daer naer diſtileert dit in't ſant in eenen gelaeſen Colf naer de conſt.

Folio 67.

Een ander maniere,

Nemt Canneel een half once
noten-muſcaet twee dragma
nagelen een dragma
ſaffraen
anys-ſaet
clynen cardamom. van elckx eenen ſcrupel
armoniac ſout ander-half once
wynſteen twee dragma.
Maekt naer de conſt.

Folio 67.

Ander manier.

Nemt dickwils over-gehaelden brandewyn een half once
olie van Oranie-appelen ofte van Canneel ofte van Munth ofte van barnſteen ofte andere ſoo veel als't noodigh is.
Mengelt dit voorts doet'er by geeſt van ſout van *armoniac* twee dragma laet ſoo ſaemen eenige dagen in eene warme plaetſe ſtaen digireeren naer de conſt.

Medecyns gewichte.

1. greyn is een gerſte greyn.
1. ſcrupel hout 20. greyn.
1. dragma hout 3. ſcrupels
1. once hout 8. dragma.
1. pont hout 12. oncen.

F I N I S.